

Janne Antikainen, Matti Enbuske, Susanna Haanpää, Hanna
Kyläniemi, Valteri Laasonen, Minna Mayer, Juha Pentikäinen,
Sinikukka Pyykkönen, Kirsi Siltanen, Eila Valtanen

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen

Valtioneuvoston
selvitys- ja tutkimus-
toiminnan julkaisusarja

2019:43

ISSN 2342-6799

ISBN PDF 978-952-287-763-5

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:43

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen

Janne Antikainen • Matti Enbuske • Susanna Haanpää • Hanna Kyläniemi •
Valtteri Laasonen • Minna Mayer • Juha Pentikäinen • Sinikukka Pyykkönen •
Kirsi Siltanen • Eila Valtanen

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2019

Valtioneuvoston kanslia

ISBN PDF: 978-952-287-763-5

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		17.6.2019
Tekijät	Janne Antikainen, Matti Enbuske, Susanna Haanpää, Hanna Kyläniemi, Valtteri Laasonen, Minna Mayer, Juha Pentikäinen, Sinikukka Pyykkönen, Kirsi Siltanen, Eila Valtanen		
Julkaisun nimi	Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:43		
ISBN PDF	978-952-287-763-5	ISSN PDF	2342-6799
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-763-5		
Sivumäärä	86	Kieli	suomi
Asiasanat	metsälappalaiset, metsäsaamelaiset, kulttuurintutkimus, kulttuuri, identiteetti, väestöryhmät, tutkimus, tutkimustoiminta		
Tiivistelmä	Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen -hankkeessa selvitettiin metsälappalaisten kulttuurisia erityispiirteitä metsälappalaisen väestön omasta näkökulmasta sekä esitettiin toimenpide-ehdotuksia kulttuurin ja identiteetin tukemiseksi. Metsälappalaisella väestöllä on tunnistettavissa jaettu identiteetti, mutta metsälappalaiseksi voi identifioitua monella tavalla. Metsälappalaisissa on sekä syntymästään metsälappalaiseksi identifioituneita että myöhemmin metsälappalaiseksi itsensä tunnustaneita. Metsälappalainen identiteetti on aiemmin ollut pitkälti peitelty, mutta tätä nykyä se koetaan hyväksyttäväksi ja sen myötä myös voimistuneeksi. Osa metsälappalaisista kokee olevansa saamelaisia ja osa taas näkee metsälappalaisuuden olevan saamelaisuudesta erillinen ryhmä. Metsälappalaisen kulttuurin piirteiksi tässä selvityksessä nousivat erityisesti tiivis suhde luontoon ja vuodenviertoon sekä siihen liittyvät tavat poronhoidossa, metsästyksessä, kalastuksessa ja marjastuksessa. Kulttuuri ja identiteetti kytkeytyvät vahvasti sukuihin. Suvun kotipaikkojen ja kylien merkitys on keskeinen. Kulttuurin ylläpitäminen on ollut hyvin pitkälle yksilöiden arkielämän sekä suku- ja kyläyhteisöjen varassa, koska kirjallista materiaalia tai muita kulttuurin välittämisen keinoja on ollut käytettävissä hyvin vähän. Metsälappalaisen kulttuurin ja identiteetin tukemiseksi selvityksessä suositellaan metsälappalaista kulttuuria koskevan monitieteisen tiedon ja tutkimuksen lisäämistä, yhteiskunnallista tunnettuutta vahvistavaa viestintää, metsälappalaisen kulttuuriperinnön kartoittamista ja siihen liittyvien taitojen ja tietojen vahvistamista sekä metsälappalaisen identiteetin vahvistamista yhteisöllisellä toiminnalla.		
	Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.		
Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Statsrådets kansli	17.6.2019
Författare	Janne Antikainen, Matti Enbuske, Susanna Haanpää, Hanna Kyläniemi, Valtteri Laasonen, Minna Mayer, Juha Pentikäinen, Sinikukka Pyykkönen, Kirsi Siltanen, Eila Valtanen	
Publikationens titel	Den skogslapska kulturen och dess främjande	
Publikationsseriens namn och nummer	Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2019:43	
ISBN PDF	978-952-287-763-5	ISSN PDF 2342-6799
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-763-5	
Sidantal	86	Språk finska
Nyckelord	skogslappar, skogssamer, kulturforskning, kultur, identitet, befolkningsgrupper, forskning, forskningsverksamhet	
Referat	I projektet Den skogslapska kulturen och dess främjande undersöktes den skogslapska kulturens särdrag ur den skogslapska befolkningens egen synvinkel och presenterades åtgärdsförslag för att stödja kulturen och identiteten. Den skogslapska befolkningen har en identifierad gemensam identitet men man kan identifiera sig som en skogslapp på många sätt. Bland skogslapparna finns både människor som har identifierat sig som skogslappar ända från födelsen och människor som har identifierat sig som skogslappar senare. Den skogslapska identiteten har förut varit i stort sett dold men nuförtiden upplevs den som mera accepterad och därmed också förstärkt. En del av skogslapparna upplever sig vara samer och en del anser i stället att skogslappar och samer är separata grupper. Som den skogslapska kulturens särdrag uppkom i denna undersökning i synnerhet ett nära förhållande till naturen och årets gång och sederna som hänger samman med dem gällande renskötsel, jakt, fiske och bärplockning. Kulturen och identiteten anknyts starkt till släktena. Betydelsen av släktens hemplatser och byar är central. Bevarandet av kulturen har i mycket hög grad varit beroende av individernas vardagsliv samt släkt- och bysamhällena eftersom tillgången till skrivet material och andra medel för förmedling av kultur har varit mycket begränsad. För att stödja den skogslapska kulturen och identiteten rekommenderas i undersökningen en ökning av tvärvetenskaplig kunskap och forskning gällande den skogslapska kulturen, kommunikation som stärker social medvetenhet, en kartläggning av det skogslapska kulturarvet och en förstärkning av därtill relaterade kompetens och kunskaper samt en förstärkning av den skogslapska identiteten genom kollektiv verksamhet.	
	Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt	
Förläggare	Statsrådets kansli	
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Description sheet

Published by	Prime Minister's Office	17.6.2019	
Authors	Janne Antikainen, Matti Enbuske, Susanna Haanpää, Hanna Kyläniemi, Valtteri Laasonen, Minna Mayer, Juha Pentikäinen, Sinikukka Pyykkönen, Kirsi Siltanen, Eila Valtanen		
Title of publication	The Forest Lapp Culture and its Advancement		
Series and publication number	Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2019:43		
ISBN PDF	978-952-287-763-5	ISSN PDF	2342-6799
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-763-5		
Pages	86	Language	Finnish
Keywords	Forest Lapp, Forest Sami, Cultural studies, Culture, Identity, population groups, research, research activities		
Abstract	In the project, 'The Forest Lapp Culture and its Advancement' the cultural characteristics of the Forest Lapp People were researched from the perspective of the Forest Lapp People themselves and draft measures were proposed for supporting their culture and identity. The Forest Lapp People have a recognisable, shared identity but there are many ways to identify as a Forest Lapp. Among Forest Lapp People there are both people who have identified as Forest Lapps since birth and those who have identified as Forest Lapp People only later. This Forest Lapp identity has previously been largely hidden but nowadays it is perceived as more accepted and therefore also stronger. Some of the Forest Lapp People feel that they are Sami, while others see the Forest Lapp People and the Sami as separate groups. The characteristics of the Forest Lapp culture were identified in the context of this report, in particular their close relationship with nature and the seasonal calendar as well as their customs relating to reindeer herding, hunting, fishing and berry picking. Culture and identity are strongly attached to families. The significance of the family place of residence, their village, is central. Maintenance of the culture has largely been dependent on the everyday life of individuals and family and village communities because written material and other means of cultural transmission have not been readily available. In order to support the culture and identity of the Forest Lapp People the report recommends that multidisciplinary knowledge and research about this unique culture is increased, further communication strengthening social awareness is adopted, research on the cultural heritage of the Forest Lapp People and the knowledge and skills related to this task are strengthened while the Forest Lapp identity should be further reinforced through additional communal activities.		
	This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.		
Publisher	Prime Minister's Office		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Johdanto	10
1.1	KULTA-hankkeen tarve ja tausta	10
1.2	Selvityksen lähtökohdat ja rajaukset	13
1.3	Aineisto ja menetelmät	15
2	Metsälappalaisen kulttuurin tutkimuksen lähtökohdat	21
2.1	Metsä-Lappi ja metsälappalaiset historian perspektiivistä tarkasteltuna	21
2.2	Näkemyksistä väistyvästä alkuväestöstä historian taakkana	22
2.3	Saamelaisuuden ja lappalaisuuden keskinäinen suhde	24
2.4	Metsälappalaisuus ja kieli.....	26
2.5	Saamelaisia vai lappalaisia?	27
3	Metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteet	29
3.1	Sisäiset tekijät	29
3.1.1	Itseidentifikaatio, ryhmäidentifikaatio ja itsensä kutsumisen käsite	29
3.1.2	Alueellisuus	34
3.1.3	Yhteisö ja instituutiot.....	37
3.1.4	Sukuhistoria.....	38
3.1.5	Arvot, asenteet ja perhesuhteet.....	38
3.1.6	Uskonto, uskomukset ja mystiikka.....	39
3.2	Ulkoiset tekijät	41
3.2.1	Kieli.....	41
3.2.2	Elinkeinot ja ympäristön hyödyntäminen	43
3.2.3	Luontosuhde.....	44
3.2.4	Metsälappalaiset ruokaperinteet ja ruokakulttuurin merkitys	45
3.2.5	Esinekulttuuri	46

3.2.6	Taide, musiikki ja aineeton kulttuuri.....	50
3.3	Metsälappalaisen kulttuurin tunnettuus ja metsälappalaisena oleminen.....	51
3.3.1	Tunnettuus ja tietoisuus Suomessa.....	51
3.3.2	Metsälappalaisuuden erot muihin kulttuureihin	52
3.3.3	Metsälappalaisena oleminen nyt ja tulevaisuudessa.....	54
4	Metsälappalaisten toiveet kulttuurinsa kehittämiseksi	56
4.1	Yhteiskunnallinen tunnettuus ja asema.....	57
4.2	Metsälappalaista kulttuuria tukevat toimenpiteet.....	61
4.3	Metsälappalaista identiteettiä tukevat toimenpiteet.....	64
5	Pohdintoja metsälappalaisuudesta ja sen tulevaisuudesta selvityksen valossa	65
5.1	Historia on osa tulevaisuutta	65
5.2	Kuulluksi, nähdyksi ja tuetuksi tulemisen tavoite.....	66
5.3	Mitä on metsälappalaisuus nyt ja tulevaisuudessa?	68
6	Selvityksen suositukset	70
	Suositus 1: Tietovarannon lisääminen	70
	Suositus 2: Yhteiskunnallista tunnettuutta ja asemaa tukevat toimenpiteet.....	71
	Suositus 3: Metsälappalaista kulttuuria tukevat toimenpiteet.....	72
	Suositus 4: Metsälappalaisen identiteetin tukeminen	73
7	Yhteenveto.....	74
8	Lähdeluettelo.....	79
	Teokset ja artikkelit	79
	Sanomalehtiartikkelit.....	81
	Lausunnot	81
Liite		82
	Tutkimuksia, tutkielmia ja opinnäytteitä.....	82
	Tutkimus- ja arkistolähteitä sekä kokoelmia.....	85

LUKIJALLE

Eri hankkeiden yhteydessä, ajoittain kiihkeänäkin etenevässä keskustelussa, on noussut esiin kysymys metsälappalaisuudesta. Metsälappalaisten historian, kielen ja kulttuurin erityispiirteiden tarkastelu on kuitenkin eri syistä jäänyt varjoon.

Metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteet (KULTA) -hankkeen tarkoituksena on ollut selvittää keskisen Lapin alueella asuvan väestöryhmän mahdollisia kulttuurisia erityispiirteitä ja kulttuuri-identiteettiä sekä sitä, kuinka heidän kulttuuriaan voisi mahdollisesti tukea tulevaisuudessa. Selvityksen ydin on kulttuurin kuvailussa selvityksessä kerättyjen aineistojen pohjalta. Selvityshankkeessa päätettiin käyttää termiä metsälappalainen ja tavoitella laajasti henkilöitä, jotka tunnistavat itsensä tämän käsitteen avulla. Käsitteet ovat olleet vaihtelevia ja muuttuvia, ja saattavat edelleen elää.

Metsälappalaisille suunnattuun kyselyyn saatiin yhteensä 350 vastausta. Haluamme kiittää jokaista vastaajaa avoimuudesta ja luottamuksesta, jota olette osoittaneet selvityksen tekijöille. Kiitos myös aktiivisesta osallistumisesta hankkeen kahteen työpajaan ja kaikesta taustatiedosta ja -aineistosta, jota olette antaneet.

Kiitos myös MDI Public Oy:n kokoamalle ryhmälle, joka toteutti selvityksen. Olette koko hankkeen ajan suhtautuneet tehtävään kunnianhimoisesti ja osoittaneet korkeaa ammattiosaamista tiedon keräämisessä ja jäsentämisessä.

Aineistosta muodostuu kuvaa siitä, miten metsälappalaiset asemoivat itsensä osana eri väestöryhmiä, miten toivovat itseään kutsuttavan ja millaisia kulttuurisia piirteitä ryhmällä on. Selvityksessä luonnehditaan metsälappalaista kulttuuria sitkeäksi ja sinnikkääksi, koska sillä on monista kielteisistä kehityskuluista huolimatta elinvoimaa, jota se on ammentanut paikallisesta sukujen ja kylien perinteestä.

Selvityksen keskeinen tavoite on ollut keskustelun monipuolistaminen. Metsälappalaisten oikeudellista asemaa koskeva väittely on paljolti hallinnut metsälappalaisuu-

desta käytävää keskustelua. Selvitys antaa valtioneuvostolle, metsälappalaiselle yhteisölle itselleen ja lopulta laajasti eri toimijoille uutta aineistoa keskusteluihin kulttuurista, identiteetistä ja näiden tukemisesta. Toivomme, että selvitys osoittautuu hyödylliseksi tässä suhteessa.

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen -hankkeen ohjausryhmä

Kesäkuu 2019

1 Johdanto

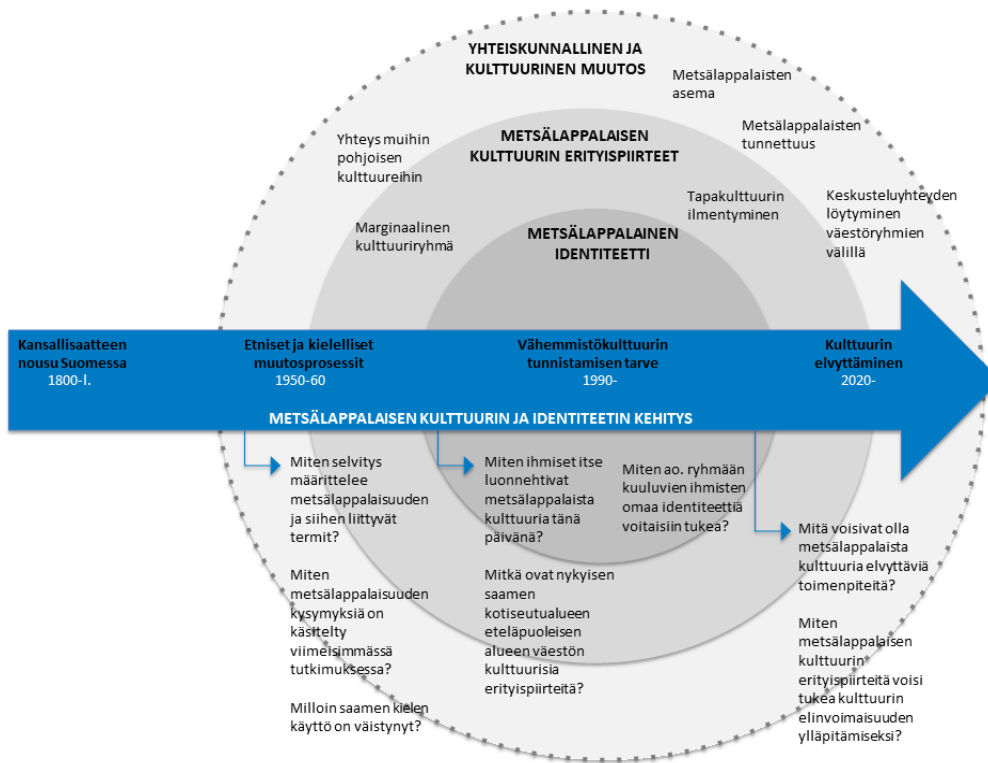
1.1 KULTA-hankkeen tarve ja tausta

Metsälappalainen kulttuuri ja sen edistäminen (KULTA) -hankkeen tarkoituksena oli tuottaa tietoa metsälappalaisesta väestöstä ja metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteistä nykyhetken Suomessa. Lapin alueella on perinteisesti elänyt eri kansanryhmiä, jotka ovat olleet vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, mutta joille on myös kehittynyt kulttuurisia erityispiirteitä. Metsälappalaisen kulttuurin ja metsälappalaisen identiteetin tarkastelu ovat jääneet varjoon ajoittain kiihkeässäkin keskustelussa metsälappalaisuuden statuksesta. Tässä selvityksessä tuotetaan tietoa metsälappalaiseksi itsensä kokevien identifikaatiosta ja identiteetistä sekä metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteistä metsälappalaisten omista lähtökohdista käsin.

Selvityksessä pääkysymyksenä on tarkastella metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteitä ja kulttuuri-identiteettiä. Pääasialliset tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitkä ovat metsälappalaisen väestöryhmän kulttuurisia erityispiirteitä? Miten ihmiset itse luonnehtivat metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteitä tänä päivänä?
2. Mitkä voisivat olla metsälappalaista kulttuuria elvyttäviä toimenpiteitä? Miten ao. ryhmään kuuluvien ihmisten omaa identiteettiä voitaisiin tukea?

Selvityksen ydin on kulttuurin kuvailussa selvityksessä kerättyjen aineistojen pohjalta. Selvitys tuottaa ensimmäistä kertaa käsityksen metsälappalaisen kulttuurin nykyisestä asemasta ja sisällöstä metsälappalaisten itsensä näkökulmasta. Kuvailevana ja eksploratiivisena eli vähän tunnettuun aihepiiriin kohdistuvana kartoittavana työnä se luo pohjaa metsälappalaisen kulttuurin tarkemmalle ja analyyttisemmälle tutkimukselle. Selvityksessä on kartoitettu metsälappalaista kulttuuria sekä puhelimitse että paikan päällä tehdyillä haastatteluilla, metsälappalais- ja asiantuntijakyselyillä, kahdella työpajalla sekä seuraamalla aihepiiriin näkymistä mediassa ja tutustumalla alueeseen yleisesti. Lisäksi selvityksen taustana on käytetty metsälappalaista kulttuuria ja väestöryhmää käsittelevää kirjallisuutta ja tutkimuksia sekä haastateltu muutamia pienten väestöryhmien asiantuntijoita.

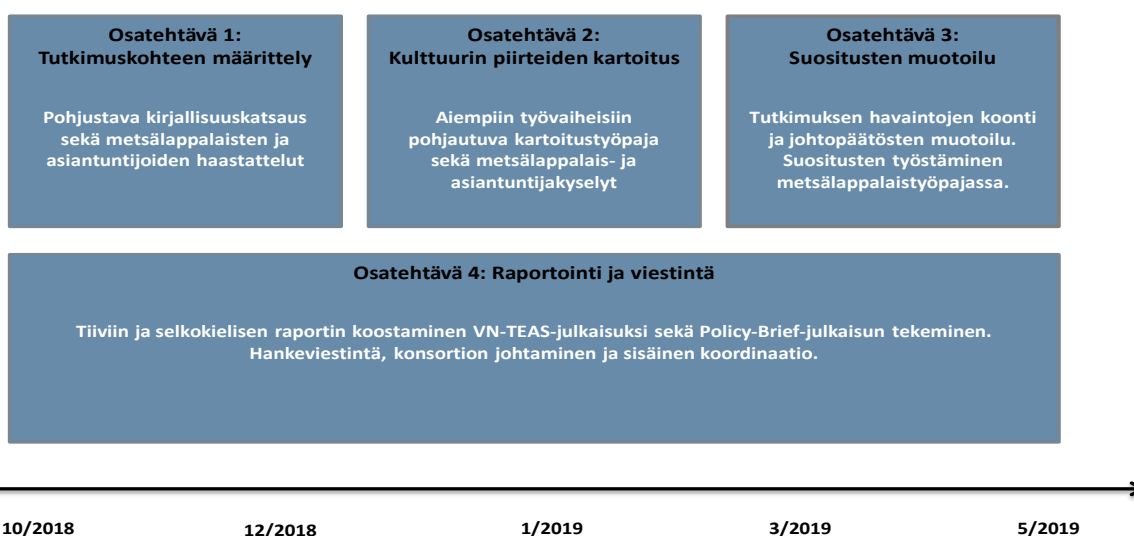
Kuva 1. Selvityksen viitekehys ja tutkimuskysymykset.

Hankkeeseen on osallistunut MDI:ltä seitsemän asiantuntijaa: Janne Antikainen, Susanna Haanpää, Valtteri Laasonen, Minna Mayer, Sinikukka Pyykkönen sekä Kirsi Siltanen, jotka ovat tehneet aineistonkeruun, aineiston analyysin sekä kirjoittaneet raportin aineistopohjaiset luvut ja toimenpidesuositukset. Tutkimusryhmän neljä ulkopuolista asiantuntijaa, Matti Enbuske, Hanna Kyläniemi, Juha Pentikäinen ja Eila Valta-
nen, ovat olleet mukana hankkeen suunnitteluvaiheessa, kirjoittaneet tekstejä tätä raporttia varten, olleet apuna yhteystahojen selvittämisessä ja näkökulmien kartoittamisessa sekä osallistuneet hankkeen johtopäätösten kirjoittamiseen. Yksi asiantuntija osallistui myös hankkeen työpajoihin.

Selvityksessä on kuultu eri-ikäisten ja eri puolilla Suomea ja myös Suomen ulkopuolella asuvien metsälappalaiseksi itsensä identifioivien näkemyksiä ja kokemuksia kulttuuristaan. Selvitys pyrkii kunnioittamaan metsälappalaisten omaa kulttuurista itsemäärittelyoikeutta noudattaen kuitenkin hyvää tieteellistä käytäntöä tutkimustiedon objektiivisesta käsittelystä. Metsälappalaiset eivät ole nykyisellään yksi yhtenäinen ryhmä, mikä näkyy myös selvityksen tuloksissa ja tulosten käsittelyssä. Hankkeen viitekehys on rakennettu yleisistä kulttuurin piirteistä käsin, mutta analyysissä ja tulkin-
nassa on painotettu aineistolähtöisyyttä siten, että se vastaa metsälappalaisen yhteisön ominais- ja erityispiirteitä sekä identiteettiä.

Selvitystyö toteutettiin neljässä osatehtävässä (kuva 2), jotka ovat:

1. tutkimuskohteen määrittely
2. kulttuurin piirteiden kartoitus
3. suositusten muotoilu
4. raportointi ja viestintä.

Kuva 2. Kuvassa on esitetty selvityksen osatehtävät, niiden sisällöt ja aikataulu.

Ensimmäisessä osatehtävässä keskityttiin metsälappalaisuuden kysymykseen aihepiiriä käsittelevän kirjallisuuden ja yleisemmin kulttuurin tutkimuksen kautta. Teoreettisen tarkastelun kautta määriteltiin tarkemmin selvityksen kohde ja selvityksen näkökulmat. Dokumenttianalyysiä täydennettiin metsälappalaisten sekä asiantuntijoiden haastatteluilla. Haastatteluilla kohdennettiin ja laajennettiin kirjallisuuden piirtämää kuvaa metsälappalaisuudesta ja siitä, mitä metsälappalaisuus on Suomessa nykypäivänä.

Toisessa osatehtävässä kerättiin kyselyn avulla sekä määrällistä että laadullista tietoa metsälappalaisen kulttuurin piirteistä ja metsälappalaiseksi itsensä identifioivien identiteetistä. Kysely tehtiin pääasiassa sähköisenä kyselynä, mutta sitä täydennettiin

myös paperisten kyselylomakkeiden avulla. Kyselyn lisäksi järjestettiin metsälappalaisille suunnattu työpaja sekä tehtiin täydentäviä haastatteluita. Työpajassa metsälappalaiseksi itsensä kokevilla oli mahdollisuus keskustella, tunnistaa, täydentää sekä korjata tutkijoiden käyttämiä näkökulmia ja sisältöjä.

Kolmannessa osatehtävässä koottiin yhteen selvityksessä kerätty aineisto ja havainnot, joiden pohjalta muotoiltiin suosituksia ja toimenpide-ehdotuksia. Suositusten ja toimenpiteiden osalta muutamille metsälappalaisuutta tunteville asiantuntijoille lähetettiin kysely, jossa heille annettiin mahdollisuus pohtia toimenpiteiden relevanssia. Selvityksen alustavia tuloksia esiteltiin ja testattiin hankkeen toisessa työpajassa, jossa metsälappalaiset myös itse saivat muotoilla kulttuurin tukevia ja edistäviä toimenpide-ehdotuksia.

Neljännessä osatehtävässä koottiin osatehtävistä 1–3 saatu aineisto yhteen ja näiden pohjalta laadittiin tämä raportti. Näiden lisäksi laadittiin myös Policy Brief -julkaisu selvityksen keskeisimmistä havainnoista. Hankkeesta ja sen vaiheista on viestitty koko hankkeen ajan, joista pääasiain sivu on ollut hankkeen oma verkkosivu www.mdi.fi/kulta-hanke. Hankkeessa on myös tehty jatkuvaa aiheeseen liittyvää mediaseurantaa. Neljäs osatehtävä sisältää lisäksi muut viestinnälliset tehtävät sekä konsortion johtamiseen ja sisäiseen koordinaatioon liittyvät tehtävät.

1.2 Selvityksen lähtökohdat ja rajaukset

Selvityksessä käytetään termiä metsälappalaisuus nimeämään selvityksen kohteena olevaa väestöryhmää ja kulttuuria. Selvityksessä kuitenkin tunnistetaan, että metsälappalaisuudesta käytetään myös useita muita nimityksiä sekä väestöryhmän sisällä että ulkopuolella. Itsensä kutsumisen käsite ja nimeäminen ovat osa selvityksen tehtävänantoa ja osa kulttuurin sekä identiteetin itsemäärittelyoikeutta. Selvityksen lähtökohtana oli myös se, että identiteetit voivat olla kerroksellisia sekä asteittain vaihtelevia: ei välttämättä olla joko metsälappalaisia, suomalaisia tai saamelaisia, vaan on mahdollista edustaa myös monta identiteettiä yhtä aikaa eri tasoilla.

Tässä selvityksessä keskeisenä elementtinä on metsälappalaisten itseidentifikaatio eli se, että yksittäiset ihmiset tuntevat ja tunnistavat itsensä metsälappalaiseksi. Kun kyseessä on melko hajallaan ja osin piilossa oleva identiteetti, itseidentifikaatio on tämän tutkimuksen lähtökohtana keskeisempi kuin ryhmäidentifikaatio. Ryhmäidentifikaatio eli yhteisön kautta tapahtuva yksilön tunnistaminen (yhdistys, tapahtumat, Facebook-ryhmät, media, ns. ”lumipallometodi”) oli keino tavoittaa metsälappalaisia, mutta kenenkään metsälappalaisuutta ei päätelty tai rajattu minkään ryhmän tai yhteisön kautta.

Koska metsälappalaisuutta on tutkittu toistaiseksi hyvin vähän, muodostettiin haastateltuja ja kyselyä varten melko geneerinen kulttuurin analyysikehikko. Sen luomisessa käytettiin kirjallisuutta koskien kulttuuriperintöä ja pienten väestöryhmien kulttuuripiirteitä, mukaan lukien saamelaista kulttuuria koskevat tutkimukset.¹ Tätä tarkennettiin jo lähtövaiheessa sisällyttämään erityisesti niitä piirteitä, joita metsälappalaisia koskevissa kirjoituksissa ja kirjallisuudessa² on nostettu esiin.

Metsälappalaisuuden piirteinä selvityksessä tarkasteltiin identifikaation lisäksi yhdeksää eri sisältöaluetta, jotka ovat: alueellisuus; yhteisö ja instituutiot; sukuhistoria; arvot, asenteet ja perhesuhteet; uskonto, uskomukset ja mystiikka; kieli; elinkeinot ja ympäristön käyttö; ruokaperinteet ja ruokakulttuurin merkitys; esinekulttuuri sekä taide ja aineeton kulttuuri (taulukko 1). Ei kuitenkaan odotettu, että kaikki pystyvät kertomaan kaikista piirteistä johtuen esimerkiksi siitä, ettei niitä enää hänen tai hänen sukunsa kulttuurisessa muistissa ole tai siksi, ettei hän tunnista tai osaa yhdistää niitä metsälappalaisiksi piirteiksi, vaikka ne sellaisia voisivat olla. Metsälappalaisen kulttuurin piirteiden täydellinen puuttuminen tai pelkistyminen vain sukuhistorialliseksi siiteeksi antaa taas viitteitä siitä, ettei kyseisellä henkilöllä välttämättä ole enää yhteyttä elävään metsälappalaiseen kulttuuriin. Vastaavalla tavalla metsälappalaisten yhteisten piirteiden ja keskinäisen kulttuurikäsitteen puuttuminen on viite siitä, ettei kulttuuri itsessään ole elävä. Selvityksessä kerätyn aineiston perusteella on kuitenkin erotettavissa yhtäläisiä kulttuurisia piirteitä, jotka toistuvat useasti eri aineistoissa.

Taulukko 1. Kulttuurin ulottuvuudet tässä selvityksessä.

Teema	Peruste	Metsälappalaisuuden kannalta merkityksellistä
Itseidentifikaatio, ryhmäidentifikaatio ja itsensä kutsumisen käsite	Ydinkriteeri ryhmän ja yksilön kulttuurin analyysille	Identiteettien asteiden vaihtelu ja rinnakkaisten identiteettien mahdollisuus
Alueellisuus	Keskeinen paikkasidonnaisen kulttuurin lähestymistapa, määritelty hankkeen tehtävänannossa	muuttoliikkeen ja kaupungistumisen myötä alueellisuus ei välttämättä nykykulttuurin keskeisin piirre
Yhteisö ja instituutiot	Sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutiot ovat yksi nykykulttuurien keskeinen ulottuvuus	Ennakkotiedon pohjalta ei merkittävässä asemassa metsälappalaisen kulttuurin tutkimuksessa

¹ Mm. Lehtola, V.-P. 2012, Pentikäinen, J. & Hiltunen, M. 1997, Sarivaara E., Määttä K. & Uusiautti S. 2013, Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta. 2013

² ks. luettelo metsälappalaisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta raportin lopussa

Sukuhistoria	Enkulturaation I. kulttuuriin kasvamisen kannalta keskeinen kategoria	Korostetussa asemassa metsälappalaisuutta koskevassa aiemmassa keskustelussa
Arvot, asenteet ja perhesuhteet	Keskeinen kulttuurin piirre	Usein vaikea tunnistaa, koska erot syntyvät arvojen käytännön soveltamisessa ja pienten erojen ainutlaatuisissa yhdistelmissä
Uskonto, uskomukset ja mystiikka	Keskeinen kulttuurin näkökulma	Noussut oleellisena teemana esille osana metsälappalaista kulttuuria
Kieli	Keskeinen kulttuurin näkökulma, jonka merkityksellisyyttä on kuitenkin myös haastettu. Saamen kielen katoamisen ajankohta osa hankkeen tehtävänäntoa.	Pidetty merkittävänä piirteenä metsälappalaisuuden historiallisessa kehityksessä ja osa metsälappalaisuudesta käytävää keskustelua.
Elinkeinot ja ympäristön käyttö	Ilmiöpohjainen näkökulma, joka sisältää toimintatapoja, käytäntöjä sekä arvoja.	Pidetty keskeisenä osana metsälappalaista kulttuuria
Ruokaperinteet ja ruokakulttuurin merkitys	Keskeinen kulttuurin näkökulma	Metsälappalaisuuden kohdalla liitetty vahvasti myös elämäntapaan ja vuotuiskiertoon
Esinekulttuuri	Keskeinen tutkimus- ja samais-tumiskohde kaikilla kulttuureilla.	Metsälappalaisuuden kohdalla erityisesti puku-kulttuuri
Taide ja aineeton kulttuuri	Yleisesti kulttuurina pidetty kategoria, myös kulttuurin siirtymisen ja ilmaisemisen muotona, mm. musiikki, tarinaperinne	Haasteena todennäköisesti kirjallisten/tallennettujen aineistojen puute ja elävän perinteen katkeaminen, vrt. karjalainen runonlauluperinne

1.3 Aineisto ja menetelmät

Kulttuurin erityispiirteiden selvittämisen peruslähtökohtana on selvityksessä kulttuurin analysoiminen metsälappalaisten omasta näkökulmasta. Tämä selvityksen perusperiaate on sekä käytännöllinen että tutkimuseettinen. Käytännöllinen siksi, että yhden selvityksen aikana ei voi kerätä niin laajaa aineistoa ja analysoida sitä niin perusteellisesti, että pystyisi punnitsemaan kulttuurin piirteiden esiintyvyyttä ja yhdenmukaisuutta ryhmän sisällä ja eri väestöryhmien välillä. Toiseksi tutkimuseettiset periaatteet

ohjaavat kunnioittamaan tutkittavien oikeuksia, kunnioittamaan kulttuuriperintöä ja välttää tutkittavana oleville ihmisille ja yhteisöille koituvia riskejä, vahinkoja tai haittoja³. Tässä selvityksessä tämä tarkoittaa ennen kaikkea metsälappalaisten identiteetin ja kulttuuriperinnön kunnioittamista. Vaikka selvitys tarkasteleekin metsälappalaista kulttuuria metsälappalaisten omien käsitysten perusteella, analysoi se silti sitä neutraalisti ja mahdollisimman puolueettomasti. Sisältö on metsälappalaisten itsensä välittämää ja kertomaa: nostot, jäsenyykset, tulkinnat ja johtopäätökset taas tutkimusryhmän tämän aineiston perusteella tekemiä.

Selvityksessä on käytetty sekä aiemmin julkaistuja että tätä selvitystä varten kerättyjä aineistoja. Aiemmin julkaistuja aineistoja on käytetty pääasiassa tutkimuksen viitekehysten rakentamisessa, haastateltavien löytämisessä ja aihepiirin muiden reunaehtojen tunnistamisessa. Metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteitä koskevat aineistoluvut ja johtopäätökset nojaavat suurimmalta osin tässä selvityksessä kerättyyn aineistoon. Tässä selvityksessä kerätty aineisto on otos metsälappalaisen kulttuurin sisällöstä ja tämänhetkisestä tilanteesta metsälappalaiseksi itsensä identifioivien näkökulmasta.

Aiempaa tutkimuskirjallisuutta on käyty läpi hankkeen asiantuntijoiden, kirjastotietokannoista tehtyjen hakujen ja kirjallisuusviitteiden kautta. Metsälappalaisuutta tutkitaan tällä hetkellä sekä akateemisesti että ei-ammattimaisina tutkimus- ja selvityshankkeina. Metsälappalaisuutta koskeva akateeminen tutkimus käsittelee suurelta osin kielitieteellisiä, historiallisia ja oikeusperustaisia kysymyksiä sekä näiden suhdetta toisiinsa. Metsälappalaista nykyculttuuria koskevia selvityksiä tai tutkimuksia ei ole ollut käytössä. Metsälappalaisen kulttuurin nyky- ja lähihistoriaa koskevien aineistojen keruu painottuu omaehtoisiin, pääasiassa ei-akateemisiin selvityksiin, joita ovat tehneet kulttuuriin ja historiaan perehtyneet yksilöt yhteisön sisällä ja liepeillä.

Tutkimuskirjallisuus on metsälappalaisuuden kohdalla haastava aineistolähde. Ensimmäisenä haasteena on vakiintumaton käsitteistö. Jo pelkästään aihepiiriä koskevien käsitteiden moninaiset käyttötavat aiheuttavat sen, että aineistoa pitää lukea suhteuttaen se kulloisenkin tutkijan ja tutkimussuuntauksen vakiintuneisiin käytäntöihin. Monien käsitteiden, kuten mm. lappalaisuuden viittauskohde on erilainen historiallisessa ja nykyhetkeä käsittelevässä kirjallisuudessa.

Toinen haaste tulee tutkimuksen ja tutkijoiden asemasta metsälappalaisuuden tutkimuksessa. Aihepiirin tutkimukselle näyttää olevan leimallista politisoituminen, jolloin tutkimuksen objektiivisuutta täytyy tarkastella sekä suhteessa sen menetelmiin ja metodeihin että tutkijoiden itsensä sitoumuksiin ja mahdollisiin poliittisiin mielipiteisiin.

³ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018

Haastattelujen ja yhteydenottojen perusteella metsälappalaiset eivät luota kaikkiin tieteellisenkään tutkimuksen nimissä toimiviin tutkijoihin tai heidän vilpittömyyteensä itseään koskevissa asioissa. Myös tämän selvityksen yhteydessä on pantu merkille, että keskustelu ei vaikuta kaikissa tapauksissa noudattavan tutkimuseettisiä periaatteita koskien mm. tutkittavan väestöryhmän ihmisarvon ja kulttuuristen oikeuksien kunnioitusta. Asiantuntijahaastatteluissa nousi esiin, etteivät kaikki asiaa tuntevat tutkijatkaan halua julkisesti keskustella metsälappalaisuudesta häirinnän ja leimautumisen pelossa.

Kolmanneksi metsälappalaista kulttuuria ja ennen kaikkea sen nykytilaa koskevaa tieteellistä tutkimusta on vähän ja nykykulttuuria koskien tuskin lainkaan. Tutkimuskirjallisuuden ohella onkin käytetty muuta kirjallisuutta, joka useimmiten nojaa tieteellisiin tai historiallisiin lähteisiin, mutta joka ei täytä tieteellisen julkaisun kriteereitä. Tähän kirjallisuuden luokkaan lukeutuu vahvan poliittisia tekstejä, toisaalta populaareja katsauksia sekä ei-ammattimaisten tutkijoiden selvityksiä aihepiiriä koskevasta tutkimuksesta ja aineistosta. Varsinaisen lähdeluettelon lisäksi raportissa on liitteenä luettelo metsälappalaisuuteen liittyvästä kirjallisuudesta, johon on lisätty aineistonkeruun aikana meille kerrottuja, kirjasto- ja museotietokannoista löytyneitä ja sosiaalisen median kautta ilmi tulleita kirjallisia lähteitä, jotka liittyvät kunkin tahon mielestä metsälappalaisuuteen.

Sosiaalisen median aineistoja (blogit, Facebook-ryhmät, Twitter) on käytetty tutkimuksessa aihepiirin yleisen keskustelutavan ja kipupisteiden tunnistamiseen, haastateltavien löytämiseen, kyselyn jakamiseen sekä tämän selvityksen synnyttämän keskustelun seuraamiseen ja esille nousseisiin kysymyksiin vastaamiseen. Hankkeen aikana on ollut käytössä myös mediaseuranta.

Metsälappalaiseksi itsensä identifioivien haastatteluja on hankkeessa tehty 20 kappaletta. Haastatteluja on toteutettu sekä kasvotusten että puhelimitse. Metsälappalaisia on etsitty haastateltaviksi asiantuntijoiden, Metsälappalaispäivät ry:n sekä metsälappalaisten suositusten kautta ns. lumipallomenetelmällä. Variaation varmistamiseksi etsittiin myös em. kontaktien ulkopuolisia henkilöitä, jotka ovat sosiaalisessa mediassa ottaneet asiaan kantaa. Lisäksi on haastateltu suoraan selvityshankkeen tutkijoihin yhteyttä ottaneita henkilöitä. Haastateltuja on ollut metsälappalaisuuden ydinalueiden eli keskisen Lapin lisäksi Etelä-Suomesta ja ulkomailta, mutta ehdoton enemmistö on silti Lapista. Haastatteluja ei taltioitu, mutta haastatteluista kirjoitettiin muistiinpanot haastattelun aikana. Metsälappalaisille tehtyjen haastatteluiden yhteydessä haastateltavilta saatiin käyttöön runsaasti kirjallisia laajennuksia ja täydennyksiä haastatteluky-

symyksiin sekä julkaisemattomia kirjallisia materiaaleja ja kopioita julkaistuista materiaalista. Metsälappalaispäivät ry:ltä saimme myös käyttöön yhdistyksen piirissä toimivien ihmisten julkaisemat teokset⁴.

Metsälappalaiseksi itsensä identifioivien lisäksi selvityshankkeessa tehtiin myös asiantuntijahaastatteluita, joissa haastateltiin metsälappalaisen väestön ulkopuolelta aihepiiriin perehtyneitä henkilöitä. Näiden haastatteluiden kohteeksi pyydettiin toisaalta sekä metsälappalaisia koskevassa tutkimuksessa ja keskustelussa asiantuntijoina esiintyneitä tahoja että yleisemmin suomalaisten pienten väestöryhmien asiantuntijoita. Asiantuntijoita haettiin metsälappalaisuutta koskevan kirjallisuudesta ja niiden viitteistä, mediasta, lumipallomenetelmällä sekä etsimällä kohdennetusti suomalaisia väestöryhmiä tuntevia asiantuntijoita ja metsälappalaisuuteen kriittisesti suhtautuvia asiantuntijoita.

Asiantuntijahaastattelujen tekeminen oli tässä selvityshankkeessa poikkeuksellisen haastavaa. Useat haastateltavat kieltäytyivät haastattelusta vedoten siihen, etteivät ole aihepiirin asiantuntijoita. Vielä suurempi osa ei reagoinut haastattelupyyntöihin useista pyynnöistä huolimatta. Myös tehdyissä haastatteluissa tuli ilmi haluttomuus esiintyä aihepiiriin tiimoilta julkisuudessa omalla nimellään häirinnän pelossa. Toisaalta asiantuntijoina haastateltaviksi pyydettyjen kohdalla sekoittuvat myös asiantuntijarooli ja asianosaisen rooli, mitä tässä aihepiirissä on vaikea välttää. Tiukasti määritellysti puhtaiksi asiantuntijahaastatteluksi luettavissa olevat haastattelut edustavat lopulta pientä joukkoa ja kapeaa näkökulmaa, minkä vuoksi havaintoja ei nähty riittävän kattavaksi siihen, että niitä voisi käyttää tutkimusasetelman ja sisällön validointiin varsinkaan, kun kaikki eivät olleet halukkaita esiintymään nimellään. Asiantuntijahaastatteluja on käytetty siksi vain taustatietona sekä ohjaamassa kyselyn ja työpajojen kysymyksenasettelua.

Metsälappalaisille suunnattu kysely sekä asiantuntijakysely avattiin 18.1.2019 ja suljettiin 8.4.2019. Kyselyä jaettiin kaikille hankkeen aikana kertyneille kontakteille, metsälappalaisuuteen liittyvissä sekä Lapin alueen yleisissä Facebook-ryhmissä, hankkeen internetsivuilla, Lapin alueen paikallislehtiin lähetetyllä tiedotteella, lehti-ilmoituksilla mm. Lapin kansassa sekä joidenkin Lapin alueen kauppojen ja kirjastojen ilmoitustauluilla. Metsälappalaiset sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneet ovat myös levittäneet kyselyä omissa kanavissaan. Hankkeen Facebook-profiili, jolla kyselyitä jaettiin ao. kanavassa, suljettiin kyselylomakkeen jakamisesta tehdyn ilmiannon vuoksi. Kaikki eivät siis pitäneet kyselyn jakamista hyvänä asiana. Kyselyyn oli sähköisen lo-

⁴ Kaisanlahti, J. 2018; Maijala, E. 2016

makkeen ohella mahdollisuus vastata myös paperisella kyselylomakkeella sekä puhe-
limitse. Kyselyn kysymykset olivat suomeksi, mutta kyselyyn sai vastata myös ruot-
siksi, englanniksi tai saameksi. Kaikki kyselyyn tulleet vastaukset tulivat suomeksi.

Kaiken kaikkiaan metsälappalaisille suunnatussa kyselyssä oli yhteensä 418 aloitet-
tua vastausta, joista loppuun vastattuja kyselyitä oli yhteensä 350. Loppuun vastattui-
hin kyselyihin on myös laskettu vastaukset, jotka oli vastattu loppuun, muttei painettu
”lähetä” -painiketta. Lähetä-painikkeen painaminen saattaa jäädä vahingossa teke-
mättä käytetyssä kyselyohjelmistossa: tämä ominaisuus on tunnistettu käytetyn ohjel-
miston ongelmakohdaksi myös aiemmissa samalla ohjelmistolla toteutetuissa kyse-
lyissä. Aihepiirin asiantuntijoille suunnatussa kyselyssä oli yhteensä 87 aloitettua vas-
tausta ja loppuun vastattuja kyselyitä oli yhteensä 40.

Kummankin kyselyn vastausmääristä on poistettu selkeät trollivastaukset sekä sellai-
set vastaukset, joissa vastaaja ei ollut vastannut kysytyihin kysymyksiin vaan halun-
nut viestittää tutkijoille muita näkemyksiä tai kritiikkiä selvitystä kohtaan. Asiantuntija-
kyselyn kohdalla on huomattava, ettei henkilöiden asiantuntijuutta ole missään vai-
heessa varmistettu, eikä niitä siksi voi pitää varmasti asiantuntijanäkemyksinä. Tästä
selkeästä väärinkäytön mahdollisuudesta huolimatta iso osa asiantuntijakyselyn vas-
tauksista oli sisällöllisesti ja tyyllisesti analyttisiä ja asiantuntijamaisia, ja ne tarken-
sivat sekä metsälappalaisuuteen positiivisesti että kriittisesti suhtautuvan kirjallisuus-
den antamaa kuvaa metsälappalaisuudesta.

Tutkimusryhmän ehdottamien toimenpiteiden osalta muutamille metsälappalaisuutta
tunteville asiantuntijoille lähetettiin hankkeen loppuvaiheessa lisäksi kysely, jossa
heille annettiin mahdollisuus pohtia toimenpiteiden relevanssia.

Hankkeen ensimmäinen työpaja järjestettiin Sodankylässä 17.2.2019. Työpajaan kut-
suttiin metsälappalaiseksi itsensä identifioivia henkilöitä, jotka halusivat keskustella
aiheesta yhdessä ja luottamuksellisesti. Työpajan kutsua jaettiin kyselyn kanssa yhtä
aikaa samoissa kanavissa. Paikalla oli 31 metsälappalaiseksi identifioitunutta henkilöä
sekä neljä hankkeen selvitysryhmän jäsentä. Työpajassa kerättiin haastatteluja täy-
dentävää aineistoa osallistujien omien muistiinpanojen kautta sekä yhteistä keskuste-
lua kirjaamalla. Tilaisuutta ei taltioidu. Kaikki halukkaat eivät päässeet osallistumaan
työpajaan, koska etäisyydet ovat pitkiä, eikä selvityshankkeessa ole ollut mahdollista
maksaa matkakustannuksia työpajoihin osallistuneille.

Hankkeen toinen työpaja järjestettiin Kittilässä 4.5.2019. Työpajaan kutsuttiin edelli-
sen työpajan tapaan metsälappalaiseksi itsensä identifioivia. Tässä työpajassa keski-
össä olivat metsälappalaisuuden edistämisen toimenpiteet ja toimijat. Toisessa työpä-
jassa osallistujien määrä oli rajoitettu työpajatyöskentelyn luonteen vuoksi, eivätkä

kaikki halukkaat päässeet osallistumaan. Toisessa työpajassa paikalla oli noin 20 metsälappalaista sekä kaksi selvityshankkeen tutkijaa.

2 Metsälappalaisen kulttuurin tutkimuksen lähtökohdat

2.1 Metsä-Lappi ja metsälappalaiset historian perspektiivistä tarkasteltuna⁵

Metsälappalaisuuteen liitetty kehityshistoria on muotoutunut osana Lapin hallinnan ja uudisasutuksen historiaa. Metsälappalaisuuden historiassa sekoittuvat metsä- ja kalastajalappalaisten historia verotuskategoriana sekä metsälappalainen väestö ja kulttuuri etnisyytenä. Metsälappalaisten nykyistä kulttuurista asemaa määrittävät merkittävästi sekä suomalainen uudisasutus että vuosisatojen takaiset hallinnolliset käytännöt, kuten metsälappalaisten kirjaaminen uudisasukkaiksi verokirjoihin. Nämä eivät kuitenkaan suoraan kerro, miten metsälappalaisuus kulttuurina ja yhteisönä on kehittynyt. Historiankirjoitus on siten nähtävä metsälappalaisten kohdalla muuttavana, tulkittavana ja myös kiistanalaisena ilmiönä.

Väestömäärite 'metsälappalaiset' oli käytössä 1500-luvun Ruotsin hallinnollisissa asiakirjoissa ja verotuksessa. Tuolloin saamelaiset jaettiin kahteen pääryhmään, metsälappalaisiin ja tunturilappalaisiin (gran lappar och fiell lappar). Selvää on, että määritteillä tarkoitettiin Ruotsin valtakunnan Lapeissa (Kemin Lappi, Tornion Lappi, Luulajan Lappi, Piitimen Lappi, Ångerman Lappi ja Uumajan Lappi) asunutta väestöä, joka nykykäsitteillä liittyy saamelaisiin. Erityisesti Kemin Lapin veroluetteloissa esiintyy aluekäsite Metsä-Lappi 1500-luvulla. Tähän keminlappalaisuuteen johdetaan myös nykyisten metsälappalaisten juuret.

Kemin Lappi muodostettiin 1400-luvun loppupuolella sen jälkeen, kun Ruotsin kruunu oli saanut pitävän valtaoiteen Novgorodille ja Venäjälle kuuluneesta alueesta. Kemin Lappiin kuuluivat Kittilän, Sodankylän, Inarin, Kuolajärven, Sompion, Kemikylän, Kitkan ja Maanselän lapinkylät, joista tosin 1700-luvulla Kitkan ja Maanselän kylät muodostivat Kuusamon pitäjän, ja sen katsottiin kuuluvan tuolloin jo Pohjanmaan puolelle. Nykyisen Enontekiön alue oli osa Tornion Lappia. Suomesta muodostettiin 1800-luvun alussa Venäjän autonominen osa ja vanhasta Lapinmaasta oma kihlakuntansa vuonna 1838. Siihen liitettiin myös Suomen puolelle jääneet alueet Enontekiöstä ja Muoniosta sekä Utsjoki. Kuusamo ja Kuolajärvi eivät tulleet kuulumaan Lapinmaan kihlakuntaan. Hallinto- ja aluehistoriallisella kehityksellä on ollut heijastusvaikutukset

⁵ Luvun teksti Matti Enbuske, editoinut Kirsi Siltanen

nykyaikaan saakka ja se liittyy osin kysymykseen metsälappalaisuudesta. Suurin osa historiallisesta Kemin Lapista ei kuulu nykyiseen saamelaiden kotiseutualueeseen.

Ruotsin kruunun hallintomiesten 1500-luvun ja 1600-luvun alun kuvausten perusteella erona metsälappalaisten ja tunturilappalaisten välillä pidettiin heidän elinkeinojaan ja niihin perustunutta verotusta. Metsälappalaiset asuivat kiinteästi omissa lapinkylissä metsästäen ja kalastaen, kun taas tunturilappalaiset liikkuiivat vuotuisierrossa merenrannikon (Jäämeren) ja tunturien väliä kalastuksen ja pyynnin rytmissä. Juuri tunturilappalaiset omaksuivat laajamittaisen poronhoidon ja siirtyivät täysnomadisuu-teen viimeistään 1500- ja 1600-luvun kuluessa.

Lapinmaa ja saamelaiset olivat aina 1700-luvulle saakka varsin autonomisessa suhteessa kruunuun. He olivat yksi väestöryhmä kuninkaan alamaisten joukossa. Tietyt hallinnolliset ratkaisut tosin vaikuttivat 1600- ja 1700-luvulla Lapin ja saamelaisten asemaan: näitä ovat erityisesti asutus- ja elinkeinopoliittiset tavoitteet, joita kruunu asetti Lapin suhteen. Keskeisiä toimenpiteitä olivat vuosien 1673, 1695 ja 1749 asutusplakaatit, joiden avulla kruunu pyrki vahvistamaan Lapin uudisasutusta, uudistamaan verojärjestelmää ja ohjamaan Lapin elinkeinojen harjoittamisen edellytyksiä yhäältä kiinteän maatalouden ja toisaalta paimentavan porotalouden välillä.

2.2 Näkemys väistyvästä alkuväestöstä historian taakkana⁶

Suomessa näkemys kansakunnasta sai vahvan aatteellisen jalansijan 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Siinä ajattelussa saamelaisilla, tuolloin lappalaisiksi kutsutulla väestöllä, ei katsottu olevan tulevaisuutta. Lappi nähtiin staattisena ja jopa primitiivisenä alkuväestön alueena, joka oli mielenkiintoinen antropologinen kurkistusikkuna kulttuurikehityksen varhaisvaiheisiin. Esimerkiksi Ruotsin viranomaiset sovelsivat 1800-luvulla etnistä ideologiaa myös käytännön saamepolitiikkaan ja hallintoon: ”*lapp skall vara lapp*” oli peruslähtökohtana.⁷

Myös suomalaisen historiantutkimuksen piirissä Lappi nähtiin vastaavanlaisesti kiertelien paimentolaisten ja metsästäjäkansan alueena, josta suomalaiset talonpojat valtasivat vähitellen maita kehittyneemmän maatalouskulttuurin hyväksi. 'Perinteisen' luonnonkansan oli pysyttävä entisellään, lopulta väistyttävä ja assimiloitettava 'vah-

⁶ Luvun teksti Matti Enbuske, editoinut Kirsi Siltanen

⁷ Lantto, P. 2012.

vempaan' valtaväestöön. Varsinkin metsälappalainen historia jäi myyttiseksi kertomukseksi kadonneesta kulttuurista. Kansalliset päämäärät ja kansallisidentiteetti syrjäyttivät vähemmistöksi jääneen Lapin toisen kulttuurin, joka myös haluttiin nähdä alkukantaisena ja kehittymättömänä suhteessa suomalaiseen kulttuuriin. Vastaava asenneilmasto oli nähtävissä vahvana myös Skandinaviassa.

Tegengrenin väitöstutkimus vuodelta 1952 on ollut keskeinen vaikuttaja erityisesti juuri Kemin Lapin, siis keminsaamelaisuuden (tai metsälappalaisuuden) historian tulkinnassa. Tegengren aloittaa teoksensa toteamalla, kuinka ”*denna speciella lappkultur i slutet av 1700-talet mötte sin undergång*”. Tegengren edusti siis, niin kuin hän itse jo lähtökohtaisesti määritteli tutkimuksensa alussa, omaa aikaansa ja valmiiksi määritellyn kuolleen kulttuurin. Tegengrenin mukaan keskeinen selittävä tekijä lappalaiskulttuurin häviämiseksi oli suomalaisen uudisasutuksen vyöry 1600-luvun jälkipuolelta lähtien Kemin Lappiin. Lappalaiset joutuivat väistymään suomalaisten tieltä.

Nykytutkimus on kuitenkin osoittanut, että suomalainen uudisasutus oli Lapissa vähäistä, poikkeuksena nykyinen Kuusamon alue, eikä yksikään vanha lapinsuku joutunut väistymään hallitsemiltaan veromailta. Ne siirtyivät uudistilajärjestelmään, joka toteutettiin kruunun virkamiesten toimesta veroteknisenä muutoksena 1760-luvulla. Toisin sanoen suurimmasta osasta Kemin Lapin vanhojen sukujen asuttamista veromaista muodostettiin uudistiloja eli maatiloja. Uudistilalliseksi siirtyminen ei tarkoittanut perinteisistä elinkeinoista luopumista eikä perinteisen elämänmenon katkeamista, vaikka lapinkylissä asuttiin 1700-luvun puolivälissä jo pitkälti maamiehen tavoin.⁸

Vuonna 1843 Suomessa muodostettiin erityinen tunturi-, kalastaja- ja metsälappalaisen vero, jonka malliksi otettiin vanha Ruotsin ajan systeemi. Vero oli kollektiivinen, eikä se perustunut maatiluksien tuottoon. Tunturilappalaiset maksoivat kollektiivisen osuutensa poroluvun perusteella, Inarin ja Utsjoen kalastajalappalaiset kalastuspaikkojen ja niittyjen perusteella ja teoriassa metsälappalaiset metsästyksen mukaan. Viimeksi mainittuja, yksinomaan metsästyksen tuoton perusteella veroa maksavia lappalaisia ei vain ollut enää 1800-luvulla. Varmasti tämä oli myös yksi syy siihen, että tutkijat katsoivat 1900-luvulla Kemin Lapin metsälappalaisuuden kuolleen sukupuuttoon. Kyse oli ollut kuitenkin ainoastaan veronmaksun luonteen muuttumisesta perinteisestä lapinverosta maatiluksiin perustuneeseen maaveroon.

Kun lappalaisuus määräytyi 1760-luvun jälkeen verotusasiakirjoissa elinkeinojen harjoittamisen perusteella, saamelaisiksi eli lappalaisiksi määriteltyjen osuus laski 1800-luvun kuluessa Lapin kihlakunnassa. Kulttuuria säilyttäväksi voimaksi jäi 1800-luvun loppupuolelta lähtien porosaamelainen elämänmuoto. Saamelaiset alettiin ymmärtää

⁸ Erit. Enbuske, M. 2008. Veroteknisestä muutoksesta ks. Enbuske 2008, s. 274–175.

1900-luvulla homogeenisena ryhmänä ja syntyi kuva aidosta lappalaisesta.⁹ Silti yhden saamelaisten historiaa kuvaavan perusteoksen mukaan, eli Karl Nickulin teoksen *Saamelaiset kansana ja kansalaisina*, oli havumetsävyöhykkeen 'metsäsaamelaiset' (kuten teoksessa nimitetään väestöryhmää) yhä 1900-luvulla elävä kansa. Toki viitekehys oli Nickulilla metsäsaamelaistarkastelussa Ruotsin puoleinen Lappi. Nickul sai vaikutteita ruotsalaiselta saamentutkijalta, Ernst Mankerilta.¹⁰

Voidaan todeta, että varsinkin metsälappalainen kulttuuri on ollut juuri sellaisella rajapinnalla, jossa ovat leikanneet yhtäältä tutkimustradition näkemys suomalaisten uudisasuttamasta Lapista, toisaalta kansallisen valtiohistorian rakentaminen ja kolmantena vielä väestön oma kulttuuriperinnön väheksyminen.

2.3 Saamelaisuuden ja lappalaisuuden keskinäinen suhde¹¹

Metsälappalaisuuden poliittinen asema ja arkaluontoisuus liittyvät ennen kaikkea (metsä)lappalaisuuden, saamelaisuuden ja suomalaisuuden keskinäisiin suhteisiin. Suomen saamelaiskeskustelussa on ollut erityispiirteenä kysymys siitä, kuka on saamelainen. Etninen rajanveto saamelaisten ja suomalaisten välillä on ollut hyvin kompleksinen historiallisista syistä. Suomalaiset ja saamelaiset ovat sukukansoja, myös kielellisesti. Samankaltaisia elinkeinoja on harjoitettu Lapin alueella riippumatta väestön etnisyydestä. Samoin erityinen piirre Suomessa on ollut lappalaiskäsitteen elinvoimaisuus, kun taas Ruotsissa käsitteellä on nykyisin erittäin negatiivinen ja arkaluonteinen sävy.

Eri suuntiin etenevät etniset ja kielelliset muutosprosessit ovat olleet osa jatkuvaa kulttuurillista prosessia historian saatossa. Mistään staattisesta historiasta ei Lapissa ole ollut kyse. Suomessa eräänlainen kulminaatio lappalaisuuden ja saamelaisuuden välisessä, osin käsitteellisessäkin kehityksessä tapahtui 1950- ja 1960-luvuilla, kun käyttöön vakiintui saamelaismääritelmä, johon metsälappalaiseksi itsensä identifioivien näkökulmasta kirjautui vain osa suvuista ja historiallisen Lapinmaan alueen väestöstä.

Myös tutkijat ovat olleet vahvasti osallisia keskustelussa sekä vaikuttaneet sen moninaisuuteen ja polarisoitumiseen. Keskusteluissa on nähtävissä useita eri diskursseja, joissa pääosassa ovat historialliset tulkinnat ja niiden vaikutukset nykyisyyteen.

⁹ Myös Lähteenmäki, M. 2004.

¹⁰ Nickul, K. 1970. Manker E. 1968.

¹¹ Luvun teksti Matti Enbuske, editoinut Kirsi Siltanen

Vaikka näissä käytetään monia eri käsitteitä, kuten metsälappalainen, metsäsaamelainen, uuslappalainen tai sekaväestö, ovat metsälappalaiset mitä ilmeisimmin yksi tämän keskustelun keskeinen osapuoli. Osa tutkijoista on esittänyt, että käsitteillä metsälappalainen tai metsäsaamelainen ei ole historiallista merkitystä, eikä niillä ole yhtymäkohtia saamelaisten tunnettuun historiaan.¹² Lappalaiseksi itsensä identifioituvien ryhmä on nähty myös 'uuslappalaisina', jotka ovat vallanneet vanhan ja käytöstä poistuneen käsitteen itselleen omien etujensa ajamiseksi. Uuslappalaisten ei katsota pyrkineen osoittamaan 'omintakeista kulttuuriaan', vaan vetoavan lähinnä sukututkimukseen ja sukujen vanhoihin lappalaismerkintöihin asiakirjoissa.¹³ Toisaalta osa tutkijoista näkee keskustelun polarisaation lähtökohdiltaan kestävämmäksi lähestymistavaksi historialliseen ilmiöön. Esimerkiksi historian professori Maria Lähteenmäki korostaa, että 'uudisasukkaat' vs. 'saamelaiset' on kestävämpi vertailupari, sillä käsite 'uudisasukkaat' määrittää elinkeinon harjoittamista ja 'saamelaiset' viittaa etniseen ryhmään.¹⁴

Metsälappalaisuutta koskevassa keskustelussa näyttävät sekoittuvan historialliset, kulttuurien ja oikeuksien periytymiseen liittyvät kysymykset sekä nykyajassa elävät ihmiset ja heidän mahdollisuutensa oman kulttuurinsa harjoittamiseen. Media- ja kirjallisen aineiston sekä haastattelujen pohjalta monimutkaisen keskusteluvyyhdin voi tiivistää kahteen näkökulmaan: jatkuvuus- ja jatkumattomuusnäkemykseen. Nykyisille metsälappalaisille tärkeä jatkuvuusnäkökulma perustuu metsälappalaisuuden näkemisenä historiallisena jatkumona neljännelle saamelaiskulttuurille, keminsaamelaisuudelle. Toisin kuin pohjois-, inarin- ja kolttasaamelaisuus, keminsaamelaisen väestön katsotaan eteläisemmän sijaintinsa vuoksi kohdanneen suomalaiset vaikutteet aiemmin ja vahvemmin kuin pohjoisemmaksi sijoittuvat väestöryhmät. Tämän nähdään olevan syy siihen, että keminsaame on kielenä kadonnut ja keminsaamelainen väestö on sekoittunut vahvemmin osaksi suomalaista väestöä ja tullut sittemmin tunnetuksi metsälappalaisena kulttuurina.

Metsälappalaisuuteen kriittisemmin suhtautuvilla korostuu näkemys, jonka mukaan metsälappalaiset ovat suomalaisia, joiden sukututkimuksen kautta tunnistetut osittaiset saamelaisuudet eivät ole riittävä osoitus kulttuurisesta jatkuvuudesta. Näiden näkemysten mukaan keminsaamelaisuus on kuollut jo hyvän aikaa sitten. Näin ollen sen jatkumoksi rakennettu kulttuurinen identiteetti ei ole aito, eikä siihen perustuvat toiveet

¹² Saamelaiskäräjien lausunto ESR-hankehakemuksien käsittelystä Lapin ELY-keskuksessa (29.1.2014). Lausunto liittyi Kittilän lapinkylä -hankkeen suunnitteluvaiheeseen. Myös "Korpi-jaakko-Labba: Metsälappalaisia ei yksilötasolla esiinny asiakirjoissa missään". Yle Saame 12.2.2014 [Verkkolähde](#).

¹³ Lehtola, V. 2015.

¹⁴ Lähteenmäki, M. 2004

ja vaateet ole oikeutettuja¹⁵. Kummassakaan näkökulmassa ei ole kyse vain historiallisesta kysymyksestä, vaan keskeisistä haasteista siinä, mikä on ihmisten oikeus kullua ja lukea itsensä kulttuuriin, harjoittaa kulttuuria ja tulla tunnistetuksi ja tunnustetuksi kulttuurinsa kautta.

2.4 Metsälappalaisuus ja kieli¹⁶

Kieli ja kielellinen historia on yksi tässä selvityksessä tarkasteltavista kysymyksistä. Metsälappalaisuus on ennakkotietojen, ja myös tässä selvityksessä saatujen tietojen, perusteella nykyään suomenkielinen kulttuuri. Metsälappalaisten kielihistoria nähdään kuitenkin merkittävänä asiana toisaalta keskusteltaessa metsälappalaisuuden asemasta keminsaamelaisen kulttuurin jatkumona että kielen elvyttämisen tai rekonstruoinnin mahdollisuudesta¹⁷ yhtenä metsälappalaisuuden tukemisen keinoista. Taustalla vaikuttavana tekijänä on myös poliittinen keskustelu metsälappalaisuuden ja saamelaiskäräjälain kriteerien suhteesta. Vaikka metsälappalaisuuden ja saamelaiskäräjälain suhde ei kuulu tämän selvityksen piiriin, on kielikysymys metsälappalaisten itseyttämisessä keskeinen osa ryhmän ja identiteetin historiaa.

Metsälappalaiset näkevät itsensä keminsaamalaisten jatkumona ja näin kieli, jota heidän suvuissaan on puhuttu, olisi ensisijaisesti keminsaame. Keminsaameen kohdistunutta tutkimuksellista mielenkiintoa ovat osoittaneet ainakin Jaakko Häkkinen ja Janne Saarikivi, joiden artikkelit ja blogit tarjoavat asiasta kiinnostuneelle pohjaa keminsaamen tarkastelulle.¹⁸

Tromssan yliopiston professori emerita Marjut Aikion mielestä kieli ei voi olla ainoa tai tärkein etnisiteetin ilmaisin ainakaan silloin, kun kyseessä on alkuperäisvähemmistön kieli, jonka käyttömahdollisuudet ovat rajoittuneet. Hän näkee, etteivät esimerkiksi saamelaiset ole kielivähemmistö, vaan alkuperäiskansa, jolla on oma kieli.¹⁹ Tällä erottelulla on metsälappalaisille myös tärkeä merkitys: kieli ei ole edellytys kulttuurille.

¹⁵ Lehtola, V. 2015 s. 129–144.

¹⁶ Luvun teksti pääosin Juha Pentikäinen, editoinut ja täydentänyt Kirsi Siltanen

¹⁷ Saarikivi: Sodankylän kuollut saamen kieli voitaisiin ottaa käyttöön. Yle Saame 3.7.2013. Verkkolähde.

¹⁸ Em., myös Häkkinen Jaakko Metsälappalaisten kielelliset jäljet. Verkkolähde

¹⁹ Aikio, M. 1988, s. 313–314.

2.5 Saamelaisia vai lappalaisia?²⁰

Aiemmin miltei yksinomaan käytössä ollut nimitys lappalaiset on viime vuosina lähes täysin korvautunut – poliittisen ja etnisen tiedostamisen myötä – saamen kansan itse itsestään käyttämällä termillä 'saamelainen' (pohjoissaamen *sápmelas*, inarinsaamen *sámmilas*, koltansaamen *sá'mmlaz*²¹). Näin termille 'lappalainen' on voitu antaa sanan historiallinen sisältö. Nykymääritelmän mukaan 'lappalainen' on henkilö, joka lapinkylän jäsenenä yhdessä kylän muiden asukkaiden kanssa on osallistunut kruunulle maksettavan ns. lapinveron maksuun ja on saanut sen nojalla oikeuden harjoittaa ns. lappalaiselinkeinoja lapinkylän alueella sijaitsevilla perintömaillaan. Tämän näkemyksen mukaan lappalaiskäsite liitetään maa- ja vesioikeuksiin ja siten elinkeinoihin. Sana 'lappalainen' on siten palautettu vanhaan historialliseen merkitykseensä tarkoittamaan pyyntikulttuurin perinteistä elämäntapaa ja talousjärjestelmää – ruotsin *leva som lapp* – vastakohtana *landsbo* eli 'lantalainen'. Keskiaikaisten maakuntalakien mukaisesti 'lantalaisen' verotus erosi 'lapinverosta'. Jälkimmäisen kantaminen oli keskiajan Ruotsi-Suomessa hallitsijan uskoma etuoikeus paikallisten talonpoikien keskuudesta muodostuneille birkarleille eli pirkkalaisille. Heillä oli etuoikeus myös Lapin-kauppaan.

Näin historiallisesti hahmottuu käsite-ero, jossa sana 'saamelainen' viittaisi kieleen ja etniseen. Rajaus puolustaa paikkaansa siksikin, että 'lappalainen' kielen ja kulttuurin nimityksenä on johtanut virhetulkintoihin, joita varhempi lappologia on tulvillaan. Niihin kuuluu esimerkiksi ajatus siitä, että Lappi-alkuisten paikannimien levinneisyys olisi todiste muinaisesta saamelaisasutuksesta eteläisintä Suomea myöten.²² Luontevampaa on ajatella Lappi-paikannimistön viittaavan paikkoihin, joissa harjoitettiin 'lappalaista' elintapaa. Tässä katsannossa monen suomalaisen Lappalainen-sukunimi ei olisikaan todiste ikivanhoista saamelaisjuurista, vaan esi-isän elinkeinosta ja sen mukaisesta verotuksesta aika monta vuosisataa ja sukupolvea sitten.

Käsite 'saamelainen' onkin syytä rajata nimitykseen, jota nykysaamelaiset itse itsestään johdonmukaisesti käyttävät. Sana määrittää keskeisesti 'sisäistä identiteettiä': yksilö kokee kuuluvansa ryhmään, jonka jäsenten välillä vallitsee emotionaalinen side²³, kun taas 'ulkoisen identiteetin' on yleensä katsottu pohjautuvan "todellisiin tai havaittaviin ryhmänsisäisiin tunnusmerkkeihin kuten kieleen, rotuun tai uskontoon"²⁴, Onhan sana 'lappalainen' koettu saamelaisten kesken vieraana siksikin, että se on ollut valta-

²⁰ Alaluvun teksti Juha Pentikäinen, editoinut Kirsi Siltanen

²¹ Lehtiranta, J. ja Seurujärvi-Kari, I. 1991; s. 123

²² Itkonen 1948, s. 104–105

²³ Edwards 1992, s. 132

²⁴ Edwards 1977, s. 254

kulttuurin antama käsite vähemmistöstään. Käsite 'lappalainen' on tutkimushistoriallisen painolastin pölyttämä, eikä se lopulta ole edes pohjautunut mainittuihin 'todellisiin' eikä 'havaittaviin' tunnusmerkkeihin.

Olennaista on, että yksilön identiteetti ei ole staattinen, vaan dynaaminen asia, joka saavutetaan ja jota ylläpidetään jatkuvin itsemäärittelyin ja -arvioinnein. Identiteetin muodostukseen kuuluu ainakin jossakin määrin synteesi oman/ryhmän ja toisten yksilöiden/ryhmien määritysten välillä. Identiteetti ilmaisee yksilön kannalta minuutta, joka saavutetaan sosiaalisen jäsenyyden ja kehityksen kautta. Etninen identiteetti on osa sosiaalista identiteettiä korostaen kieltä, kulttuuria ja maailmankatsomusta identiteetin sekä todellisina ilmaisuina – mm. jäsenyyden ja osallistumisen – että tunteen tasolla koetun kiintymyksen kautta.²⁵

²⁵ Liebkind 1992, 165–166, 171; Skutnabb-Kangas 1993, 9; Toivanen 1994, 11.

3 Metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteet

3.1 Sisäiset tekijät

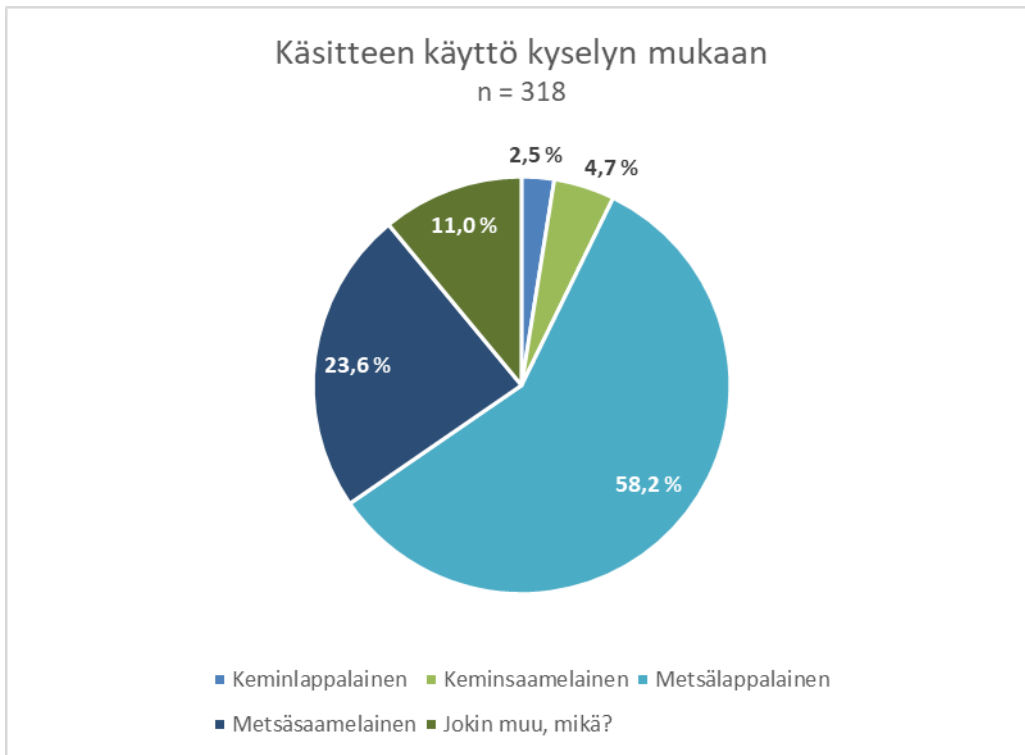
3.1.1 Itseidentifikaatio, ryhmäidentifikaatio ja itsensä kutsumisen käsite

Metsälappalaisten itseidentifikaatiota tai ryhmäidentifikaatiota ei ole käsitelty viime aikojen tutkimuksessa. Metsälappalaisten yhteisöä koskeva tieteellinen tutkimus ja tieteellisiin lähteisiin perustuva analyysi ovat historialähtöisiä. Niiden painotus on erityisesti siinä, millä perusteilla ja missä määrin historiallinen keminsaamelaisuus on voinut jatkua nykyiseksi metsälappalaisuudeksi. Metsälappalaisuuden esilletuominen julkisesti on haastattelujen mukaan alkanut kolmisenkymmentä vuotta sitten, mutta metsälappalaisuuden esiin tuominen julkisuudessa on tapahtunut erityisesti 2010-luvulla metsälappalaispäivien myötä. Metsälappalainen identiteetti on haastateltujen mukaan tätä myöten koettu hyväksytyimmäksi ja sen nähdään osaltaan voimistuneen. Metsälappalaiset käyttävät metsälappalaisuudesta eri käsitteitä, joista yleisimmät ovat metsälappalainen ja metsäsaamelainen.

Kerätyn aineiston perusteella metsälappalaisuus on useimmilla yksi identiteetin kerros, ja myös metsälappalaiseksi voi identifioitua monella eri tavalla. Tämä näkyy jo siinä, että metsälappalaiset käyttävät metsälappalaisuudesta eri käsitteitä. Tässä selvityksessä on käytetty tehtävänannon mukaisesti käsitettä metsälappalainen, antaen kuitenkin metsälappalaiseksi itsensä identifioiville mahdollisuus käyttää itsestään muuta käsitettä. Kyselyyn vastanneista metsälappalaisista suurin osa (58,2 %) käyttää käsitettä metsälappalainen (kuvio 1). Termiä metsäsaamelainen käyttää 23,6 % vastaajista. Vähemmän käytettyjä termejä ovat keminlappalainen (2,5 %) ja keminsaamelainen (4,7 %). Yhteensä 11,0 % vastasi käyttävänsä jotakin muuta termiä kuin valmiiksi annetut termit (metsälappalainen, metsäsaamelainen, keminlappalainen, keminsaamelainen). Jokin muu -vastauksista useimmin käytetyksi termiksi mainittiin lappalainen, saamelainen sekä sompiolainen.

Osa metsälappalaisista ovat käsitteiden käytössä tarkempia kuin toiset, ja erityisesti saamelaiseksi itsensä identifioivat ovat monessa tapauksessa olleet tarkkoja siitä, että käytetään käsitettä metsäsaamelainen. Toisaalta kuitenkin osa saamelaiseksi itsensä identifioivista näkee käsitteen metsälappalainen oikeampana käsitteenä, koska

käsite saamelainen on heidän mukaansa tullut vasta myöhemmin käyttöön korvaamaan sanan lappalainen. Joidenkin mielestä käsitteet metsälappalainen sekä metsäsaamelainen ovat huonoja ja parempana pidetään saamelaisuudesta tai lappalaisuudesta puhumista ilman etuliitettä. Osa käyttää vanhoihin lapinkyliin viittaavia käsitteitä, kuten Sompion lappalainen, sompiolainen tai Kitkan lappalainen. Metsälappalaisuutta on julkisessa keskustelussa määritelty myös peräpohjalaisuudeksi. Identifioitumista peräpohjalaisuuteen tai metsälappalaisuuden ja peräpohjalaisuuden suhdetta ei kysytty suoraan kyselyssä, haastatteluissa tai työpajassa. Kukaan työpajoissa tai haastatteluissa ei kuitenkaan nostanut peräpohjalaisuutta esille ja kyselyssä ainoastaan muutama vastaaja mainitsi peräpohjalaisuuden.

Kuvio 1. Graafissa on kuvattu käsitteen käyttöä perustuen kyselystä saatuun aineistoon.

Työpajojen yhteydessä nousi huoli lappalainen-käsitteen käytön muutoksesta. Termi lappalainen koetaan yleisesti laajemman yleisön parissa joko poliittisesti epäkorrektina sanana saamelaiselle tai historiallisen tutkimuksen käsitteenä. Historiantutkimuksen tämänhetkisen määritelmän mukaan lappalainen on henkilö, joka lapinkylän jäsenenä yhdessä kylän muiden asukkaiden kanssa on osallistunut kruunulle maksettavan

ns. lapinveron maksuun ja on saanut sen nojalla oikeuden harjoittaa ns. lappalaiselinkeinoja lapinkylän alueella sijaitsevilla perintömaillaan.²⁶

Jos historiankirjoitus painokkaasti määrittelee lappalaisuuden omaksi elinkeinopohjaiseksi käsitteekseen ja vastaavasti nykykulttuurin puolella poliittisen ja etnisen tiedostamisen myötä lappalaiset-sanana on enenevässä määrin korvattu termillä saamelainen, ei metsälappalaisuudelle jää käsitteellistä tilaa. Työpajassa nostettiin esille huoli siitä, että perinteisesti lappalaisina pidettyjä kirjoituksia on poliittisen korrektyuden nimissä sanoitettu uudelleen saamelaiseksi, ja samalla poistettu se lappalaiskulttuuri, johon metsälappalaiset voisivat itsensä turvallisesti identifioida. Metsälappalaisien näkökulmasta metsälappalaisuuden käsitteellinen elintila näyttää ahtaalta: he eivät halua tai saa olla saamelaisia, he eivät näe itseään suomalaisina tai peräpohjalaisina ja käsite lappalainen ei myöskään ole joko hyväksytty, se on ristiriitainen tai se poistetaan sanana kokonaan.

Karkeasti jaettuna metsälappalainen identiteetti voidaan jakaa kahteen ylätasoon. Ensimmäisille metsälappalaisuus ja identiteetti rakentuvat ennen kaikkea saamelaisuuden kautta ja he kokevat metsälappalaisuuden olevan yksi saamelaisryhmä muiden saamelaisryhmien joukossa. He kokevat eläneensä aina saamelaisessa kulttuurissa, kuten myös heidän vanhempansa ja isovanhempansa. Jotkut heistä kuitenkin kokevat oman suhteensa saamelaisuuteen eroavan esimerkiksi pohjois-, inarin- tai kolttasaamelaisien suhteesta saamelaisuuteen. Monet saamelaiseksi identifioituvat metsälappalaiset kokevat suurta sisäistä ristiriitaa siinä, että heidän mielestään he ovat saamelaisia ja ovat näkemyksensä mukaan aina eläneet saamelaista kulttuuria, mutta he eivät voi tuoda tätä julkisesti esille, koska heitä ei hyväksytä. Tähän liittyen monelle saamelaiseksi identifioituvalle metsälappalaiselle suuri kysymys on myös se, ettei heitä hyväksytä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Toisaalta osa saamelaiseksi identifioituvista metsälappalaisista ei halua olla saamelaiskäräjäasian kanssa missään tekemisissä, vaan he näkevät tärkeämpänä, että saavat rauhassa harjoittaa omaa kulttuuriaan kokematta syrjintää.

Toinen ylätaso koostuu metsälappalaisista, jotka kokevat metsälappalaisuuden olevan oma kulttuuri erillään saamelaisesta ja suomalaisesta kulttuurista. He eivät koe olevansa saamelaisia eivätkä suomalaisia ja tämä aiheuttaa osalle suurta identiteettikamppailua. Näiden kahden päätason lisäksi on myös henkilöitä, jotka kokevat itsensä pääasiassa suomalaisiksi, joilla on kuitenkin vahva metsälappalainen verenperintö. He eivät kuitenkaan koe suomalaista kulttuuria välttämättä täysin omaksi kulttuurikseen.

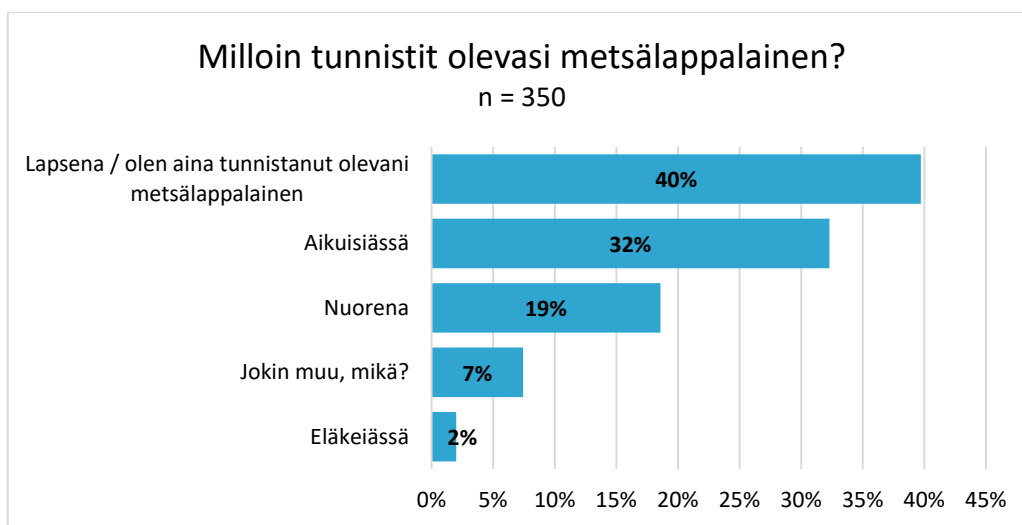
²⁶ Kappaleen teksti Juha Pentikäinen

Metsälappalaisen identiteetin rakentaminen on osalla kyselyyn vastanneista ja haastateltavista yhä kesken ja he kokevat suurta ristiriitaa omasta identiteetistään ja tuntevat, ettei heidän katsota kuuluvan mihinkään väestöryhmään. Toisaalta metsälappalaisuus on joillekin niin suuri häpeän asia, että sitä ei edes haluta tunnustaa, vaikka metsälappalaiset juuret tiedostetaankin. Kaikille asia ei ole edes merkityksellinen.

Metsälappalaiseksi identifioituminen tapahtuu eri tavoin ja eri elämänvaiheissa. Yhteensä 40 % kyselyyn vastanneista on kasvatettu lapsesta asti ns. metsälappalaiseen kulttuuriin ja he ovat aina kokeneet olevansa metsälappalaisia (kuvio 2). Tässä kuitenkin huomiona, että heidän lapsuudessaan ei suuressa osassa tapauksia ole käytetty käsitettä metsälappalainen tai metsäsaamelainen, vaan on puhuttu pääasiassa lappalaisuudesta tai saamelaisuudesta. Käsite metsälappalainen on tullut käyttöön ainakin osalle vastaajista vasta myöhemmin. Toisaalta joissain perheissä ja suvuissa aihepiiri on ollut vaiettu asia, joka on koettu likaisena, halpana, ala-arvoisena ja kiellettyinä. Tästä huolimatta kulttuuri on usein näkynyt jokapäiväisessä elämässä esimerkiksi elinkeinojen ja vaatetuksen kautta. Joidenkin vastaajien vanhemmat ja/tai isovanhemmat ovat myös puhuneet saamea: pääasiassa inarinsaamea tai pohjoissaamea ja joissain tapauksissa ilmeisesti keminsaamea.

Kyselyyn vastaajista 53 % on identifioinut itsensä metsälappalaiseksi vasta myöhemmällä iällä. Tämä on tapahtunut erityisesti sukututkimuksen myötä, kun on kiinnostuttu omista juurista. Kiinnostus omia juuria kohtaan on herännyt eri syistä, joita ovat:

- Vanhempien tai isovanhempien on tiedetty tai tiedetään olevan metsälappalaisia, mutta he ovat vaienneet asiasta tai hävenneet metsälappalaisuutta voimakkaasti, eivätkä ole suostuneet tunnustamaan sitä. Myöhemmin on alettu tarkemmin pureutumaan heidän historiaansa.
- On aina eletty metsälappalaisessa kulttuurissa, mutta myöhemmin ymmärretty vasta kulttuurin olevan ns. metsälappalainen kulttuuri.
- Metsälappalaisuuden esiintulo julkisuudessa, kuten Metsälappalaispäivät, on havahduttanut siihen, että metsälappalaisuus koskettaa myös itseä.
- Joku muu sukulainen, kuten sisarus tai jompikumpi vanhemmista, on tehnyt sukututkimusta ja tätä kautta löytänyt suvusta metsälappalaisia juuria ja hän on kertonut tästä muulle suvulle.
- Suvun hallusta löytyneet esineet, kuten lapintakit, nutukkaat, säpikkäät tms. ovat herättäneet kiinnostuksen tutkia suvun historiaa ja löydetty aiemmin puhumatta jäänyt kytkös metsälappalaisuuteen.

Kuvio 2. Graafissa on esitetty kyselyvastausten perusteella missä iässä vastaaja on tunnistanut olevansa metsälappalainen.

Metsälappalaiseksi itsensä kokemisen voimakkuus vaihtelee. Lapsuudesta asti kulttuuriin kasvaneet kokevat useimmissa tapauksissa itsensä hyvin voimakkaasti metsälappalaiseksi, kun taas myöhemmällä iällä metsälappalaiseksi identifioituneet eivät useimmiten koe metsälappalaisidentiteettiään yhtä voimakkaana. Yhteistä kaikille metsälappalaiseksi itsensä identifioiville on se, että he korostavat erityisesti omaa vahvaa luontosuhdetta, luonnon kunnioittamista, luonnosta elämistä sekä vuodenkiertoa. Vanhoja harjoitettuja luontaiselinkeinoja (metsästys, kalastus, poronhoito, marjastus) myös painotetaan.

Metsälappalaiseksi itsensä identifioivia on kaikissa ikäluokissa, painottuen kuitenkin vanhempaan ikäpolveen. Yleisesti vanhemman ikäpolven metsälappalaiset ovat aktiivisempia tuomaan metsälappalaisuuttaan esille, mutta myös nuorissa on aktiivisia metsälappalaisia, jotka tekevät paljon työtä metsälappalaisen kulttuurin säilyttämisen eteen. Metsälappalaista kulttuuria on pyritty viime vuosina elvyttämään muun muassa pukukulttuurin kautta, opiskelemalla saamea, haastatteleamalla vanhempaa sukupolvea sekä tutkimalla aihetta. Varsinainen aktiivinen ja näkyvä taho on ollut Metsälappalaispäivät ry ja sen järjestämät tapahtumat. Toinen aihepiiriin liittyvä taho on vuonna 2012 perustettu Metsä-, kalastaja- ja tunturisaamelaiset ry, johon kuuluvien tulee identifioida itsensä saamelaiseksi.

Metsälappalaisilla ei ole yhtä selkeää ryhmäidentifikaatiota. Tähän vaikuttaa mm. se, että ihmiset kokevat metsälappalaisuuden eri tavoin. Nykykulttuurina monet näkevät metsälappalaisuuden vastaheränneenä, mutta toiset ovat eläneet sitä vahvasti synty-

mästään lähtien. Sukututkimus on antanut lisävauhtia metsälappalaisille omien juurien, tapojen, kielen ja kulttuurinsa löytämisessä ja laajentanut metsälappalaiseksi itsensä identifioiden joukkoa merkittävästi. Osa ihmisistä on vahvasti kiinni elävässä, paikallisessa kulttuurissa elinkeinoineen, ympäristön käyttötapoineen, esineineen ja identiteetteineen. Osa taas on irronnut kauemmas arkipäiväisestä kulttuurista, ja yhteydet ovat kiinni sukusiteiden ja joidenkin perheessä ja suvussa siirtyneiden tapojen varassa. Kaikki metsälappalaiset eivät ole ainakaan toistaiseksi kiinnostuneita liittymään metsälappalaisuuden julkisesti ilmaisevaan ryhmäidentiteettiin, vaan näyttävät olevan tyytyväisiä omaan asemaansa nykyisellään, sukujensa ja kyliensä tasolla näkyvinä metsälappalaisina ilman laajempaa jaettua identiteettiä. Toisaalta haastatteluihin osallistui myös yksittäisiä henkilöitä, joiden käsitys metsälappalaisuudesta ja metsälappalaisista suvuista poikkesi selkeästi yleisestä linjasta: tunnistetut tavat, suvut ja paikat olivat selkeästi erilaisia kuin enemmistöllä. Kaikki metsälappalaisuudesta ja metsälappalaisina puhuvat eivät siis ilmeisesti viittaa tismalleen samaan metsälappalaisuuteen kuin mistä tässä selvityksessä pääasiassa puhutaan.

3.1.2 Alueellisuus

Nykyisen metsälappalaisen kulttuurin alueellisuutta tarkastellaan nykytutkimuksessa lähinnä historiallisen Kemin Lapin alueen kautta. Kemin Lappiin kuuluivat Kittilän, Sodankylän, Inarin, Kuolajärven, Sompion, Kemikylän, Kitkan ja Maanselän lapinkylät. On ilmeistä, että 1960-luvulla Suomessa ja myös Lapissa voimistuneen muuttoliikkeen myötä myös metsälappalaiset suvut ovat hajaantuneet ympäri maata, myös suuriin kaupunkeihin. Tämä modernin yhteiskunnan piirre haastaa metsälappalaisen kulttuurin määrittämisen nykyisten metsälappalaisten yksilöiden asuinpaikkojen kautta. Välillisesti se vaikuttaa myös elintavan ja elinkeinon käyttämiseen metsälappalaisuuden määrittelynä. Tutkimuksellisesti se tarkoittaa, että yksilön kulttuuristen piirteiden ohella on tarkasteltava suvun asuinpaikkoja, elinkeinoja ja elämäntapaa ennen väestön merkittäviä siirtymiä.

Metsälappalaiseksi kutsutun kulttuurin määritelmän taustalla oleva maantieteellinen alue (historiallinen Kemin Lappi) on laaja: koko keskisen Lapin yli aina Kuolajärvelle ja Kuusamoon saakka. Kun tältä alueelta haetaan nykypäivänä tiettyjä ns. metsälappalaisen kulttuurin piirteitä, törmätään haasteisiin. Läntisen osan kulttuurit eroavat itäisen osan kulttuureista, ja alueiden uudisasutushistoriassa ja elinkeinoissa on eroja. Tästä yhtenä esimerkkinä ovat ns. metsälappalaiset elinkeinot, jotka eivät ole yksiselitteisiä. Esimerkiksi poronhoito mielletään metsälappalaiseen kulttuuriin kuuluvaksi. Kulttuuria määrittelevänä piirteenä poronhoito sisältää kuitenkin myös ristiriitaisuutta. Alkuperäinen metsälappalainen elinkeino erityisesti Itä-Lapissa vielä koko 1700-luvun oli metsästyksellinen, erityisesti majavan- ja peuranpyynti. Vasta seuraavalla vuosisadalla villipeurat kaikkosivat alueelta, ja alun perin suhteellisen pienimuotoinen

(usein lähinnä ajo- ja taakkaporoja koskeva) poronhoito muuttui merkittäväksi elinkeinoksi 1800-luvun loppua kohden. Toinen näkökulma poronhoitoon on se, että Suomen Lapissa tätä elinkeinoa on harjoitettu laajasti keskisessä Lapissa (ts. nimenomaan Kemin Lapin alueella) sekä metsälappalaisten että suomalaisten talonpoikien toimesta, sekä myös alueelle töihin tulleiden ja myöhemmin pohjoissaamelaiselta alueelta muuttaneiden porosaamelaisten toimesta. Poronhoito ei elinkeinona ole Suomessa ilmiselvä merkki vain tietyistä kulttuurista. Se kertoo lähtökohtaisesti alueen yleisestä elinkeinosta; villipeuranpyynnin katoamisesta ja poronhoidon leviämisestä ja yleistymisestä 1800-luvun loppua kohden.²⁷

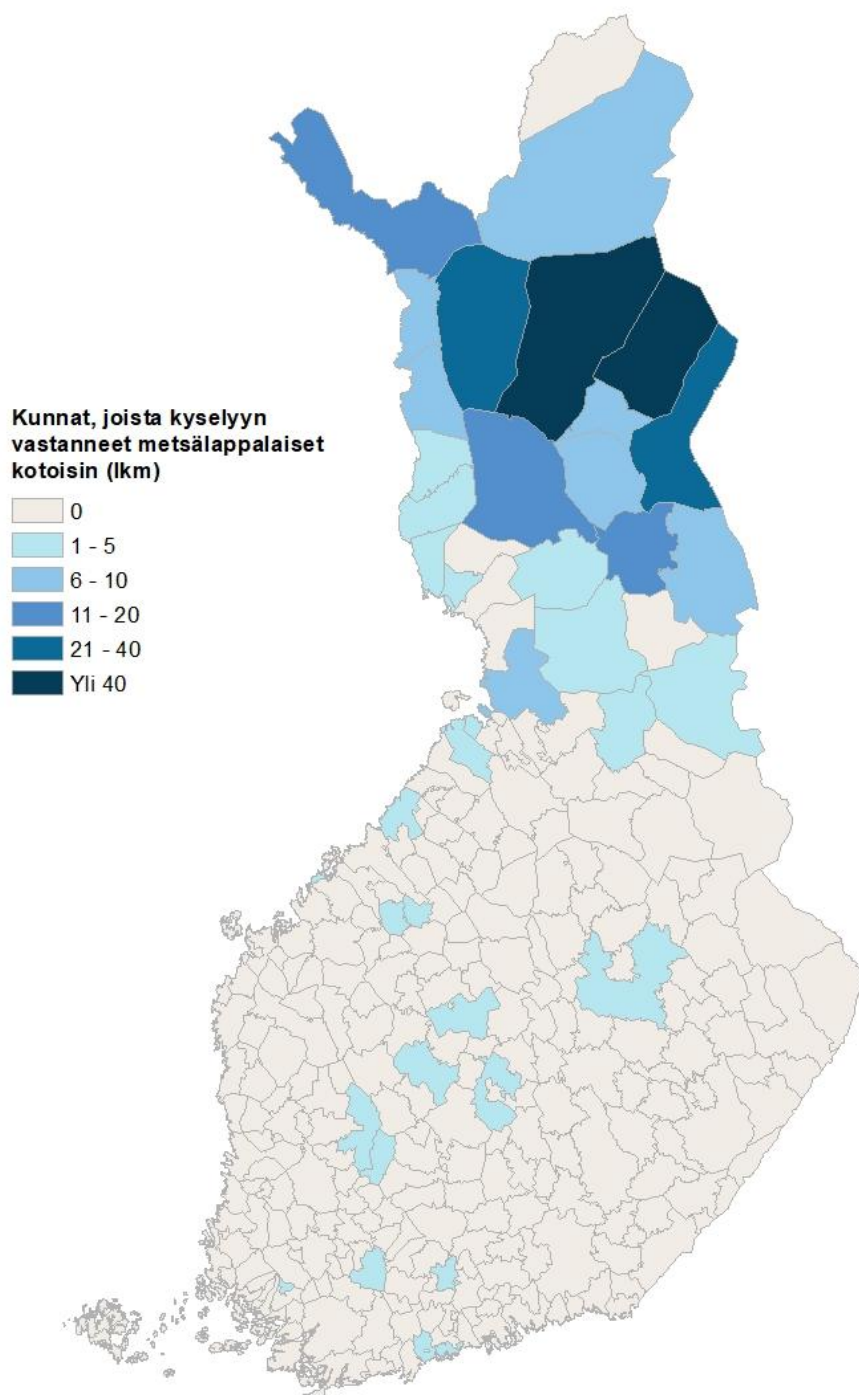
Tämän selvityksen kyselyssä kartoitettiin metsälappalaiseksi itsensä identifioivien kotikuntaa, nykyistä asuinkuntaa sekä vanhempien kotikuntia. Kyselyn ja haastatteluiden perusteella tänä päivänä metsälappalaisiksi itsensä identifioivat ovat kotoisin suureksi osin näiltä samoilta historiallisten Kemin Lapin lapinkylien alueilta: Kittilästä, Sallasta, Sodankylästä, Savukoskelta ja Inarista. Lisäksi myös Enontekiö ja Rovaniemi ovat tyypillisiä kuntia (kuva 3). Osa on myöhemmin muuttanut muihin kuntiin tai kaupunkeihin, mutta useimmat ovat jääneet vanhoille synnyinseuduilleen. Selvityksessä kerätyn aineiston perusteella on tavanomaista, että metsälappalaiset ovat keskittyneet tiettyihin kyliin sukupolvelta toiselle.

Haastatteluiden perusteella voimakkaasti metsälappalaisiksi kyliksi on mainittu

- Savukoskella Kuosku, Värriö ja Nousu
- Pohjois-Sallassa Saija, Kotala, Kellosekä ja Naruska
- Sodankylässä Lokka, Unari ja Orajärvi
- Kolarissa Venejärvi
- Enontekiöllä Peltovuoma.

Tämä lista kylistä ei ole kuitenkaan kattava, eikä aineiston keruussa erityisesti kysytty, mitkä kylät koetaan metsälappalaisina kylinä. Haastatteluissa on mainittu, että erityisesti Pohjois-Sallan kylien historia, perinteet, elinkeinot, murre sanat ja paikannimet nähdään olevan peräisin metsälappalaisilta esivanhemmilta.

²⁷ Luvun teksti Hanna Kyläniemi.

Kuva 3. Kartassa kuvataan mistä kunnista kyselyyn vastanneet metsälappalaiseksi itsensä identifioivat ovat kotoisin. Kolme vastaajaa oli kotoisin Suomen ulkopuolelta.

3.1.3 Yhteisö ja instituutiot

Aineiston perusteella on eriäviä mielipiteitä siinä, kuinka metsälappalaisen yhteisön tai yhteisöjen olemassaolo koetaan. Suurempi osa näkee, että metsälappalaiset tunnista-
vat erityisesti paikalliset yhteisönsä hyvin. Paikalliset yhteisöt ovat todella tärkeitä,
koska metsälappalaiset ovat levittäytyneet niin laajalle alueelle. Laajalle levittäytynyt
yhteisö tuo haastetta yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Vahva yhteisöllisyys kuuluu eri-
tyisesti saamelaiseksi itsensä identifioivien metsälappalaisten puheessa. Suvut tunne-
taan hyvin pitkälle, usein vähintään kuudenteen sukupolveen asti ja tiedetään, kuka
on mistäkin saamenkylästä lähtöisin. Paikallisia yhteisöjä yhdistävät yhteiset tiedot
sekä taidot ja monissa yhteisöissä, kuten esimerkiksi Pohjois-Sallassa, saamelaisuus
on voimakkaasti läsnä. Saamelainen perintö halutaan tunnustaa ja ikäihmiset muiste-
levat viimeisiä keminsaamen kielen rippeitä.

Omat yhteisönsä luovat metsälappalaiset poronhoitajat, joiden paikalliset yhteisöt
nähdään tiiviinä. Yhteisöt koostuvat suuremmaksi osaksi vanhemman ikäpolven met-
sälappalaisista, mutta myös nuoria metsälappalaisia on aktiivisesti mukana. Selvityk-
seen kerätyssä aineistossa on myös tullut esille, että muinainen siitajärjestelmä on
edelleen näkyvässä joidenkin kyläyhteisöjen elämässä taustalla, vaikka ei välttämättä
enää niin tietoisesti.

Osa puolestaan näkee, että metsälappalaiset eivät juurikaan tunnista toisiaan tai yh-
teisöään, ainakaan suvun ulkopuolella. Tähän nähdään yhtenä syynä se, että metsä-
lappalaiset ovat kadottaneet omaa kulttuuriaan painostuksen, syrjinnän ja hylkimisen
vaikutuksena, eivätkä monet uskalla tunnustaa omaa identiteettiään. Metsälappalaisia
ei ole aina helppoa tunnistaa, koska 'ikuista hiljaisuutta' juurista on vaikea katkaista,
eikä metsälappalaisuutta haluta tuoda esille.

Metsälappalaispäivät ry:n vuosina 2017 ja 2018 järjestettyjen Metsälappalaispäivien
on nähty olevan tärkeä kokoontumispaikka, joka yhdistää eri paikkakuntien yhteisöjä
ja tuo metsälappalaisuutta yleisempään tietoon. Osaltaan myös vuonna 2012 peruste-
tun Metsä-, kalastaja- ja tunturisaamelaiset ry:n koetaan yhdistävän eri paikkakuntien
metsälappalaisia yhteisöjä. Myös sosiaalinen media on auttanut metsälappalaisen yh-
teisön tiivistymistä. Sekä Metsälappalaispäivät ry:llä että Metsä-, kalastaja- ja tunturi-
saamelaiset ry:llä on omat aktiiviset Facebook-sivut. Haastattelujen perusteella met-
sälappalaisia on mukana aktiivisesti myös sukujen ja paikkakuntien salaisissa Face-
book-ryhmissä, joihin tutkijoilla ei ollut pääsyä. Sosiaalista mediaa pidetään kuitenkin
tärkeänä kanavana metsälappalaisten kokoamisessa ja keskustelussa.

Metsälappalaiselle kulttuurille ja sen jatkuvuudelle on leimallista kulttuuristen instituutioiden puute. Aineistossa mainitaan kansalaisopistojen, kirjastojen ja museoiden yksittäiset näyttelyt, joidenkin säätiöiden ja muiden rahoitusten turvin tehdyt pienet selvitykset, esitykset ja videot. Kulttuurin kartoittamisen, kirjaamisen, ylläpitämisen ja levittämisen välineet ovat olleet hyvin niukat. Kulttuurin ylläpitäminen onkin ollut yksilöiden, perheiden, sukujen ja kyläyhteisöjen arkielämän varassa.

3.1.4 Sukuhistoria

Sukuhistorian merkitys on tutkimuksessa ja käydyssä keskustelussa suuri. Kyselyssä sukujuuret on valittu yhdeksi tärkeimmäksi metsälappalaisuuteen kuuluvaksi asiaksi. Sukututkimus on tyypillinen harrastus ja metsälappalaiset tuntevat omat ja muiden tuttujen metsälappalaisten juuret hyvin pitkälle. Monissa selvityksen haastatteluissa on kerrottu omista sukujuurista ja sukututkimuksesta. Metsälappalaisiksi suvuiksi käsitetyt sukuja on tuotu esille esimerkiksi Eeva-Maria Maijalan toimittamassa Kemian Lappi elää! -kirjassa sekä Erika Sarivaaran väitöskirjassa *Statuksettomat saamelaiset*.

3.1.5 Arvot, asenteet ja perhesuhteet

Selvitykseen kerätyn aineiston perusteella metsälappalaisiksi itsensä identifioivat korostavat erityisesti luonnon kunnioittamista. Luontoon suhtaudutaan hyvin vakavasti ja arvostavasti ja luonnon turmeleminen nähdään suurena syntinä. Koetaan, että luonto ei ole ihmistä varten vaan ihmiset elävät luonnon kanssa ja ovat osa luontoa. Luontoa hyödynnetään kunnioittavasti kaikkina vuodenaikoina, eikä luonnosta saa ottaa mitään ylimääräistä tai tuhjata luonnonvaroja. Metsässä tulee kulkea rauhassa, metelöimättä. *“Luonto antaa ja voi myös ottaa.”*

Perhesuhteet, sukulaissuhteet ja kyläyhteisö ovat hyvin tärkeitä, joskin osa kokee näiden merkityksen hieman vähentyneen nykypäivänä. Perheet koostuvat usein monesta sukupolvesta ja esimerkiksi serkuiksi luetaan myös kaukaisempia sukulaisia, vaikka he eivät todellisuudessa olisikaan serkkuja. Yhteisöllisyys perheen, suvun ja kylän kesken on suurta. Perheestä, suvusta ja naapureista huolehditaan, katsotaan ettei kukaan jää osattomaksi sekä autetaan töissä parhaan mukaan.

Vanhempien ihmisten kunnioittaminen mainittiin haastatteluissa ja kyselyssä useasti. Vanhuksia hoidetaan loppuun asti kotona ja osa myös teittelee vanhempaa ikäpolvea. Yhdessä haastattelussa mainittiin tapa puhutella ihmisiä isän nimen mukaan, kuten esimerkiksi 'Ilmarin Liisa' tai 'Hanneksen Markku'. Selvityksen aineistossa on mainittu useaan kertaan, että metsälappalaisille on aikanaan ollut tyypillistä puolisoitten hakeminen kaukaisemmista kylistä, eikä sukulaisten kanssa ole menty naimisiin.

Tämä vaikuttanee siihen, että metsälappalaiset ovat sekä levittäytyneet laajalle maantieteelliselle alueelle että lomittuneet osaksi suomalaistaustaista yhteiskuntaa.

Luonteeltaan metsälappalaiset kuvailevat olevansa lämminhenkisiä, vaatimattomia, hiljaisia ja vähään tyytyviä. Tyypillistä on, että kaikkia pidetään samanarvoisena, tittelistä huolimatta. Muiden kunnioittaminen on tärkeää. Muutamassa haastattelussa mainittiin myös, ettei rikastuminen ole metsälappalaisten keskuudessa tavoiteltu asia, vaan tärkeämpää on hyvä maine. Mitään turhaa ei osteta, vaan ensin otetaan luonnosta ja tehdään itse se, mikä pystytään. Vaatimaton elämäntapa ja niukka elanto vaikuttavat myös käytännön asioihin: esimerkiksi yhteinen toiminta tai tämän selvityksen työpajoihin osallistuminen ovat monelle myös kustannuskysymys.

3.1.6 Uskonto, uskomukset ja mystiikka

Metsälappalaiseksi identifioituvien uskonnollisuudessa on kerätyn aineiston perusteella sekoitusta sekä kristinuskosta että luonnonuskosta. Toisille kristinuskosta (erityisesti lestadiolaisuus) on vahva eikä muita uskonnollisia näkemyksiä mainita, osalle kristinuskosta taas on toissijainen luontoon liittyvän uskontokokemuksen rinnalla. Monet kertovat uskovansa korkeampaan voimaan ja puhuvat kokemuksesta olla osana suurta kokonaisuutta luonnon kanssa. Asioiden uskotaan vahvasti menevän niin kuin on tarkoitettu. Yliluonnollisuus ei ole vierasta, joskaan se ei välttämättä näy arkipäivässä.

Seidat ovat joillekin metsälappalaisille edelleen hyvin tärkeitä hengellisiä paikkoja, joilla käydään kirkon sijasta tai kirkon ohella. Jotkut seitapaikat ovat kulkeneet sukupolvelta toiselle, mutta osa on henkilökohtaisia. Usein vanhemmat tai isovanhemmat ovat opettaneet seitapaikoista ja kuinka näillä tulee käyttäytyä. Aineistosta nousi myös esille, että osa vie seitapaikoille lahjoja, kuten esimerkiksi kalanperkeitä tai sytyttävät kynttilöitä. On myös mainittu tapa kaataa maahan luonnolle tai ympäröivälle 'jollekin' alkoholia avatusta pullosta. Seitoja on kuvattu kerätyssä aineistossa esimerkiksi seuraavasti:

”Seidan tuntee, eikä sitä voi opettaa toiselle. Ne joko löytää ja tuntee tai sitten ei. Seitoja tuntematon ei voi koskaan ymmärtää perimmäistä olemusta ja siis itseäänkään.”

”Vastikään edesmennyt isoisoäitini uskoi voimakkaasti seidan mahtiin ja tiukkasi: ”Se on seita se ja siellä on vielä poronsarvekki siellä päällä ja niitä ei saa pois ottaa, jos joku ottaa ni se kuule tulee sairaaksi. Siihen ei saa koskia, eikä yhtään mitään pois ottaa.”

Joissain suvuissa uskomukset elävät edelleen vahvana ja ovat säilyneet hyvinkin voimakkaina. Selvitykseen kerätystä aineistosta nousee esille, että tavallisesti isovanhemmat tai vanhemmat ovat opettaneet vanhoja uskomuksia eteenpäin lapsille. Uskomukset liittyvät erityisesti poronhoitoon, eläinkunnan eläimiin sekä ylipäänsä luontoon. Erityisesti vanhempi ikäpolvi on ennustanut säätä: tästä yksi mainittu esimerkki on, kun kuun ympärille tulee rengas, on porot vietävä pian turvaan, koska muutaman päivän sisällä alkaa myrsky.

Etiäisistä puhutaan paljon ja sekä haastatteluissa, kyselyssä että työpajoissa on annettu useita esimerkkejä etiäisistä. Myös voimakkaasta henkisestä yhteydestä sukulaisiin puhutaan: tunnetaan, jos sukulaiselle on käynyt huonosti tai sukulainen on murheissaan. Jotkut haastateltavista ja kyselyyn vastanneista ovat myös maininneet, että he kokevat kuolleiden ihmisten elävän edelleen mukana tai käyvän vierailuilla tuonpuoleisesta.

Noidat ovat nousseet myös aineistossa esille, ja noitia pidetään/pidettiin erityisiä taitoja omaavina henkilöinä. Noitien mainittuja taitoja ovat muun muassa verenseisauttaminen, parantaminen ja tietäminen. Kansanparannustaidot ovat myös mainittu haastatteluissa, ja taitojen nähdään kulkevan suvussa.

Kalastukseen ja pyyntiin sekä poronhoitoon liittyy myös tiettyjä tabuja sekä uskomuksia, kuten se, että kala tulee perata järveen, ja että muinaisilla kentillä ja poluilla eli 'haltijoiden poluilla' ei saa yöpyä. Karhua kunnioitetaan, ja sitä tuleekin kutsua kiertonimellä 'kuntsa'. Pistettyään eli tapettuaan poron, tulee kuolleen poron ruho jättää 'maisumaan' eli odottamaan tunniksi, että henki ehtii irtoamaan ruumiista, ennen kuin sitä lähdetään 'raajomaan'. Tapetulta eläimeltä pyydetään anteeksi, ja seidalle vietään aina lahja, oli se sitten hyvä, paha tai ilkikurinen. Eläinkunnasta tiettyjä eläimiä pidetään erityisasemassa, esimerkiksi pyhänä uskomuslintuna pidetään kuukkelia ja 'riettaina korttolintuna' pidetään tiaisia ja korppeja, jotka ovat myös ennuseläimiä. Tiettyjen eläinten ajatellaan tuovan sanomaa kuolemasta. Lisäksi uskotaan seitoihin, joille luovutettuihin uhreihin ei tule kajota, sekä voimalliseen ukkoseen, jota ei tule halveksia. Suurin osa näistä uskomuksista on kuitenkin osittain kadonnut tai katoamassa. Luonnonantimia käytetään myös terveydenhoitoon ja lääkkitykseen.

3.2 Ulkoiset tekijät

Tässä osiossa käsitellään metsälappalaisen kulttuurin ulkoisia tekijöitä, kuten kieltä, elinkeinoja, luontosuhdetta, esinekulttuuria, taidetta, käsitöitä ja muuta aineetonta kulttuuria.

3.2.1 Kieli

Kyselyssä kysyttiin, mitä kieliä vastaajan suvussa on puhuttu. Monipuolinen kielihistoria oli yleistä vastaajien keskuudessa. Kyselyyn vastanneista henkilöistä 97 prosenttia ilmoitti, että omassa suvussa on puhuttu suomea ja 15 prosenttia mainitsi myös ruotsin. Vastaajista noin 60 prosenttia ilmoitti, että omassa suvussa on puhuttu myös saamea. Yleisin oli keminsaame (25 %) ja toiseksi yleisin oli pohjoissaame (18 %). Vastaajista 12 prosentin osalta suvussa oli puhuttu inarinsaamea ja koltansaamea 4 prosentin osalta. Muutama prosentti vastaajista oli puhunut muita kuin mainittuja kieliä. Osa vastaajista ei halua tietoisesti opetella saamea, osa oli aloittanut jonkin saamenkielen opiskelun aikuisiällä.

Suvuissa on puhuttu monia eri kieliä ja sekoittuneina suomenkieleen ovat olleet mm. saamenkielet, ruotsi, venäjä ja norja sekä erilaiset murteet. Suuri osa vastaajista kertoi puhutun kielen vaihdoksista omassa suvussa, johtuen erilaisista syistä, esimerkiksi muutosta pois alueelta tai naimisiinmenosta, mutta myös häpeästä, uskonnosta ja kielteisistä kokemuksista. Kielikysymys onkin metsälappalaisten osalta varsin herkkä, sillä monella on asiaan liittyviä traumaattisia kokemuksia. Kouluissa on kielletty puhumasta ”*tämänperän*” kieltä ja murre sanat saivat ”*tuomion punakynällä*”. Monet kertovat nimenomaan omien isovanhempien kohdanneen nuorempana kielteisistä suhtautumisista saamen puhumiseen, joka on usein loppunut, kun on muuttanut alueelta pois ja kokenut taustansa takia jo valmiiksi syrjintää. Ajateltiin, että paikallisen kielen puhuminen hankaloittaa asiaa entisestään. Moni vastaaja harmittelee keminsaamen kielen kuolemaa ja sitä, ettei ole itse ylläpitänyt monipuolisempaa kielitaitoa. Osa vastaajista kertoi aikuisiällä alkaneensa opiskelamaan jotakin tiettyä saamenkieltä, ja että haluaa opettaa sitä myös jälkikasvulleen. Pieni osa vastaajista toivoi keminsaamen elvytystä.

”Perimätiedon mukaan isoisoisäni oppi keminsaamea omalta äidiltään, vaikka historiankirjoissa väitetään saamenkielen hävinneen alueelta jo 1800-luvulla. Saamenkieli oli ”salakieli”, jonka osaamista ei todellakaan mainostettu ulkopuolisille, siitä olisi voinut joutua vaikeuksiin. Kaikki eivät myöskään halunneet sitä oppia, koska sitä ei arvostettu tai pidetty tarpeellisena. Isoisoisäni kuitenkin arvosti saamelaisjuuriaan ja oli kuulemma ylpeä niistä.”

”Lapin kieltä ukki puhui aina mettässä mutta ei koskhan kotona!”

Aiemmin kouluissa ei saanut valita saamea, jos ei ollut rekisterissä saamelaisena, vaikka kieltä olisikin osannut. Tästä johtuen moni on menettänyt kielitaitoaan lapsuuden jälkeen.

”Alueen kieli on kadonnut. Elämään on jäänyt vaan historiatieto siitä, kuinka kieli on kadonnut esimerkiksi koulujen opettajat ovat lyöneet oppilaita, jos ovat puhuneet omaa kieltänsä. Lisäksi omaa kieltä on hävetty niin paljon, ettei sitä ole opetettu lapsille. Tunnen vanhempia ihmisiä alueelta, joiden oma kieli on ollut saamen kieli. Enää he eivät puhu sitä eivätkä ole opettaneet lapsilleen näiden koulussa saatujen kokemustensa vuoksi. He eivät puhu suomeakaan lappilaisella murteella, vaan täysin kirjakielillä, koska näin heille on koulussa opetettu.”

”Minun kieltä kotona kutsuttiin suomen kieleksi, mutta kun koulu alkoi, niin en ymmärtänyt. Koska sanottiin kieleni olevan suomea, niin en pienenä lapsena voinut ymmärtää, miksi kahta eri kieltä kutsuttiin samalla nimellä.”

Moni kertoo siitä, että omassa suvussa on puhuttu saamea arkikielenä, ennen kuin ’suomalaistaminen’ on alkanut 1800-luvun lopulla.

”Sukuni keskuudessa Pohjois-Sallassa ja Savukosken Kuoskussa ja Nousulla on runsaasti saamenkielenperäisiä murre sanoja, jotka ovat perua vanhasta kielestä. Suurin osa niistä liittyy luontoon. Tällaisia sanoja ovat mm. koulamo = ’lahti, poukama’ (vrt. koltans. käu’llem), konelo = ’akanvirta, syvä jokimutka’ (vrt. koltans. kuannel), rauvo ~ rauvu = ’suokukko’ (vrt. koltans. rauvv), nurkajainen = ’mustalintu’, ’ketse ~ ketsinä’ = lopeta (sajjalaisten torumissana, vrt. saamen ’kecce’ = loppu), kötse tuota = ’paimenna, katso tuota’ (vanhojen saajjalaisten käyttämä sana) muotka = ’taival’ jne.”

”Kuusamon, Kuolajärven ja Posion alueen saame lakkasi olemasta käytössä kotikielenä viimeistään 1900-luvun alussa. Alkuperäisväestö ja alueelle muuttanut suomalainen väestö sekoittuivat ja muodostivat uuden erätalonpoikaisen kulttuurin 1700-luvun aikana. Osa tästä suomalaisväestöstä oli ruotsinkielisiä virkamiehiä ja heidän jälkeläisiään. Sosioekonomiset syyt suomalaistumiseen olivat vahvemmat kuin halu oman saamenmurteen säilyttämiseen. Mutta siinä suomenkielessä, jota tällä alueella puhutaan, on yhä saamesta johtuvia sanoja ja paikannimiä.”

Metsälappalaisten kielihistoria on monitahoinen ja siihen kiteytyy monella metsälappalaisuuden kielteisimmät kokemukset. Kielen katoaminen kytkeytyy metsälappalaisten kokemuksessa kulttuurin kieltämiseen. Keminsaamen katoaminen on ollut monelle suvulle iso menetys, jota osin surraan vielä tänäkin päivänä. Keminsaamen katoamisen jäljittäminen koetaankin yhteisön jäsenten piirissä tärkeäksi asiaksi.

3.2.2 Elinkeinot ja ympäristön hyödyntäminen

Historiallisesti metsän käyttöön liittyviä elinkeinoja on pidetty metsälappalaisuutta määrittävinä piirteinä. Myös nykykulttuurissa tätä pidetään pukukulttuurin ohella metsälappalaisuuden ydinasiانا. Tutkimustuloksia siitä, mitä nämä metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteet ovat nykykulttuurissa tai viimeisen vuosisadan metsälappalaisuudessa, ei näytä tutkimuksellisesti eritellyn.

Luontaiselinkeinot ja eränkäynti, kuten metsästys, kalastus, poronhoito ja marjastus samoilla alueilla ja sukupolvilta toisille siirtyneiden tietojen ja taitojen avulla on metsälappalaisuuden keskeisenä pidetty piirre. Erityisesti painotetaan poronhoidon merkitystä, vaikka elinkeinona se on nuorempi kuin erityisesti metsästys ja kalastus. Tähän liittyy myös sellaisia kiinnostavia piirteitä kuten esim. lapinporokoiran käyttö paimenuksessa. Tutkimuksen haastattelu- ja kyselyaineisto tukee korostunutta luontosuhdetta ja luontaiselinkeinojen isoa merkitystä metsälappalaisten elämässä ja arjessa nykypäiväkin.

Tutkimuksen aineiston perusteella metsälappalaisten luontosuhde on hyvin tiivis ja läheinen. Marjastus, sienestys ja muu luonnon antimien käyttö ovat tärkeä osa monen metsälappalaisen elämää. Kyselyssä 80 prosenttia vastaajista kertoi näiden olevan tärkeässä roolissa metsälappalaisuudessa. Metsästys, kalastus sekä pyynti ovat myös tärkeitä, niiden merkityksen metsälappalaisuudessa tunnisti tärkeäksi vieläkin suurempi osuus, eli 87 prosenttia vastaajista. Luonnon kanssa elämisen tärkeys on asia, jonka moni kertoi olleen keskeinen osa omaa, vanhempien sekä isovanhempien elämää. Puhutaan tietynlaisesta tavasta 'nähdä' luonto, elää sen kanssa yhteydessä vuosikierron mukaan, ja keskeisessä roolissa tässä elämäntavassa on kunnioitus luontoa kohtaan. Metsälappalaisilla on kollektiivinen ymmärrys siitä, ettei luontoa voi riistää ja sieltä on otettava vain tarpeellinen.

Tavat, opit ja perinteet ovat periytyneet sukupolvilta toisille voimakkaasti, kuten myös tietyt paikat, joissa käydään esimerkiksi keräämässä hilloja tai muita marjoja. Sienestys ja marja-aikaa pidetään tärkeinä aikoina vuosikierrossa. Keskeisenä ajatuksena on, että kaikki luonnosta saatu tulee hyödyntää sen arvoisella tavalla, esimerkiksi pyydetyistä eläimistä hyödynnetään kaikki mahdollinen eikä mitään tuhjata. Ajatellaan myös, että luonnossa tulee liikkua hiljaa, ei saa meluta tai muutoin häiritä luonnon rauhaa. Saalis tulee henkilön itsensä luokse (kalat, linnut, hirvet). Lisäksi tiedetään, ettei toisen perheen nautintoalueelle ole lupaa mennä.

"Kaikkea luonnosta saatavaa pitää kunnioittaa ja kohdella arvokkaasti. Luonto antaa sille, joka ansaitsee saada sieltä."

"Tärkeimpänä "oppina" on varmaan se, että riistaa tai kalaa ei koskaan "ahnehdita". Ainostaan se otetaan mitä tarvitaan. Ja toiseksi tärkein ehkä se, että "omia" kaloja, lintuja ym. riistaa ei valtiolta "osteta". Omiksi tarpeiksi otetaan."

"On periytyneet kotakentät, pyyntipaikat, apajapaikat ja kulkukeinot."

Vuosikiertoa kuvattiin esimerkiksi seuraavanlaisella tavalla:

"Hauen kevätpyynti, ahvenen kutu jäiden lähdettyä. Tammukka onginta heinäkuussa ja vasaleikko kesä-heinäkuun vaihteessa. Heinän ja kerpun teho heinäkuussa. Elokuu korteen niitto ja alitto ja muikun pyynti alkaa. Syyskuussa aittojen laitto ja porohommiin valmistautuminen. Loka- ja marraskuussa poroerotukset. Joulukuun alussa muikun pyynti loppuu ja porojen keräys ruokintaan alkaa. Tammi-maaliskuussa porojen ruokintaa ja puhdetöitä."

Poronhoidolla on tärkeä merkitys metsälappalaisten yhteisölle ja poromerkit²⁸ periyvät. Kyselyyn vastanneista henkilöistä noin kaksi kolmasosaa tunnisti poronhoidon metsälappalaisuudessa keskeiseksi asiaksi. Monella metsälappalaisuudella on ollut poroja ja poroelinkeino on merkittävässä roolissa tänä päivänäkin. Elinkeinojen suojele ja asiaan liittyen myös luonnonsuojelu ovat monille metsälappalaisille olennaisia kysymyksiä sekä kulttuurin harjoittamisen kannalta että heidän arvopohjansa kannalta. Erityisesti infrastruktuurihankkeiden, maankäytön ja matkailun vaikutuksista luontoon kannetaan huolta. Poronhoidon toivotaan säilyvän yhteisössä elinkeinona, koska perinteet sen suhteen ovat pitkät ja porojen merkitys on yleisesti iso koko kulttuurille.

3.2.3 Luontosuhde

Metsälappalaisten luontosuhde näyttäytyy tutkimuksen mukaan hyvin läheisenä ja merkityksellisenä asiana tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden elämässä. Luontoa arvostetaan ja sen kanssa eletään vuorovaikutuksessa. Tiivis suhde luontoon yhdistyy myös uskonnollisiin elementteihin sekä mystiikkaan.

²⁸ Poro omistetaan ja jokaisen poron korvat merkitään omistajalleen rekisteröidyllä virallisella poromerkillä. Paliskuntain yhdistys ylläpitää poromerkkirekisteriä ja toimii viranomaisena poromerkkiasioissa (PHL 848/1990). Poromerkkien teot kuvataan sekä piirroksin että sanallisesti. Jokainen poromerkki on omanlaisensa yhdistelmä erilaisia tekoja. Korvamerkin lukeminen aloitetaan poron oikeasta korvasta, korvan kärjestä tyveen päin edeten. Käytössä olevia merkkejä on noin 12 000. Verkkolähde.

”Luonto on mettälappalaisille elintärkeä. Se on antanut kaiken. Koti on ollut mettässä, sieltä on saatu ruoka, suoja ja lämpö. Luontoa on kunnioitettu ja eletty säästäväästi. Pyritty, ettei yli luonnon sietokyvyn kuluteta.”

Luontosuhteessa keskeistä on luonnon kunnioittaminen ja arvostaminen, joka näkyy tiettyinä tapoina luonnossa liikkumisessa, eläinten kohtelussa ja luonnon antimien hyödyntämisessä. Pannukahveista viimeinen ryyppy kaadetaan maahan eli annetaan luonnolle. Osa tutkimukseen osallistuneista uskoo luonnon jumaliin. Luontosuhteesta puhutaan luontoykseytenä, eli ei luontoyhteydestä vaan siitä, että ollaan osa luontoa. Metsässä vietetään pitkiäkin aikoja esimerkiksi marjastus- ja sienestysaikoina.

Metsälappalaisen luontosuhteen, tapojen ja taitojen säilyminen, levittäminen ja opettaminen uusille sukupolville ja miksei muillekin kiinnostuneille on yksi tulevaisuuden tavoite. Monet yhteisön edustajista ovat lapsesta asti olleet mukana metsässä ja liikkuneet jo varsin nuorena itse metsässä. Tätä varhaista aloittamista pidetään tärkeänä kulttuuriin liittyvänä asiana ja sen toivotaan säilyvän tuleville sukupolville.

3.2.4 Metsälappalaiset ruokaperinteet ja ruokakulttuurin merkitys

Selvityksen aineistossa metsälappalaiseksi itsensä identifioivat ovat maininneet ruokaperinteidensä nojaavan vahvasti puhtaisiin, suoraan luonnosta saataviin raaka-aineisiin: poro, hirvi, linnut, kala, marjat, yrtit ja sienet, ovat erityisen yleisiä. Riistasta erityisesti poro on keskeinen, mutta myös hirven- ja karhunlihaa syödään. Monet kulttuurin edustajat elävät hyvin pitkälle omavaraistaloudessa, sen verran mitä arki heille sen nykypäivänä mahdollistaa. Monet eivät osta kaupasta lainkaan lihaa, vaan käyttävät yksinomaan poroa ja riistaa, jotka ovat luonnosta saatuja. Jälkiruuista leipäjuusto ja kampanisut mainittiin usein.

Ruokakulttuuria kuvailtiin esimerkiksi näin:

”Kaikki metsän marjat ovat osa ateriala koko vuoden aikana. Kalaa pyydetään kesäisin. Paistetaan nuotiolla tai tehdään keitoksi. Poronkärästys on juhlaruokaa. Samoin verikakot tai veripalttu. Mettäkakut ja rinkelit maistuvat nokipannukahvilla.”

”Ruokaperinteitä ovat koparavelli, luulihavelli, kuivalihavelli, turpavelli, poronpääkeitto, 'kauhassa' tehty kärästys, kuivaliha, kampsut, majevelli, haukikeitto ja hauenpääkeitto, tulen loisteessa palvatut kalat, paistetut tammakot ja harrit, 'ryttykeitto' (harrilla rikottiin kouransilmässä ja keitettiin), suolasiiika, ennen (vielä 1920 - 1960-luvulla) myös suolasärki, hapatettu eli "kesäynnyt" ahven, hapatettu särki, kuivattu hauki, 'souru' (mateen

maksasta tehty liemi), sekä 'tauro' (hitaasti miedolla lämmöllä kypsytetty kalakeitto), vanhempaan aikaan vielä 1900-luvun alussa myös 'petsliemi' eli pettuliemi.”

Poro on ruokana hyvin keskeisessä roolissa ja siitä hyödynnetäänkin kaikki mahdolliset hyödynnettävissä olevat osat. Ruuan säilömistavat ovat myös perinteisiä. Kuivaliha mainitaan yhtenä suurena herkkuna. Koparakeittoa syödään aina laskiaisena. Kampsut eli poronverestä tehdyt neliöt mainittiin myös. Alueellisia eroja on myöskin jonkin verran, esimerkiksi Keminmaalta mainittiin tärkeinä lohi, mustikkamaito, uudet perunat, puikulaperunat, räiskäleet, hilla ja mustikka, riekko ja jänis. Ylitornion seudulla sen sijaan yleisempiä ovat savusiika, hauki ja lohi, leipäjuusto, rieska, hilla ja puolukka, poronkärstys ja riekko. Perinteisten ruokien reseptit kulkevat suvussa mukana ja monet mainitsevatkin käyttävänsä itse esimerkiksi omien isovanhempiensa käyttämiä reseptejä, esimerkiksi veri- ja sisäelinruokien ja leivonnaisten osalta.

Ruokailuun liittyvän tapakulttuurin osalta mainitaan vieraanvaraisuus, ruuan tarjoaminen vieraille sekä aktiivinen kahvikulttuuri. Lisäksi mainittiin esimerkiksi ruuasta kiittäminen: *”ruokailun jälkeen lausuttiin kiitos metsälle”*. Ruokakulttuurin osalta tärkeässä roolissa on vuodenkierto, joka määrittelee pitkälti ruokavaliota. Ruuassa korostetaan raaka-aineiden arvostusta ja puhtautta. Ruokakulttuuria pidetään merkittävänä ja sen perinteitä siirretään arjessa aktiivisesti omille lapsille.

3.2.5 Esinekulttuuri

Metsälappalaisesta kulttuurista on olemassa esineistöä ja valokuvia, joista merkittävä osa on paikallisissa museoissa ja myös ihmisten omassa omistuksessa. Museoiden kokoelmissa aineistoa voi olla enemmänkin, mutta asiantuntijahaastattelujen mukaan niitä ei ole osattu tutkia ja luokitella erityisesti metsälappalaiseksi aineistoksi. Esinekulttuuria, erityisesti pukukulttuuria on ryhdytty elvyttämään paikallisilla kursseilla. Pukukulttuuri kaipaa kuitenkin lisätutkimusta, jotta pystytään vahvistamaan nimenomaan metsälappalaiseen pukuperinteeseen kuuluvia piirteitä.

Esinekulttuuri asiantuntijan silmin²⁹

Metsälappalaisesta kulttuurista on olemassa sekä kirjallisia mainintoja että säilyneitä esineitä ja valokuvia museoissa ja yksityiskokoelmissa. Historiallisesti Metsä- eli Kemin Lappi oli laaja alue. Sieltä on vuosisatojen kuluessa tallennettu monien museoiden kokoelmiin omaleimaisia esineitä. Vanhemmasta 1600-luvun esineistöstä on

²⁹ Alaluvun teksti Hanna Kyläniemi, editoinut Kirsi Siltanen

syytä mainita erityisesti suuret ja runsaasti kuvioidut kehämalliset kannukset eli noitarummut, jotka ovat hyvin erityyppisiä kuin muualla Lapissa. Näitä rumpuja ei ole tosin yhtään suomalaisten museoiden kokoelmissa.

Metsälappalaiselta tai oikeammin Kemin Lapin alueelta on nykypäiviin saakka säilynyt useita fyysisiä pukuja ja myös valokuvia puvuista 1800–1900-lukujen vaihteesta. Pukukulttuuri hiipui ja lähestulkoon katosi 1940–1950-lukujen jälkeen, mutta säilyneiden pukujen ja joidenkin niitä käyttäneiden henkilöiden kantaman tradition varaan on pukukulttuuria alettu viime vuosina myös laajemmin elvyttää. Useammalla paikkakunnalla on järjestetty 2000-luvulla pukukursseja, joissa vanhojen säilyneiden pukujen perusteella on valmistettu uusia pukuja.

Kulttuurista kertovat esineet, erityisesti puvut, merkitsevät fyysisinä todistusaineistoina ja näkyvinä identiteetin ilmentäjinä omistajilleen ja käyttäjilleen paljon. Metsälappalaisessa kulttuurissa on todennäköisesti ollut pitkään kausi, jolloin näitä todistusaineistoja on myös useammasta syystä piiloteltu. Nykypäivänä vanhojen mallien mukaan valmistettuihin pukuihin latautuukin erityisen paljon odotuksia ja merkityksiä identiteetin vahvistamisesta ja esiintuomisesta. Näyttäisi siltä, että uusiin metsälappalaisiin pukuihin on lisätty kuitenkin myös uudenlaisia elementtejä ja vahvoja vaikutteita muista saamenpuvuista. Tämä kertoo toisaalta yleensä kulttuurin elävyydestä ja toisaalta siitä, että nykypuvut ovat etupäässä juhla-asuja. Vanhat puvut ovat olleet erityisesti käyttövaatteita, ja niiden muokkaaminen nykyisiksi juhlapuvuiksi edellyttää myös tiettyjä muutoksia (esim. korujen ja muiden koristeellisten yksityiskohtien lisäämistä). Toisaalta muutokset tai lisäykset ilmentävät myös sitä, että pukukulttuuri koetaan jollakin tapaa täydennystä kaipaavaksi ollakseen ns. oikeanlaista, ja erityisesti saamelaiseen kulttuuriin liittyvää. Etnisyydestä kertovat puvut ovat kulttuurinkantajien ja heidän ryhmänsä määrittelemiä ja hyväksymiä vaatteita, joilla erottaudutaan muista ryhmistä. Metsälappalaisten pukujen käyttö vertautuu monella tavalla virallisiin saamenpukuihin, jotka myös ovat nykyään vahvasti juhlavaatteita.

Metsälappalaiset mainitsevat esim. uudelleen löydetyn Kuolajärven pukumallin, jonka mukaan on valmistettuja uusia pukuja. Myös Kittilässä on pyritty luomaan oma Kittilän alueen puku vanhojen mallien perusteella. Viralliset saamelaiset tahot ovat lähtökohteisesti nähneet tämän metsälappalaisen pukuilmiön negatiivisena asiana.

Metsälappalaisuutta ei ole erikseen määritelty tai mainittu tutkimuksessa enää 1900-luvun aikana, ja siksi osa sen piirteistä on vaikeasti havaittavissa ja löydettävissä olemassa olevista aineistoista. Osa museoiden kokoelmiin päätyneestä esineistöstä (erityisesti 1800–1900-lukujen vaihteesta) on luetteloitu yleisesti saamelaiseksi aineistoksi tekemättä tarkempaa rajausta sille, onko aineisto miltä alueelta ja kuuluuko siihen saamelaiseen tai metsälappalaiseen kulttuuriin. On olemassa eräitä museokokoelmia (mm. Kansallismuseossa), joiden uudelleen tarkastelu voisi nykypäivänä tuottaa

uutta tietoa esimerkiksi puvuista, kun näkökulmana olisi myös erikseen metsälappalaisuus tai tarkemmat alueelliset ja käyttökontekstiin liittyvät rajaukset.

Toinen asia on museokokoelmiin erityisesti 1950–1980-luvuilla tullut aineisto, joka on lähtökohtaisesti luetteloitu ”epäaidoksi” tai ”saamelaista kulttuuria jäljitteleväksi” (tämä koskee myös valokuvia), vaikka kyseessä olisikin nykyään 2010-luvulla metsälappalaiseksi tulkittu aineisto. 1900-luvun puolenvälin jälkeen suurin osa muualta kuin varsinaiselta pohjois-, inarin- tai kolttasaamelaiselta alueelta tullut aineisto ei täyttänyt virallista saamelaisen kulttuurin määritelmää, ja aineisto nähtiin lähtökohtaisesti epäaitona. Tuohon aikaan varsinkin Lapin matkailussa tapahtui räikeää saamelaisen kulttuurin kaupallista hyödyntämistä, joka käänsi yleisen mielipiteen negatiiviseksi kaikkea epäaidoksi tulkittua kohtaan. Samaan aikaan saamelaisen kulttuurin ja alkuperäiskansan oikeuksien puolesta voimakkaasti taisteltiin. Museoihin tallennettujen aineistojen suhteen tässä on erityinen ongelma, joka olisi tärkeää avata ja tarkastella uusista lähtökohdista. Yleisesti törmää erityisesti pukuihin liittyen tiukkaan kritiikkiin jonkin lapinpuvun epäaitoudesta tai kaupallisuudesta pelkän puvun mallin ja värien perusteella ilman, että kyseisen puvun ikää, käyttö- tai valmistushistoriaa olisi laajemmin tarkasteltu tai tutkittu.

Osa metsälappalaisen kulttuurin piirteistä on väistämättä haettava museokokoelmista, mutta myös perheiden ja sukujen hallussa säilyneistä, mutta usein jo aktiivisesta käytöstä kadonneista, esineistä ja vaatteista. Ihmisten omien tai sukutalojen ullakoilla ja ulkorakennuksissa on edelleen säilytetty varsin runsaastikin esineitä, joita ei ole viime vuosikymmeninä juuri tuotu julkisuuteen. Aineistoa löytyy myös useista Lapin alueen kotiseutu- ja paikallismuseoista, joissa on erityisesti painotettu kylien omaleimaista kulttuuria. Säilyneiden esineiden ja myös valokuvien tutkiminen on kuitenkin tekevämmä erityisesti metsälappalaisen kulttuurin näkökulmasta. Tämä pätee monenlaisiin esineistöön (pulkkiin, työvälineisiin, asusteisiin) mutta aivan erityisesti pukuihin, joiden laajempi tutkiminen puuttuu melkein kokonaan.

Tarkempaa tutkimusta odottavan aineiston määristä on haasteellista sanoa tarkkoja lukuja museoiden ja yksityisten ihmisten kokoelmissa. Sellaisia lapinpukuja (sekä verkaisia tai sarkaisia takkeja että poronkarvaisia turkkeja eli peskejä), jotka todistettavasti liittyisivät metsälappalaiseen kulttuuriin, on kuitenkin edelleen olemassa kymmenittäin sekä museoissa että yksityisomistuksessa. Erilaisia asusteita (päähineitä, jalkineita, käsineitä jne.) on vielä huomattavasti enemmän. Laajemman aineistokartoituksen ja -tutkimisen jälkeen voisi pukukulttuuria myös elvyttää hallitummin. Tällä hetkellä innostus vanhoja säilyneitä pukuja ja asusteita kohtaan on suurta, mikä saattaa ilman täsmällisempää tutkimusta johtaa myös ylilyönteihin ja virhepäätelmiin esimerkiksi jonkin pukumallin, värien tai materiaalien yleisyydestä. Virhepäätelmät ovat inhi-

millisiä, mutta koska laajemmin on kyseessä monimutkainen ja kiistelty metsälappaisen kulttuurin esille tuominen ja elvyttäminen, voivat nopeat tai liian subjektiiviset päätelmät haitata koko kulttuurista kokonaisuutta ja sen hyväksyttävyyttä.

Tämänhetkisten tiedossa olevien pukujen perusteella voi kuitenkin mainita jo joitakin johtopäätöksiä. Useat tiedossa olevat metsälappalaiset puvut näyttäisivät muistuttavan eniten Kansallismuseon kokoelmien Länsi-Lapista v. 1898 (tiedoissa ei tarkempaa keruupaikkaa, SU4527:8) tuotua pukua. Tiedettyjen metsälappalaisiksi katsottavien pukujen pohjavärisä on vaihtelua; se on joko sininen tai musta, materiaali joko sarkaa tai verkaa, ja koristeraidat värikkäitä (punainen, keltainen ja vihreä) mutta yleensä hyvin kapeita ja verasta leikattuja. Takit ovat malliltaan huomattavan pitkiä (sekä miesten että naisten mallit) ja hyvin usein takin etuhalkion ympärillä on leveästi koristeita tai halkion päällä on erityinen koristeltu läppä. Metsälappalaisten pukujen tutkimisessa on erityisenä lisähaasteena, että myös samalla alueella asuneet ei-metsälappalaiset (ts. suomalaiset) poronhoitajat ovat omaksuneet samanlaiset tai samankaltaiset vaatteet työpukuikseen. Missä määrin on kyse kulttuurien vuorovaikutuksesta ja toisaalta poronhoitokulttuuriin liittyvästä ilmiöstä, vaatii myös lisätutkimusta.

Esinekulttuuri kysely- ja haastatteluaineistoissa

Tutkimuksessa kerättiin tietoa pukuihin ja muihin esineisiin liittyen. Kyselyssä kysyttiin ”Onko suvussasi periytynyt esineitä, astioita, huonekaluja tai vaatteita, jotka miellät kuuluvaksi metsälappalaiseen kulttuuriin?”, lisäksi pyydettiin kuvailemaan esineitä tarkemmin. Tutkimuksen aikana toteutetulla kenttätyömatkalla tutustuttiin metsälappalaisten pukuperinteisiin käytännössä. Lisäksi tutustuttiin Levin Saminland museoon, Siidaan Inarissa ja lisäksi käytiin Pyhätunturin Luontokeskus Naavassa.

Monet vastaajat kertoivat, että metsälappalaisuuteen kuuluvia esineitä on tuhoutunut merkittävästi sota-aikana Lapin poltossa, ja että perintönä oli monella jäänyt vain pieni määrä tai muutamia esineitä, jotka mielletään metsälappalaisuuteen kuuluvaksi. Osa tavaroista on luonnollisesti kadonnut sota-aikana myös evakkoon lähdön takia. Esineet, joita mainittiin, oli erityisesti seuraavissa kategorioissa: porotarvikkeet ja muut työkalut, astiat, vaatteet sekä erilaiset käsityöt. Esinekulttuurin puolelta voidaan eritellä neutraalit esineet sekä ”poliittisena” mielletyt esineet, joita ovat erityisesti lapinpuvut.

Taulukko 2. Kyselyssä mainittu metsälappalaisuuteen liitetty esineistö.

Kategoria	Mainittua esineistöä
Porotarvikkeet	Poronvaljaat, ahkio, poron länkiä, vuotturaippa, poronkellot, vinnari
Työkalut ja metsästys	Puukko, pyyntiesineet, kirnu, piimäleili, nuotta
Astiat	Kuusa, nahkainen kahvipussi, pahkoista veistettyjä puisia astioita
Vaatteet ja korut	Umpitakki, nutukkaat, karvalakki, karvahousut, karvakengät, karvakintaat, vyö, pirta & tiuhtauhat, säpikkäät, saamenvärejä toistavat vanttuut ja sukat, lasten lakki (verkaa päälaella, sivuilla porontaljaa, punainen, keltainen ja vihreä verkatupsu), neljän tuulen lakki, sarasta tehdyt työvaatteet, kettulakki, luinen paulan kutomiseen tarvittava pirta, luhka, kenkäpaula
Muut käsityöt	Koipinahkat, pätkiä entisaikojen kudotuista pauloista, kapiroarkku, veistokset esim. poroista, kankaankutomisvälineet

Haastatteluissa pyydettiin kuvailemaan suvun perinteitä käsitöiden suhteen. Käsitöiden tekeminen on ollut yleistä ja käsitöiden tekotavat ovat periytyneet sukupolvilta toisille. Käsitöiden tekeminen on ollut aikaisemmin osa selviytymistä luonnossa, eli on tehty niitä omaan tarpeeseen, esimerkiksi nutukkaita kengiksi tai koukkujen valmistaminen kalastamiseen. Pulkat ja länget on perinteisesti myös tehty itse, samoin vaatteet ja astiat (esim. kuksat). Monessa asiassa on pyritty omavaraisuuteen.

Esinekulttuuri on tärkeä sekä taitojen että historian kannalta. Haasteena on, että esineistöä on perheissä verrattain vähän jäljellä, koska merkittävä osa on tuhoutunut sodan aikana esimerkiksi tulipaloissa tai jääneet jälkeen evakkoon lähtemisen takia. Esineistö on myös osin hyvin vanhaa sekä huonokuntoista. Kaikki jäljellä oleva esineistö onkin siksi hyvin arvokasta.

3.2.6 Taide, musiikki ja aineeton kulttuuri

Metsälappalaisessa perinteessä taide, musiikki ja tarinat ovat jääneet pitkälti luontosuhteen ja esinekulttuurin varjoon. Aiemmassa kirjallisuudessa mainintoja on vähän, eikä haastatteluissakaan tästä tullut paljon spontaania antia. Tätä puolta työpajassa kysyttäessä kävi kuitenkin ilmi, että vaikei perinnettä spontaanisti osata tuoda esille, kysyttynä sitä kerrotaan kyllä olevan olemassa. Tarinaperinteen ymmärtäminen osaksi metsälappalaista kulttuuriperintöä oli työpajoissa monelle keskeinen oivallus. Taiteen, musiikin sekä muun aineettoman kulttuurin toivotaan saavan jatkossa enemmän arvostusta osakseen.

Metsälappalaisia taiteilijoita on noussut esille muutamia. Taiteessa toistuvat kulttuurille tärkeitä ominaispiirteet, kuten Lapin luonto ja eläimet. Taiteilijoista työpajoissa mainittiin mm. Andreas Alariesto, joka on kuvannut maalauksissa yms. Sompion 1900-luvun alkupuolen elämää. Maalauksissa on mm. kotia, poroja, saamenpukuisia henkilöitä, torppia ja luontoa. Metsälappalaiseksi on eri aineistossa nimetty toistakymmentä kuvataiteilijaa ja muusikkoa. Koska heidän identiteettiään ei tässä yhteydessä pystytä selvittämään, heidän nimiään ei tässä kattavasti mainita.

Työpajassa ja muutamassa haastattelussa on noussut esiin myös tarinaperinne. Metsälappalainen tarinankerronta on kietoutunut osaksi metsässä olemista, tulilla istumista ja muita perinteisiä yhdessä olemisen muotoja, jotka nyky-yhteiskunnassa ovat tyypillisesti väistyneet modernimman median tieltä. Osaamista tarinaperinteeseen liittyen kuitenkin edelleen löytyy, samoin kiinnostusta sen vahvistamiseen. Myös laulu-perinteeseen nimettiin vanhoja lappalaislauluja, joista tunnetuimpana Juokse porosein, joka on kirjattu keminsaamelaisen Olaus Sirman 1670-luvulla kokoamaan joikukokoelmaan.

3.3 Metsälappalaisen kulttuurin tunnettuus ja metsälappalaisena oleminen

3.3.1 Tunnettuus ja tietoisuus Suomessa

Selvityksen haastatteluissa ja kyselyssä on noussut esille, että metsälappalaisen kulttuurin tunnettuus on kasvanut viime aikoina jonkin verran muun muassa Metsälappalaispäivät ry:n perustamisen sekä julkisen keskustelun myötä. Vaikka tunnettuus on jonkin verran kasvanut, niin pääasiassa metsälappalaisuus tunnetaan kuitenkin verrattain huonosti metsälappalaisten näkemyksen mukaan. Osa vastaajista kokee, että metsälappalaisuus on jäänyt saamelaisten kulttuureiden varjoon: saamelaisen kulttuurin elinvoimasta ollaan Etelä-Suomessakin huolissaan, mutta kukaan ei ole kuullut metsälappalaisesta kulttuurista.

Kyselyn ja haastatteluiden mukaan metsälappalaisuus tunnetaan parhaiten Lapin maakunnan alueella, erityisesti keskisessä Lapissa, mutta eteläisemmässä Suomessa metsälappalaisuus on hyvin vieras käsite. Pääasiassa metsälappalaisuus tunnetaan kuitenkin ainoastaan käsitteenä, eikä kulttuurin varsinaista sisältöä tai asemaa tunneta kovin hyvin edes Lapissa, eivätkä metsälappalaiset itsekään osaa välttämättä jäsentää metsälappalaisen kulttuurin kaikkia ulottuvuuksia. Lähestulkoon ilman instituutioita ja yhteiskunnan tunnistusta toimivan väestöryhmän on hyvin vaikeaa omaehtoi-

sesti jäsentää ja tuoda kulttuuria tietoisuuteen ilman ulkopuolista tukea. Metsälappalaisen kulttuurin tuntemattomuuteen vaikuttaa selvityksen aineiston mukaan esimerkiksi se, että metsälappalaisuutta ei haluta tuntea eikä tunnustaa olemassa olevaksi kulttuuriksi. Tämä on johtanut siihen, että metsälappalaisesta kulttuurista ei puhuta missään, eikä näin ollen siitä voikaan tietää. Lisäksi tuntemattomuuteen vaikuttaa se, että metsälappalaisuus on ollut pitkään vaiettu kulttuuri, jota metsälappalaiset itsekin eivät ole halunneet tuoda esille muun muassa häpeän vuoksi.

“Epäilen että suomalaisuuteen sulauttaminen on onnistunut niin täydellisesti, että tuskin edes itse tunnistamme itseämme.”

“Ei tunneta, seurausta kristinuskon ja valtion aikoinaan istuttamasta häpeästä, metsälappalaiseen/saamelaiseen kulttuuriin sekä kulttuurisesta aliarvioinnista vähemmistöjen vähemmistönä.”

“Huonosti tunnetaan. Juurensa tuntevat tietävät jotain. Ikävää on ettei toiset saamelaiset hyväksy kielensä menettäneitä sukulaiskansakseen. Heidänkin lapset ovat ajautuneet sivistyksen pariin. Ei saamelaisuus ole vain puvut yllä, porot ja Tenon lohret. Se on paljon muuta.”

“Nyky päivänä tietoisuus lisääntynyt. Ns. oikeat saamelaiset eivät halua tuntea mettälappalaisuutta.”

”Aika huonosti, saamelaiset, jotka suurelle yleisölle tulevat tutuiksi pukujensa kautta, herättävät varsin herkästi median huomion. Olen ajatellut, että heille on oikeasti todella tärkeitä asioita nämä puvut ja asusteet, koska kautta aikojen heidän kulttuuriin on kuulunut koko omaisuutensa mukana kuljettaminen, porojen kanssa on valettu tunturista ja maasta toiseen. Rikkaudet on kirjaimellisesti neulottu pukuihin ja kaikki on pitänyt kuljettaa mukanaan. Meille mettälappalaisille maa on tärkeintä, meille puvut ja asusteet ovat olleet myös tärkeitä ja tunnusmerkillisiä, mutta koko omaisuutta ei ole ollut tarve tuoda näköksille, kantaa yllään. Meille on arvon mitta se, kuinka hyvin saat elantosi metsästä maasta, kuinka hyvin pystyt sitä hyödyntämään.”

3.3.2 Metsälappalaisuuden erot muihin kulttuureihin

Tässä selvityksessä on tutkittu yksinomaan metsälappalaista kulttuuria metsälappalaisten näkökulmasta, ei alueen muita kulttuureita tai metsälappalaisen kulttuurin mahdollisia eroja muihin kulttuureihin. Hankkeen lyhyehkön keston aikana ei ole mahdollista kerätä niin laajaa aineistoa ja analysoida sitä niin perusteellisesti, että pystyisi

punnitsemaan kulttuurin piirteiden suhteellista erityisyyttä ja yhdenmukaisuutta muiden alueen väestöryhmien kanssa edes yksittäisellä kulttuurin osa-alueella, saati sitten koko kulttuurin piirteiden laajaa kirjoa.

Tässä esitetyt mahdolliset kulttuuriset erot pohjautuvat näin ollen täysin metsälappalaisten omiin näkemyksiin ja kokemuksiin eroista. Erojen erittely metsälappalaisille metsälappalaisen ja muiden alueen kulttuureiden välillä oli haastavaa: tyyppillistä oli, että eroja mainittiin olevan, mutta usein ei osattu tarkemmin eritellä, mitä erot varsinaisesti ovat. Metsälappalaisilta ei kysytty eroja mihinkään tiettyyn kulttuuriin, vaan he saivat vastauksissaan itse määritellä, mihin kulttuureihin katsovat eroja olevan.

Useassa vastauksessa mainittiin, että 'lappalaiskulttuurit' Lapissa ovat hyvin samankaltaisia, mutta esimerkiksi kieli on yksi erottava tekijä, koska metsälappalaisten kieli on kadonnut. Lapin alueella samankaltaisuus on luonnollista: onhan elinympäristö kaikille sama, ja niin myös sen tarjoamat reunaehdot elämäntavalle ja kulttuurille. Kulttuurit ovat ottaneet vaikutteita toisiltaan vuosisatojen lähellä elämisen ja sekoittumisen myötä. Jonkin verran eroja metsälappalaisessa kulttuurissa suhteessa muihin alueen kulttuureihin vastaajat näkevät erityisesti luonnon käytön painottumisessa, siihen liittyvissä uskomuksissa sekä luontosuhteessa. Luontoa kunnioitetaan, sitä suojellaan ja sen merkitys koetaan olevan suurempi verrattuna varsinkin suomalaiseen kulttuuriin. Toinen usein mainittu erottava tekijä on elinkeinot, joista erityisesti on mainittu poronhoitoon liittyvät tavat. Metsälappalaiseen kulttuuriin on liitetty erityisesti pienimuotoinen poronhoito muiden elinkeinojen osana.

“Metsälappalainen kulttuuri eroaa muista alueen kulttuureista. Suomalaisesta sen erottaa tietoisuus omista juurista ja niiden arvostus. Samoin luontosuhteen erityisyys. Muista saamelaisista kulttuureista puolestaan erilaista on kielen puuttuminen. Poromäärät eivät myöskään ole olleet niin suuria kuin vaikkapa Käsivarren alueella, eikä ympärivuotista poropaimentolaisuutta ole ollut. Inarinsaamelainen kulttuuri on aika lähellä metsäsaamelaista kulttuuria. Inarilaisillakin on ollut voimakas suomalaistamis-paine ja he ovat kohdanneet vähättelyä ja jopa halveksuntaa, myös muiden saamelaisryhmien taholta.”

“Mielestäni metsälappalaisuus on perinteistä lappalaisuutta. Perusominaisuuksia, joita täällä alueella asuvat ovat iät kaiket omanneet. Eivät ne eroa kovin paljon Lapin muista kulttuureista.”

“Metsälappalaisuus eroaa saamelaisväestöistä itämerensuomalaisiin liittyvän historiallisen kieliperustansa kautta. Myös elinkeinot ovat varsinkin metsälappalaisten asuttaman alueen eteläosissa vähäporoisia tai porottomia. Uskoisin, että perimä on pääosin muualta kuin saamelaisten suunnalta, eli metsälappalaiset ovat verenperinnöltään

selkeästi enemmän suomalaisheimoisia. Etnisiteetti muodostuu kuitenkin etupäässä kulttuurista, ja se erottaa metsälappalaiset omaksi ryhmäkseen.”

“No metsälappalaiset ei perinteisesti ole harrastanut suurporotaloutta. Se on Norjasta tullut systeemi. Porot on ollut siksi että ne on auttanut kulkemisessa. Harmiksi porotalous on tuettu siten että pitää olla paljon poroja, että saa tukea. Lainsäädäntö on ajanut asioita väärään suuntaan.”

“Koen ehkä, että “alkuperäisyys ja alkukantaisuus” erottaa jollain tasolla. Olemme totuneet tietyllä tavalla aineellisesti vähäiseen, vaatimattomaan luontaiselämään moniin muihin verrattuna, ja siksi saamme siitä nautintomme eikä se ole ns. vastentahtoista.”

3.3.3 Metsälappalaisena oleminen nyt ja tulevaisuudessa

Metsälappalaisuus on selvityksen aineiston perusteella ollut pitkään vaiettu kulttuuri, jota ei ole uskallettu tuoda esille. Tähän suurimpina syinä on mainittu, että kulttuuria ei ole hyväksytty, sitä on hävetty eikä sitä ole uskallettu näyttää ulkopuolisille. Metsälappalaista kulttuuria on kuitenkin eletty perheen, suvun ja kylän keskuudessa kuuluttamatta sitä ulkopuolisille. Suku ja kylä ovat tavallisesti olleet hyvin tietoisia metsälappalaisuudesta ja alueen metsälappalaiset suvut tunnustetaan ja historia tiedetään hyvinkin pitkälle. Historiaa, perinteitä ja taitoja on vaalittu, ja niistä on pidetty kiinni, huolimatta ympäröivän yhteiskunnan kielteisestä suhtautumisesta.

Monet vanhemman sukupolven metsälappalaiset ovat tuoneet esille aikanaan koulussa opettajilta kokemansa voimakkaan syrjinnän ja halveksunnan. Lapinpuku ja saamen puhuminen kiellettiin koulussa. Yksi haastattelussa esille tuotu esimerkki syrjinnästä on se, kuinka opettaja oli ottanut haastateltavan ”lapin vanttuu” kädestä ja heittänyt ne roskiin, vaikka ulkona oli monta kymmentä astetta pakkasta. Metsälappalaiset oppilaat eivät myöskään saaneet yhden haastateltavan mukaan koskaan hampaiden hoidossa neuvontaa, vaan heidät lähetettiin aina muualle siivoamaan, kun hammashoitaja oli käymässä.

Myös kristinuskon suhtautuminen metsälappalaisten vanhoihin uskomuksiin on nähty yhdeksi syyksi metsälappalaisesta kulttuurista vaikenemiseen. Vanha luonnonuskonto, lääkkeet ja tavat nähtiin syntisenä ja kiellettyinä. Tästä huolimatta perimätieto näihin liittyen on siirtynyt sukupolvilta toisille, perheiden ja sukujen sisällä. Syrjintä ja metsälappalaisen kulttuurin väheksyntä johti monen haastateltavan ja kyselyvastaajan mielestä siihen, että yksi tai useampi sukupolvi joutui peittelemään sukutaustaansa, historiaansa ja perinteitään. Prosessit näihin liittyen ovat olleet ilmeisen raskaita ja moni on ilmaissut tuntevansa pelkoa oman kulttuurin täydellisestä katoamisesta.

Osa metsälappalaisista näkee metsälappalaisena olemisen helpottuneen verrattuna joidenkin vuosikymmenien takaiseen tilanteeseen, koska metsälappalaisuudesta puhutaan nykypäivänä enemmän, ja se koetaan hyväksytyimmäksi aikaisempaan verrattuna. Toisaalta metsälappalaisena eläminen on aikaisempaa haastavampaa, koska kulttuuri on elämäntapojen ja elinkeinojen muuttumisen myötä osittain kadonnut ja heikentynyt, ja sen säilyttäminen arjessa on muuttunut epätoivoisemmaksi. Tämä linkittyy myös lainsäädännön muuttumiseen esimerkiksi kalastuksen ja metsästyksen suhteen.

Julkinen keskustelu metsälappalaisuudesta nähdään hyvin politisoituneena ja haastavana. Tämä liittyy erityisesti siihen, että osa metsälappalaisista näkee tärkeänä, että metsälappalaiset nähtäisiin osana saamelaisia, ja että heidät hyväksyttäisiin saamelaiskäräjien piiriin. Tämä ns. poliittinen metsälappalaisuus on osalle vastaajista olennaisin toimimisen tie ja keino tuoda metsälappalaisuus tunnistetuksi ja hyväksytyksi kulttuuriksi. Osalle politisoituminen on puolestaan syy, miksi omasta taustasta ei vieläkään haluta tai uskalleta puhua. Näistä vastaajista osalle poliittinen tavoite on vieras ja kiusallinen, osalle taas se on mielekäs, mutta nostaa esiin vieraalta tuntuvaa vastakkainasettelua ja negatiivista huomiota. Haastatteluaineistoa ja kyselyaineistoa kerätessä monet ovat olleet hyvin tarkkoja siitä, ettei heitä tunnisteta aineistosta, koska sen pelätään herättävän negatiivista huomiota.

Tulevaisuudessa metsälappalaisen kulttuurin nähdään selvityksen aineiston mukaan kehittyvän myönteiseen suuntaan yleisen asenneilmapiirin muutoksen myötä. Yhä useampi uskaltaa edustaa ja edistää metsälappalaista kulttuuria. Muutama haastateltu mainitsi ulkopuolisten arvostuksen kasvaneen. Yhteisöllisyyden rakentaminen koetaan tärkeäksi, koska sen avulla voidaan pitää yllä keskustelua kulttuurihistoriallisista asioista. Haastatteluissa mainittiin, että metsälappalainen kulttuuri on muuttunut aikaisemmasta ja tulee myös tulevaisuudessa muuttumaan.

Hankkeen asiantuntijoiden näkökulmasta kulttuuria koskevan tiedon lisääntyminen ja kulttuurin vahvistuminen voi tuoda esiin myös kysymykset kulttuurisista oikeuksista. Esimerkiksi Kuusamon, Maanselän ja Kitkan kylistä 1600-luvun uskonvainojen aikaan koottujen esineiden siirrot maakuntamuseoista niille paikkakunnille, joista ne on otettu voi olla yksi askel metsälappalaisuuden ja heidän oikeuksiensa tunnustamiseen. Huomioimista olisi myös seitojen ja muiden pyhien paikkojen rauhoittaminen esimerkiksi matkailulta ja muulta maankäytöltä.

4 Metsälappalaisten toiveet kulttuurinsa kehittämiseksi

Metsälappalaiseksi itsensä identifioivista kyselyvastaajista 93 % toivoo metsälappalaisen kulttuurin tukemista. Metsälappalaisen kulttuurin tukemista pidetään tärkeänä, koska sen nähdään olevan osa henkilön omaa identiteettiä. Moni metsälappalainen myös perustelee tarvetta tukea kulttuuria sillä, että kokee metsälappalaiset alkupe- räiskansana. Metsälappalaisen kulttuurin tukemista toivotaan myös siksi, että kulttuuria voitaisiin elvyttää ja vaalia, siitä voitaisiin olla ylpeitä ja että kulttuuri saataisiin ku- koistamaan. Toisaalta kulttuurin tukemista perustellaan myös ihmisoikeusnäkökul- malla ja sillä, että alueen muitakin kulttuureja tuetaan.

Yhteensä 14 metsälappalaista kyselyvastaajaa eli 5 % vastaajista ei osannut sanoa, onko metsälappalaisen kulttuurin tukeminen tärkeää ja 5 metsälappalaista ei pitänyt kulttuurin tukemista tärkeänä. Kulttuurin tukemisen tarpeettomuutta perusteltiin sillä, että metsälappalaisuus nähdään ”*eräänlaisena fiktiivisenä nationalismina*” sekä sillä, että metsälappalaisuus on sisäinen tunne eikä kiinni missään konkreettisessa. Toi- saalta vierastettiin myös poliittista agendaa ja oman edun tavoittelua, minkä nähdään olevan metsälappalaisten arvojen vastaista.

Asiantuntijana vastanneiden kyselyssä 49 % vastaajista piti metsälappalaisen kulttuu- rin edistämistä tärkeänä, 33 % vastaajista ei pitänyt tärkeänä ja yhteensä 18 % ei osannut sanoa onko kulttuurin tukeminen tärkeää vai ei. Asiantuntijakyselyn avoi- missa vastauksissa toistuvaa on toisaalta eettinen lähtökohta: ihmisten pitäisi olla oi- keutettuja ilmaisemaan oma identiteettinsä ja ilmentämään omaa kulttuuriaan ilman, että heitä syytetään kulttuurisesta omimisesta. Toisaalta kyseessä on hyvien väes- tösuhteiden ylläpitäminen. Osa taas näkee metsälappalaisuuden kuolleena tai fiktiivii- senä kulttuurina, jota ei näin ollen voi tukea. Vastakkainasettelu, syyllistäminen ja vä- hättely heikentävät eri ryhmien välisiä suhteita ja politisoivat myös sellaisia asioita, joissa yhteistyö olisi kaikkia hyödyttävää tai neutraalia. Samankaltaiseen ajatukseen on päätynyt muualla julkaistussa mediahaastattelussa myös saamelaiskulttuurin pro- fessori Veli-Pekka Lehtola, joka näkee, että metsälappalaiset elävät kahden kulttuurin välissä. Hän toivoo, että metsälappalaiset löytäisivät oman identiteettinsä, mutta tais- telua ei pitäisi käydä saamelaisia vastaan.³⁰

³⁰ Yle Uutiset 18.2.2019. Metsälappalaisia vai peräpohjalaisia? Joukko lappilaisia kokoontui poh- timaan identiteettiään metsälappalaisuutta käsittelevässä työpajassa. [Verkkolähde](#).

Tähän asti metsälappalaiset ovat olleet hyvin löyhästi organisoitunut joukko ihmisiä, joka vasta viime vuosina on aktivoitunut yhteisön yhteisten tapahtumien ja tilaisuuksien organisoinnissa. Kyselyssä kysyttiin, keiden pitäisi toimia metsälappalaisen kulttuurin tukemisessa. Metsälappalaisten näkökulmasta metsälappalaiset itse, heidän yhdistyksensä sekä sukuseuransa ovat keskeisessä asemassa, kuten myös paliskunnat ja poronhoitajat. Kuntien, kyläyhdistysten ja paikallisten yhteisöjen ja yhdistysten sekä tapahtumien toivottiin myös nostavan metsälappalaisten asemaa omassa toiminnassaan. Alueellisista ja valtakunnallisista toimijoista keskeisiksi toimijoiksi mainittiin Lapin liitto ja valtio, hanketoimijat, oppilaitokset (esim. kansalaisopistot ja korkeakoulut), lehdet ja media sekä poliittiset elimet, kuten eduskunta ja Saamelaiskäräjät.

Kulttuurin edistämisen toimenpiteet, joita haastatteluissa, kyselyissä ja työpajoissa ehdotettiin, voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) yhteiskunnallista tunnettuutta ja asemaa koskevat toimenpiteet, 2) metsälappalaista kulttuuria koskevat toimenpiteet ja 3) metsälappalaista identiteettiä koskevat toimenpiteet. **Alla esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat metsälappalaisten sekä aihepiirin asiantuntijana vastanneiden esittämiä toimenpide-ehdotuksia metsälappalaisen kulttuurin tukemiseen.**

4.1 Yhteiskunnallinen tunnettuus ja asema

Tunnettuus ja tietoisuus

Metsälappalaisten näkökulmasta metsälappalaisen kulttuurin tunnettuutta pitäisi edistää, koska se on tällä hetkellä hyvin tuntematon kulttuuri. Tähän asti tunnettuus on lisääntynyt lähinnä nettikirjoitusten, uutisoinnin ja tapahtumien myötä, joista erityisesti Metsälappalaispäivät ovat tehneet metsälappalaisuutta ja sen sisältöjä tunnetuksi. Metsälappalaiset kokevat, että heidän ryhmänsä ja kulttuurinsa puuttuu esimerkiksi paikallisten koulujen opetuksesta. Perustiedon puute vaikuttaa myös koko ryhmän olemassaolon kyseenalaistamiseen. Haastatellut asiantuntijat näkivät, että tietoisuutta voisi edistää esimerkiksi tekemällä ennakkoluulottomasti lehtijuttuja metsälappalaisesta näkökulmasta. Metsälappalaisen kulttuurin ylläpitoon ja esilletuomiseen tulisi osoittaa resursseja.

Metsälappalaisen kulttuurin tunnettuuden edistämisen toimenpiteet voidaan jakaa neljään kategoriaan haastatteluiden ja kyselyn pohjalta:

1. **Paikallinen ja valtakunnallinen medianäkyvyys:** läsnäolo lehdissä ja tv:ssä, metsälappalaisen kulttuurin museo/kulttuurikeskus, dokumenttielokuvat

2. **Sisäinen viestintä:** Metsälappalaisten oma lehti, artikkelit sukulehtiin, kesäpäivät, yhteisön sisäiset julkaisut
3. **Koulut:** tiedonjako metsälappalaisesta kulttuurista, ottaminen mukaan opetussuunnitelmiin vähintään paikallisesti
4. **Tietoperustan keruu ja koostaminen:** dokumentaation lisääminen, objektiivinen tutkimus.

”Avainasemassa tietoisuuden lisäämisessä on metsälappalaisten oma aktiivisuus, jossa painopisteen tulee olla faktapohjaisen historiatiedon ja metsälappalaisiin liittyvän myönteisen kulttuuritiedon jakaminen. Sekä kansalaistoiminta että media voivat olla tässä mukana. Tyypillisiä keinoja voivat olla kulttuuritapahtumat ja vaikkapa TV:n asiaohjelmat, lehtijutut, blogit ja podcastit yms., mutta myös muita keinoja tarvitaan. Ryhmäidentiteetin vahvistamiseksi voidaan esimerkiksi suosia ja käyttää ulkoisia tunnusmerkkejä (esim. värit, lippu, asuste jne.), joiden innoitus on syytä olla perinteessä ja/tai luonnossa.”

Selvityksen aineistonkeruussa nousi selvästi esille yhteistyön ja sopusoinnun löytämisen tarve. Välien parantaminen muiden Lapin väestöryhmien kanssa nähtiin tärkeänä ja vähättelystä ja halveksunnasta toivottiin päästävän eroon. Sukujuurien, kulttuurin ja tapojen tukeminen on tärkeää oman identiteetin vuoksi. Oman kokemuksen tärkeys korostui kyselyssä ja haastatteluissa tavoitettujen ihmisten vastauksissa. Se, että metsälappalaiseksi itsensä kokeva voi olla ylpeä omasta kulttuuristaan ja kulttuurin uudelleen kukoistaminen nähtiin tulevaisuuden tavoitteina.

”Pitäisi meidän elämästä tehdä joku dokumentti, jossa seurattaisiin mitä me täällä puuhaamme. Näistä porohommista. Miten siellä toimii, miten eletään ja toimitaan metässä ja kämpällä. Mitkä kaikki vanhat normit ohjaa tätä meidän porohommaa ja ruoanlaittoa.”

”Ensimmäinen askel että tulee nähdä sellaisena kuin on, arvokkaana, niine ominaisuuksineen kuin on, että on muut ihmiset tunnistavat sen.”

”Hävitetty ja häivytetty sekä suomalaistettu kulttuuri nousee uudelleen historian hämäristä ja tietoisuus siitä kasvaa.”

Haastatteluissa nähtiin, että julkinen keskustelu metsälappalaisuudesta on kovaäänistä ja hyvin polarisoitunutta. Käsitteet menevät sekaisin ja stereotypiat sotkevat asiaa. Saamelaiskäräjävaaliluettelon kriteerejä koskeva kysymys on politisoinut koko metsälappalaisista ja metsälappalaisuudesta käytävän keskustelun. Haastateltavista osa koki, että metsälappalaisuudesta ei voi tai saa julkisesti puhua, mikä vaikeuttaa tietoisuuden lisäämistä. Esimerkiksi koettiin, etteivät kaikki mediat halua kirjoittaa metsälappalaisuudesta ollenkaan asian poliittisuuden takia. Metsälappalaisen kulttuurin

määrittely on myös tunnettuuden lisäämisen kannalta tärkeää. Käsitteellisen ja kulttuurintutkimuksellisen viestinnän toivotaan tekevän näkyväksi sen, ettei erottelu suomalainen/saamelainen ole niin mustavalkoinen kuin mediassa annetaan ymmärtää.

Tärkeinä toimenpiteinä tunnettuuden lisäämiseksi metsälappalaiset näkevät kirjallisen materiaalin, kuten verkkosivujen, kirjojen ja oppikirjojen tuottamisen, joiden avulla voitaisiin levittää tietoisuutta metsälappalaisesta kulttuurista. Tutkimustieto on ollut viime vuosina tärkeä tietoisuuden levittämisen väline, joista väitöskirjat ovat tuoneet metsälappalaisuutta paremmin esille.

Asiantuntijakyselyssä nousi esiin pitkälti samantyyppisiä tutkimuksellisia toimenpiteitä kuin metsälappalaisille suunnatussa kyselyssä. Lapin asutushistoriaan pohjautuvat selvitykset olosuhteista ja ihmisryhmistä sekä aihetta tukevat kirjat, elokuvat ja musiikkituotanto ovat hyviä keinoja kartoittaa metsälappalaista kulttuuria. Historiantutkimuksen keskeinen kohde metsälappalaisuudessa olisi tutkia jatkuvuutta ja ennen kaikkea 1900-luvulla. Hankkeen asiantuntijoiden näkemyksen mukaan aiemmin lähtökohta on ollut varsin yksioikoisesti saamelaiset – suomalaiset talonpojat, joihin eteläisen Lapin väestö sulautui tai oli sitä jo lähtökohtaisesti. Näin tutkimuksissa ovat polarisoituneet kaksi väestöryhmää, eikä 1900-luvun historiasta ole pyritty selvittämään erityispiirteitä nyt esille nousevalla metsälappalaisuuden ydinalueella. Nähdään, että metsälappalaisten tarkastelu näiden väliin jäävänä ryhmänä omine kulttuuripiirteineen edellyttää myös arkistojen ja kokoelmien uudelleentulkintaa.

Monet kyselyyn ja haastatteluun vastanneet kokevat, että on historiallisesti ja oikeudellisesti tärkeää tukea metsälappalaista kulttuuria. Kulttuuria tukemalla siitä tulee vähitellen hyväksytty ja tunnistettu kulttuuri. Samaan aikaan tunnistettiin poliittisesti ristiriitaisia agendoja:

”Iso osa tällä hetkellä metsäsaamelaisiksi tai metsälappalaisiksi itseään identifioivia tuntuu tekevän sen siksi, että se on ”muodikasta” tai siinä on jokin itsekäskin tavoite. Sillä pedataan jopa poliittisia agendoja. Metsäsaamelaisuuteen ei mielestäni kuulu tällainen ahnehtiminen ja itsekeskeisyys, se on enemmänkin häpeä. En halua tukea tällaista tai, että sitä tuettaisiin. Toisaalta koen sen myös niin, että vanhan ja lähes kuolleen kulttuurin tukeminen olisi hyvä ja kannatettava.”

”Kyse on Suomen ja samalla koko Euroopan vanhimmasta ja uhatuimmasta alkupe räiskansanryhmästä, vähemmistöistä vähemmistöjen sisällä, jolla ei ole mitään oikeudellista sananvaltaa elää kulttuuriaan edes esi-isiensä mailla. Tätä ei mielestäni pitäisi nykypäivänä edes kyseenalaistaa tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia korostavassa Suomen tasavallassa.”

Yhteiskunnallinen asema

Metsälappalaisuuden virallinen hyväksyminen ja tunnustaminen omaksi kulttuuriksi nähtiin aineistossa suurimmalle osalle kaikkein tärkeimpänä keinona edistää kulttuuria. Osa metsälappalaisista näkee, että statuksellisuudesta on tullut kynnyskysymys, ja se koetaan yllättävänkin tärkeäksi osaksi metsälappalaisen kulttuurin oikeutusta. Poliittinen ja lainsäädännöllinen hyväksyntä nähdään edellytyksenä muulle hyväksynnälle ja metsälappalaisen kulttuurin arvostamiselle sekä metsälappalaisten oikeutukselle olla ja elää alueella. Tällä hetkellä katsotaan, että suuri osa energiasta menee oman olemassaolonsa puolustamiseen.

Myös muutama asiantuntijana kyselyyn vastannut mainitsee alkuperäiskansastatukseen saamisen tärkeänä kulttuurin edistämisen toimenpiteenä joko erillisesti tai saamelaiskäräjien äänioikeutena. Asiantuntijana vastanneet pitävät myös perinteisten elinkeinomahdollisuuksien ylläpitoa tärkeänä toimenpiteenä, mihin voi liittyä myös kysymys lainsäädännöllisestä asemasta. Osa asiantuntijana vastanneista näkee metsälappalaisen kulttuurin ja ihmisten tunnustamisen kokonaisvaltaisesti ja poliittisesti neutraalisti haastavana, sillä metsälappalaisia on saatettu syyttää kulttuurisesta omimista. Joidenkin näkemysten mukaan valtion tulee ottaa jämerämpi rooli alueen ihmisten kulttuurin tukemisessa. Tarkoituksen ei tule kuitenkaan olla yrittää löytää metsälappalaisuudesta sellaista, mitä se ei ole tai ei ole ollut.

Selvityksessä kerätyn aineiston perusteella metsälappalaiset näkevät, että erittäin tärkeä askel metsälappalaisen kulttuurin kehittämisessä on se, että hyväksytään ihmisten identifioituminen metsälappalaiseksi, kuten myös ihmisten identiteetin ja juurten etsintään kuuluvat vaiheet. Inhimillisestä näkökulmasta nähdäksi tuleminen on ensiarvoisen tärkeää. Saamelaiseksi itsensä kokevat metsälappalaiset näkevät, että metsälappalaiset tulisi tunnustaa tasa-arvoisena muiden saamelaisryhmien kanssa, ja heille tulisi taata samat oikeudet. Kulttuurin kokeminen nähdään ihmisoikeusasiana.

“Päällimmäinen keino on saamelaisstatuksen ja äänioikeuden saaminen. Se on yllättävän tärkeää. -- Statuksellisuudesta on kuitenkin tullut kynnyskysymys.”

Pysyvä rahoitus nähdään yhtenä askeleena metsälappalaisen kulttuurin edistämässä. Osin tämä kietoutuu toiveisiin saada metsälappalaisuudelle lakiperusteinen asema ja siihen liittyviä instituutioita. Saamelaiskulttuurin kulttuuristen instituutioiden, kuten museoiden, koulutusorganisaatioiden ja päätöksentekuelinten merkitys saamelaiskulttuurille nähdään ja tunnustetaan keskeiseksi kulttuuria kantavaksi ja vahvistavaksi voimaksi. Osa metsälappalaisista turhauttaa, ettei heillä ole pääsyä vastaavaan toimintaan ja paikkoihin, joissa heidänkin kulttuurinsa voisi saada tukea niin osaamisena, resursseina kuin tunnettuutenakin.

“Saak [SAKK - Saamelaisalueen koulutuskeskus] tekee kursseja Vuotson kylälläkin, jatkuvasti vajaita, että saisi näille kursseille tulla saamelaisalueen ulkopuoleltakin, että saataisiin osa niistä kursseista tännepäin. Että mekin voisimme osallistua niille kursseille.”

Yhdeksi suureksi haasteeksi koetaan tällä hetkellä osittain riitaisa suhde saamelaisten ja metsälappalaisten välillä. Monet metsälappalaiset ovat toivoneet tiiviimpää yhteistyötä saamelaisten kanssa, mutta tämä koetaan haastavaksi puolin ja toisin vallitsevien ennakoasenteiden ja ilmapiirin myötä.

4.2 Metsälappalaista kulttuuria tukevat toimenpiteet

Yhtenä metsälappalaisen kulttuurin olennaisena osana katsotaan olevan perinteisten elinkeinomuotojen harjoittaminen ja ympäristön hyödyntäminen: useassa haastattelussa, kyselyvastauksessa ja työpajassa mainittiin tärkeiksi toimenpiteet, jotka tukevat perinteisten elinkeinojen, kuten poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen jatkuvuuden mahdollistamista. Yhtenä oleellisena tekijänä perinteisten elinkeinojen tukemisessa nähdään olevan alkuperäiskansan oikeuksien myöntäminen ja tätä kautta valtakunnallisten sekä maantieteellisten oikeuksien myöntäminen omiin maihin sekä vesistöihin.

Porotalous on yksi merkittävä osa metsälappalaista kulttuuria, ja tämän vuoksi porotalouden harjoittamisen edellytyksen katsotaan olevan edellytys paitsi metsälappalaisen kulttuurin porotalouteen liittyvien piirteiden jatkuvuudelle, mutta myös laajemmin perinteisillä alueilla ja kylissä asumisen jatkuvuudelle. Metsälappalaiset ovat perinteisesti harjoittaneet pienimuotoista poronhoitoa muiden elinkeinojen ohella, mutta tästä on haastattelujen ja kyselyvastausten mukaan vähitellen luovuttu muun muassa siksi, että porotukea saa ainoastaan silloin, kun vuosittain säädettävä vähimmäiseloporo määrä täyttyy. Tukeen oikeuttavan eloporomäärän katsotaan olevan suurempi, kuin metsälappalaisilla on näkemyksensä mukaan perinteisesti ollut poroja. Selvitykseen kerätyssä aineistossa on myös nostettu esille toive riistanhoitomaksun poistamisesta metsälappalaisilta sekä siitä, ettei kalastukselle asettaisi rajoituksia kotitarpeisiin kalastettaessa.

“Antaa julkinen arvo myös mettälappalaisille, säilyttää elinkeino, poronhoito, elämisen ehot että voihan asua ja ellää täällä pohjosesa ettei kaikkea lopeteta täällä. Saamelaiskäräjälappalaisten mukhan täällä ei kenenkään muun pitäis omistaa poroja ku

heän ja kalastaa näistä vesistä ku heän tai omistaa maata muitten ku heän porukoitten, tuo tyyli on väärä. Mettälappalaiset on asunhet täälä jo vuosisatoja ja pitänhet kyliä yllä, nämä arvot pittää säilyttää ja samalla maaoikeudet pittää meilläki olemassa.”

“Akwé:Kon -systeemi³¹ saamelaisalueella käytössä, koskee maiden käyttöä, tuommoisen pitäisi ehdottomasti olla täälläkin. On tällaisia seutuja, joissa esi-isät ovat hallinneet. Että meillekin annettaisiin todellista päätösvaltaa maankäyttöasioista. Kurjaa ja tuntuu turhauttavalta, kun annetaan näennäisiä mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin.”

Selvityksen toisessa työpajassa painotettiin myös ekologisuutta ja sitä, että saadaan turvattua kestävä pohja elinkeinojen harjoittamiselle. Työpajassa nostettiin esille huoli Lapin ulkopuolelta tulevista metsästysporukoista, retkeilijöistä ja marjastajista, jotka turmelevat Lapin luontoa heikentäen metsälappalaisten mahdollisuuksia ympäristön hyödyntämiseen. Yhtenä toimenpiteenä toivotaankin opastuksen lisäämistä Lapin ulkopuolelta tuleville vierailijoille sekä helppojen ekologisten valintojen levittämistä. Metsälappalaisilla itsellään voisi olla rooli paikallistiedon jakamisessa. Lisäksi tärkeänä toimenpiteenä nähdään suojelu perinteisille paikoille.

Erittäin tärkeänä metsälappalaisen kulttuurin tulevaisuuden kannalta nähdään se, että lapset ja nuoret haluaisivat ja pystyisivät jatkamaan perinteisten elinkeinojen harjoittamista. Sellaiset toimenpiteet nähdään näin ollen myös tärkeinä, joilla metsälappalaiset lapset ja nuoret saataisiin vielä paremmin mukaan toimintaan, ja että heillä olisi mahdollisuus olla mukana toiminnassa, jotta kiinnostus ja tietotaito perinteisiä elinkeinoja kohtaan säilyisi.

Metsälappalaiset kokevat oleelliseksi, ettei tieto metsälappalaisen kulttuurin perinteistä ja kulttuuritiedosta katoa. Kyselyssä, haastatteluissa ja työpajoissa on noussut esiin pelko perinnön tuhoutumisesta sekä toiveet kulttuurin säilyttämisestä ja elpymisestä. Metsälappalainen kulttuuri koostuu eri ulottuvuuksista, kuten käsitöistä, tavoista sekä pukeutumisesta, joita toivotaan tuettavan ja elvytettävän. Tähän usein ehdotettu toimenpide on, että erityisesti vanhemman ikäpolven metsälappalaisilta kerättäisiin ja koottaisiin laaja-alaisesti kokemuksia ja muistoja kulttuurin piirteistä esimerkiksi kirjaan, joka olisi kaikkien aiheesta kiinnostuneiden löydettävissä ja tiedossa. Lisäksi usein on mainittu sukutarinoiden ja paikallishistorian kirjaaminen sekä objektiiviset tutkimukset ja selvitykset aiheeseen liittyen.

³¹ Akwé: Kon on kansainväliseen biodiversiteettisopimukseen pohjautuva ohje ja malli hankkeiden ja suunnitelmien kulttuuri-, ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten arviointiin, tarkoituksena turvata luonnon monimuotoisuuden säilyminen sekä alkuperäiskansakulttuurin luontosuhteen ja perinteisen tiedon säilyminen. Akwé: Kon -ohjeet 2011. Ympäristöministeriö.

Perinnetiedon säilyttämisen kannalta usein ehdotettuja toimenpiteitä ovat myös erilaiset perinnetietoja ja taitoja opettavat kurssit, kuten esimerkiksi rakovalkean teko -kurssi, metsästyskurssit sekä käsityökurssit. Haastatteluissa, kyselyssä ja työpajassa nousi usein esille metsälappalaisen kulttuurin keskus, johon kerättäisiin mm. perinnetietoa sekä esineistöä, ja jossa voisi järjestää erilaisia kursseja ja tapahtumia. Nykyisiin museokokoelmiin toivotaan maininta niiden esineiden kohdalle, jotka on liitettävissä metsälappalaiseen kulttuuriin. Tunnistetaan, että kulttuuri muuttuu jatkuvasti. Hankkeen toisessa työpajassa nostettiin esille ajatus siitä, että voidaan myös kehittää uusia pukuja, tavaroita ja käyttötapoja, jotka sopivat nykypäivään. Näiden ohella kiinnostavina asioina mainittiin uusien taiteen ja käsityöiden käyttötapojen keksiminen ja uudenlaisten pukujen ja tavaroiden kehittäminen nykypäivään soveltuvaksi.

“Nykypäivään säilyneet/pelastetut perinteiset puvut ja kieli tulee tunnustaa ja elvyttää osaksi saamen moninaista kulttuuria. Kielipesiä/kieli- ja käsityö/perinnekursseja tulee järjestää paikkakunnilla, joissa asuu vielä metsälappalaisia ja heidän jälkeläisiään.”

“Kun puhuu etelän ihmisenä, ei ole pääsyä suulliseen perimätietoon, kulttuurihistoriaa, niiden elävien kulttuuripiirteiden kerääminen kokoon on tärkeää. Jotka tarjoaisivat sen peilauspinnan.”

Kielen elvyttämisen osalta on vaihtelevia mielipiteitä: osa metsälappalaisista ei koe kielen elvyttämistä kovin tärkeänä, mutta osa näkee tärkeänä joko keminlapin kielen rekonstruoinnin tai mahdollisesti inarinsaamen tai pohjoissaamen kielen opiskelun. Kieltä nähtiin mahdolliseksi tukea perustamalla kielikeskus tai kielipesiä. Kaiken kaikkiaan kielestä ei kuitenkaan ole esitetty erityisen tarkkoja näkemyksiä ja esitetyt näkemykset vaihtelevat suuresti. Yhtenäistä tavoitetta kielen osalta ei ole vielä muodostunut.

“Kielen elvytystä voisi yrittää, tai ainakin kielenopetusta tulisi tarjota vaikkapa inarinsaamassa. Perinteisten kädentaitojen opetusta ja muita osaamisalueita tulisi vahvistaa. Poronhoidon tulevaisuus tulisi taata ja tukea ko. perinteistä elinkeinoa. Muiden saamelaisryhmien kanssa tulisi tehdä yhteistyötä ja hakea sopusointua. Tietoa tulisi lisätä ja antaa ihmisten identiteetille arvostusta. Vuosisatoja jatkunut vähättely ja halveksiminen tulisi jo lopettaa.”

Asiantuntijana vastanneet näkivät, että kulttuurin elinvoimaisuuden kannalta on parempi tukea vähäisesti ja kauemmin kuin yksittäisinä kertoina suuresti. Kulttuurin harjoittamista tukevat sensitiivisyyden huomioiminen sekä vastakkainasettelun, syyllistämisen ja vähättelyn välttäminen.

4.3 Metsälappalaista identiteettiä tukevat toimenpiteet

Metsälappalaiset katsovat yhdeksi kaikkein tärkeimmäksi askeleeksi metsälappalaisen kulttuurin tukemisessa sen, että metsälappalaiset uskaltaisivat tuoda esille metsälappalaista identiteettiään ja sitä kautta kulttuuriaan kokematta syrjintää ja pilkkaa. Useissa haastatteluissa, kyselyssä ja työpajoissa on mainittu, että iso osa metsälappalaisista ei uskalla tuoda tänä päivänäkään metsälappalaisuutta esille, koska sitä pilkataan ja halveksutaan melko rajusti sekä kasvotusten että sosiaalisessa mediassa. Kun kulttuuria ja identiteettiä ei uskalleta tuoda esille, se hiljalleen hiipuu ja unohtuu. Yhtenä olennaisimpana toimenpiteenä nähdään olevan metsälappalaisen kulttuurin olemassaolon tunnustaminen sekä objektiiviset tutkimukset aiheesta.

Kulttuurin harjoittamisen ja identiteetin vahvistamisen tulisi haastattelujen ja työpajojen perusteella pohjautua erityisesti paikallislähtöiseen kehittämiseen ja paikallisyhteisöjen tukemiseen. Paikallislähtöistä ja moniäänistä metsälappalaista kulttuuria tulisi edistää kertomalla ja keskustelemalla kulttuurista rakentavasti ja avoimesti. Haastattelutavat kokivat tärkeiksi erityisesti metsälappalaisille järjestetyt tilaisuudet ja tapahtumat, joissa ihmiset pääsevät keskustelemaan yhdessä. Metsälappalaispäivät koetaan hyväksi ensiaskeleeksi metsälappalaisen yhteisön vahvistajana. Metsälappalaispäivillä metsälappalaiseksi itsensä kokevat ovat ensimmäistä kertaa kokoontuneet yhteen laajalla porukalla ja päässeet keskustelemaan ja kuulemaan kulttuuristaan. Tapahtumien lisäksi yhteisöä vahvistaviksi toimiksi esitetään myös sosiaalisen median ryhmät, blogit, nettisivut sekä virallisen kattojärjestön perustaminen. Haastatteluissa ja työpajoissa on noussut esille myös ehdotus metsälappalaisten omasta Saamelaiskäräjiä vastaavasta poliittisesta elimestä.

Ylipäänsä käsitteistön nähdään vaativan täsmentämistä. Tällä hetkellä metsälappalaisuudesta käytetään eri käsitteitä, mikä lisää hämmennystä. Mikä on oikea termi, kuka on metsälappalainen, mikä sen määrittää ja kuka saa sanoa itseään metsälappalaiseksi? Kun käsitteiden käyttö on yhteneväistä, niin siitä on helpompi myös kertoa muille.

“Metsälappalaisuuden tukeminen selkiyttäisi ao. kulttuuria ja etnisiteettiä ihmisten mielissä, tuoden omalla tavallaan jonkinlaisen ratkaisun jo vuosikymmeniä pohjoista vaivanneeseen "saamelaiskysymykseen". Kun lappilaiseen risteymäkulttuuriin kuuluvat ei-saamelaiset ei-suomalaiset saavuttaisivat itselleen laajemmin tunnustetun erillisen identiteetin, olisi kaikilla helpompaa. Metsälappalaisuus muistuttaa hieman Kanaan alueen Métis-kansan tilannetta, kuitenkin ilman mitään yleisesti hyväksyttyä tunnustusta saatika juridisia alkuperäiskansaoikeuksia.”

5 Pohdintoja metsälappalaisuudesta ja sen tulevaisuudesta selvityksen valossa

5.1 Historia on osa tulevaisuutta

Metsälappalaisuutta koskevassa keskustelussa ovat yhtä aikaa läsnä historialliset, kulttuurin ja oikeuksien periytymiseen liittyvät kysymykset sekä nykyajassa elävät ihmiset ja heidän mahdollisuutensa oman kulttuurinsa harjoittamiseen. Kuten aiemmin alaluvussa 'Saamelaisuuden ja lappalaisuuden keskinäinen suhde' jäsennettiin, kyse on jatkuvuuden ja jatkumattomuuden ongelmasta: onko metsälappalainen kulttuuri jatkumoa keminsaamelaiselle kulttuurille vai ei. Kummassakaan näkökulmassa ei ole kyse vain historiallisesta kysymyksestä vaan mitä suurimmasta tämän päivän haasteesta: mihin perustuu ihmisen oikeus kuulua ja lukea itsensä kulttuuriin, harjoittaa kulttuuria ja toisaalta tulla tunnustetuksi kulttuurinsa edustajana. Samalla se on kysymys siitä, miten osaamme käsitellä kulttuurin muutosta: eriytymistä, sulautumista, sekoittumista sekä uudelleeneriytymistä. Metsälappalaisuudessa on paljon suomalaisuuteen sekoittuneita piirteitä, jolloin ulkoisten piirteiden perusteella kulttuuriin kuulumisen ja kuulumattomuuden raja on häilyvä. Raja on häilyvä myös ihmisissä itsessään: osa on ollut tiiviissä kulttuurisessa yhteydessä metsälappalaisen historialliseen jatkumoon, osan yhteys on ehtinyt osittain katketa.

Tämän astevaihtelun ymmärtäminen selittää osin metsälappalaisuuden 'keksimistä' koskevia näkemyksiä. Kulttuuria, eikä metsälappalaisuuttakaan, voi kuitenkaan tarkastella staattisena, muuttumattomana ilmiönä. Metsälappalainen kulttuuri on nähtävä jatkuvasti kehittyvänä ja uudelleen rakentuvana kulttuurina ja metsälappalaiset rajapinnalla olevana väestöryhmänä, jolle on kenties kehityksessä oma vahvempi omaleimainen identiteettinsä, ja joilla on tämän identiteetin muodostumiseen oikeus. Metsälappalaisuuden haaste ja samalla kiehtovuus on siinä, että tämänkaltaisia muutoksia on paljon helpompi hahmottaa historiallisesti kuin tunnistaa tapahtuvaksi juuri tässä, juuri nyt.

Metsälappalaisuuden mahdollinen muotoutuminen omaksi väestöryhmäkseen ei todennäköisesti poista keskustelua suhteesta saamelaisuuteen ja eritoten saamelaiskäräjälakiin. Metsälappalaisten haasteeksi nouseekin sisällyttää ryhmään ja identiteettiin toisaalta ne metsälappalaiset, jotka kokevat itsensä saamelaiseksi ja toisaalta ne, jotka nimenomaisesti eivät ole kiinnostuneita saamelaisuudesta, vaan haluavat olla

metsälappalaisia ilman saamelaiskytköstä. Kyselyssä ei synny tarkkaa kuvaa siitä, kuinka moni identifioituu saamelaiseksi ja kuinka moni ei. Metsäsaamelaiskäsitettä käyttäviä oli neljännes vastaajista, mutta myös metsälappalais-käsitettä käyttävissä oli niitä, jotka kokevat itsensä myös saamelaiseksi. Silti yhteisön vahvistuminen ja metsälappalaisen kulttuurin jatkuvuuden varmistaminen ovat vahvemalla pohjalla, jos erilaiset metsälappalaiset löytävät toisensa ja itsensä yhteisen kulttuurin vahvistamisen tavoitteen ääreltä.

Metsälappalaisuutta ei voi kuitenkaan irrottaa menneisyydestä, koska juuri historia tarjoaa ihmisiä kokoavan samaistumispisteen. Nykyisten metsälappalaisiksi itsensä kokevien suhdeverkosto rakentuu sukulaisuussuhteisiin, joissa genealogialla (eli syvälle historiaan ulottuvalla tietämyksellä sukujuurista) on suuri merkitys. Verkoston lujuuttajina ovat yhteinen elinkeinoin liittyvä tietämys ja elinkeinot itsessään, asuinpaikat ja omaksi mielletyn materiaalsen kulttuurin tuntemus. Haasteeksi tulee kuitenkin näiden elinkeinon ja väestön asuinpaikkojen jatkuva muutos. Riippuvuutta paikasta ja perinteisistä elinkeinoista voivat lieventää mahdollisuudet samaistua tiettyihin omiksi yhteiseksi koettuihin kohteisiin. Ne eivät välttämättä ole materiaalisia, vaan myös historiasta kumpuavia tapahtumia tai merkityksellisiksi koettuja ilmiöitä. Sellaisesta voidaan mainita vaikkapa ylisukupolviset muistot suomalaistalonpoikien tunkeutumisesta Kemin Lapin asukkaiden perinteisille kalavesille ja metsästysmaille. Keskeisiä identiteetin samaistumiskohteita voivat olla hautapaikat ja niistä löytyneet hautalöydöt, muinaisesineet, kielelliset ilmaisut, paikasta riippumattomat tapakulttuurin muodot, maiseimat tai jopa modernin digitaalisen keinoin tuotetut sisällöt.

5.2 Kuulluksi, nähdyksi ja tuetuksi tulemisen tavoite

Metsälappalaisen kulttuurin sisällön tarkastelu on jäänyt sivuun Lapin alueen eri väestöryhmiä koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa. Metsälappalaisen kulttuurin jäsenyykselle ja sitä koskevalle keskustelulle on selkeästi tarvetta, ja erityisen tärkeää se on metsälappalaiseksi itsensä identifioiville. Nykyinen metsälappalainen kulttuuri esiintyy monien metsälappalaisten puheessa ulkopuolelle jääneenä tai jätettynä kulttuurina. Kulttuurin elvyttämisessä onkin metsälappalaisten puheessa oikeutuksen sävy: oikeus tulla tunnistetuksi ja tunnustetuksi; oikeus tulla tutkituksi; oikeus elää omaa kulttuuriaan julkisesti - ja myös oikeus tulla tuetuksi kulttuurinsa edustajana. Monelle vanhemmalle ja nuoremmalle metsälappalaiselle selvitys on ollut ensimmäinen kerta, kun omasta kulttuurista on saanut kertoa rauhassa ja avoimesti. Selvityksellä onkin sisällöllisen arvon lisäksi myös arvoa sitä kautta, että se on mahdollistanut metsälappalaisten kuulluksi tulemisen haastatteluiden, kyselyn sekä työpajojen aikana.

Kulttuurin sisällöllisen tiedon ja tunnettuuden ohella paljon huomiota kyselyssä, haastatteluissa ja työpajoissa sai metsälappalaisen kulttuurin yhteiskunnallinen asema. Monet metsälappalaiset näkevät, että lainsäädännöllinen asema on yksi edellytys tietoisuuden ja identiteetin vahvistumiselle. Metsälappalaiskysymyksen politisoituminen paradoksaalisesti sekä edistää että estää metsälappalaisuuden tunnettuutta ja metsälappalaista kulttuuria. Se nostaa ryhmän tunnettuutta julkisuudessa ja tuo huomiota, mutta samalla se rajoittaa metsälappalaisesta kulttuurista keskustelua ja kulttuurin näkyväksi tekemistä arjessa. Kaikki eivät uskalla tai halua tuoda identiteettiään tai kulttuurin arkisia muotoja esille herkässä tilanteessa. Metsälappalaisten kokema kulttuurinen vastakkainasettelu ja konflikti haittaavat myös ammatinharjoittamista: esimerkiksi käsityöläisten on vaikea markkinoida tuotteitaan, sillä he kohtaavat kritiikkiä epäaitoudesta ja kulttuurisesta omimisesta. Politisoituneisuus vähentää myös asiantuntijoiden kiinnostusta tutkia metsälappalaisuutta ja ottaa kantaa keskusteluun asiantuntijankölkelmästä. Toisaalta ilman esillenousua metsälappalaisuus olisi todennäköisesti hiipunut ja haalistunut näkymättömiin jo lähivuosisikymmeninä.

Kuulluksi tulemisen tavoite kohdistuu sekä tulevaisuuteen että menneisyyteen.

Tulevaisuuden ohella metsälappalaisuudessa on läsnä menneisyyteen liittyvä, osin vahva vääryyden, häpeän ja katkeruuden kokemus siitä, miten metsälappalaisia yksilöinä, yhteisönä ja kulttuurina on kohdeltu. Jotta näihin liittyvää ylisukupolvista taakkaa ja siirtymää voidaan käsitellä ja päästä eteenpäin, on eritoten tutkimuksen toivottavaa käsitellä näitä kysymyksiä. Historiallisesti (ennen 1900-lukua) tärkeäksi koettuja asioita ovat aineistossa olleet mm. metsälappalaisten ”pakkosuomalaisuus”, metsälappalaisten ja kirkon, erityisesti lestadiolaisten suhde, metsälappalaisten suhde eri saamelaisryhmiin sekä peurojen häviämiseen johtaneet syyt. Lähimenneisyydessä (1900-luvun alkupuolelta 1980-luvulle) tärkeäksi on koettu tuoda esille metsälappalaisten kohtaama vähättely ja erilaisena pitäminen eritoten kouluissa ja kirkossa sekä koulukiusaaminen; kielen rippeiden kuolema ja sitä koskevan tutkimuksen eroavaisuus koettuun historiaan sekä elinkeinojen ja luonnon turmeleminen mukaan lukien tekojärvihankkeet ja hakkuut. Nykyaikana vääryyden kokemuksia herättää saamelaiskysymyksen ohella maan ja metsien käytössä kuulematta jääminen, metsälappalaisten asema sovinto- ja korvausmenettelyissä, esim. tekoallashankkeissa sekä lappalaistermin lipuminen epäkorrektiksi ja korvaaminen saamelaiskäsitteellä.

5.3 Mitä on metsälappalaisuus nyt ja tulevaisuudessa?

Metsälappalainen kulttuuri sellaisena kuin se nykyisellään on, nojaa paljon perinteisiin elämäntapoihin ja elinkeinoihin. Vaikka metsälappalaisuutta ja -saamelaisuutta kokoavat yhdistykset, metsälappalaisten itsensä tuottamat kirjoitukset sekä tutkijoiden tuottama materiaali ovat luomassa kulttuurille myös arjesta riippumattomia rakenteita, merkittävä osa kulttuurista nojaa edelleen perinteisiin elämäntapoihin ja elinkeinoihin. Tämän vuoksi metsälappalaisuutta on vaikea verrata vakiintuneisiin ja institutionalisoi-
tuneisiin väestöryhmiin, kuten saamelaisiin tai romaneihin. Lähin verrokki suomalaisessa kontekstissa lienee karjalankieliset karjalaiset, joiden asemassa on paljon samankaltaisuuksia metsälappalaisten nykyisen aseman kanssa: vaiettuna, vaiennettu-
tuna, esiin nousseena³² ja vähitellen valtion tunnistamana ja tukemana³³.

Vaativuus ja niukkuudesta eläminen ovat metsälappalaiselle elintavalle tunnusomaisia, ja se voi osin selittää kulttuurin säilymistä näihin päiviin ilman merkittäviä kulttuurin levittämisen ja tallentamisen keinoja. Ihmiset ovat toistaneet ja toteuttaneet perinteistä elämäntapaansa silläkin ehdolla, ettei se ole mahdollistanut yhteiskunnan muun kehityksen mukaista elämäntapaa. Toisaalta voimavarat luoda ja vahvistaa kulttuuria ovat ohuet ja rajalliset: metsälappalaisuus tarvitsee ydinalueita laajemman ihmisjoukon, jotta mukaan saadaan riittävästi eri-ikäisiä, eri tavoin koulutettuja, yhteiskunnallisesti aktiivisia ja erilaisia taitoja omaavia ihmisiä. Myöskään yhteiskunnan suuret kehityslinjat eivät ole metsälappalaisuuden paikalliskulttuurin vahvistumisen puolella: kaupungistuminen ja muuttoliike kohti eteläistä Suomea, alkutuotannon työllisyyden pieneneminen edelleen, elintapojen yksilöllistyminen ja entistä pienempi syntyvyys ovat esimerkkejä muutoksista, jotka tekevät pelkkään paikallisyhteisöön nojautuvan kulttuurin vaalimisen haastavammaksi millä tahansa väestöryhmällä. Toisaalta sosiaalinen media, yhteyksien ja tiedonkulun paraneminen sekä vähemmistökuultuureista puhuminen ovat kehityssuuntia, jotka luovat metsälappalaisille mahdollisuuksia puhua, luoda ja vahvistaa kulttuuriaan myös keskisen Lapin ulkopuolella asuvien metsälappalaisten parissa. Metsälappalaisuudelle jäsentyykin kaksi kehityspolkua: paikallinen polku (perinteinen elämäntapa ja kulttuurin säilyminen sen osana, paikalliskehittäminen) sekä toisena polkuna kulttuurin modernisaatio ja laajeneminen (metsälappalaisten virtuaaliyhteisöt, tiedon tuottaminen, metsälappalaisten perinteiden modernisaatio).

³² Sarhimaa, A. 2017

³³ Esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt karjalankielen elvytysohjelman, [Verkkolähde](#)

Metsälappalaisen kulttuurin keskeinen haaste on kulttuurin jatkuvuus ja yhteisön identiteetin vahvistuminen. Luontaiselinkeinoilla on suuri merkitys osana metsälappalaisuutta ja monella tapaa kulttuuri on paikkasidonnainen. Paikkasidonnaisuutta ei tule kuitenkaan nähdä kielteisenä asiana, vaan metsälappalaisen kulttuurin ehdottomana vahvuutena. Luonnon kunnioittaminen, luonnossa liikkuminen ja luontaiselinkeinot ovat ekologisia ja ihmisen hyvinvointia lisääviä arvoja. Tämän selvityksen aikana on ollut ilo huomata, että kohderyhmän henkilöt vaikuttavat saavan elämäänsä kulttuurinsa erityispiirteistä arvokasta sisältöä, joka luo hyvinvointia ja onnellisuutta. Kulttuurin jatkuvuuden haasteena on alueen väestön väheneminen ja ikääntyminen, ja tulee pohtia, miten metsälappalaisen kulttuurin edustajat voivat ylläpitää omaa kulttuuria, jos he eivät asu metsälappalaisalueella tai heillä ei ole arjessa mahdollisuutta harjoittaa kulttuurille ominaisia luontaiselinkeinoja.

Instituutioiden merkitys metsälappalaisen kulttuurin tulevaisuudelle on kriittisessä asemassa. Pienelle ja maantieteellisesti hajanaiselle väestöryhmälle yhteenkuuluvaisuutta tukevat ja sitä vahvistavat pysyvät instituutiot ovat olennaisia, koska perheiden ja sukujen kyky ylläpitää kulttuuria ei nykyisessä hajautuvassa ja kaupungistuvassa yhteiskunnassa ole enää itsestäänselvää. Instituutio tarkoittaa tässä laajassa mielessä muodollisia ja epämuodollisia rakenteita, jotka voivat olla paikallisia, alueellisia ja kansallisia. Se voi arkisimmillaan olla yhdistys ja sen sosiaalisen median ryhmä, kylätoiminnan solumainen rakenne tai käsitöihin liittyvä virtuaalikerho – mikä mihinkin sisältöalueeseen parhaiten sopii. Myös yhteiskunnan olemassa olevat instituutiot voivat vahvistaa ja luoda metsälappalaisuutta välittäviä ja tukevia rakenteita: museot, kansalaisopistot, koulut, tiede ja taide – kaikki voivat tehdä oman osansa metsälappalaisuuden näkyväksi tekemiseen ja institutionalisoitumiseen. Olennaista on fyysisen, henkisen ja yhteisöllisen alustan vahvistaminen, jotta uudetkin ihmiset ovat tervetulleita rakentamaan yhteytensä metsälappalaiseen kulttuuriin ja toimimaan yhdessä sen eteen.

Pysyvät, yhteiskunnan tukemat instituutiot, eritoten valtion tukemat instituutiot ovat olennainen osa metsälappalaisuuden tukemista ja julkista tunnustamista. Esimerkiksi kulttuuriperintöä ja sen jatkuvuutta ylläpitävän museon tai laajemmin muistiorganisaation perustaminen on sekä konkreettinen kulttuurin tukemisen ja säilyttämisen muoto, mutta myös metsälappalaisuuden tunnustus oman historiansa ja kokoelmansa arvoiseksi väestöryhmäksi ja väestöksi. Lisäksi jo olemassa olevissa museoissa ja laitoksissa olevaa metsälappalaisuuteen liittyvää aineistoa voidaan nimetä asianomaiseen väestöryhmään liittyvinä. Kaikki nämä tekijät tukevat ja vahvistavat kulttuuria ja historiantuntemusta paitsi historiallisen Kemin Lapin alueella asuvien niin myös niiden ihmisten keskuudessa, jotka eivät asu metsälappalaisuuden ydinalueella.

6 Selvityksen suositukset

Tässä kappaleessa esitellään selvityksen tehneen ryhmän suositukset metsälappalaisen kulttuurin ja identiteetin tukemiseksi. Suositukset perustuvat selvityksen tekijöiden selvitysprosessin aikana syntyneisiin näkemyksiin, metsälappalaisten omiin ehdotuksiin täydennettynä asiantuntijoiden ehdotuksilla sekä asiantuntijoiden arvioilla. Metsälappalaisuuden suhde saamelaiskäräjälakiin ei kuulu tämän selvityksen tehtävänantoon, eikä siihen siten oteta kantaa selvityksen suosituksissakaan. Suositukset esitellään neljän teeman alla, jotka ovat: *tietovarannon lisääminen, yhteiskunnallinen tunnettuus ja asema, metsälappalaisen kulttuurin tukeminen sekä metsälappalaisen identiteetin tukeminen*. Johtoajatuksena on, että nämä yhdessä vahvistavat metsälappalaista identiteettiä, tekevät sitä tunnetuksi ja luovat metsälappalaisille mahdollisuuden rakentaa yhteisöään ja kulttuuriaan entistä vahvemiksi ja omaleimaisemmiksi.

Suositus 1: Tietovarannon lisääminen

Ehdotamme seuraavia toimenpiteitä:

- Metsälappalaisuuden monitieteisen tutkimuksen tukeminen ja kannustaminen

Selvityksen aikana on tullut ilmeiseksi, ettei metsälappalaisuudesta ole saatavilla riittävästi objektiivista ja puolueetonta tietoa. Tietovarannon lisääminen on ensiarvoisen tärkeää. Selvityksen suositus on, että metsälappalaisuutta tutkitaan lisää eri näkökulmista. Kulttuuriperintöä koskeva tieto on olennainen osa metsälappalaisen kulttuurin tulevaisuutta ja identiteetin vahvistamista. Se koskee toisaalta nykyisen metsälappalaisen kulttuurisen tiedon keräämistä ja analyysiä sekä toisaalta historiallisten kokoelmien, arkistojen ja aineistojen tarkastelua metsälappalaisesta näkökulmasta. Erityisesti metsälappalaisiksi itsensä identifioivilta henkilöiltä tulisi kerätä aineistoa, kokemuksia ja muistoja elävistä kulttuurin piirteistä. Metsälappalaista kulttuuria tulisi lähestyä monijuurisena, monipuolisena kulttuurina, jonka erityispiirteitä hahmotellessa olisi hyvä säilyttää kulttuurin väljyys.

Lisätutkimuksen rooli on keskeinen myös muiden toimenpide-ehdotusten toteutumisessa. Tieteellisessä tutkimuksessa olisi hyvä tarkastella metsälappalaisuuteen liittyviä teemoja historiatieteessä, arkeologiassa, antropologiassa, museologiassa, taidehistoriassa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Aiemman tutkimuksen lähtökohta on ollut varsin yksioikoisesti jako kahteen erilliseen ryhmään, saamelaisiin ja

suomalaisiin, eikä tutkimuksessa ole näin ollen ollut tilaa metsälappalaisuuden tarvitsemalle rajapintoja ja sekoittuneisuutta tunnistavalle näkökulmalle.

Keskeisiä selvitettäviä teemoja ovat esimerkiksi:

- Metsälappalaisuuteen liittyvien käsitteiden, kuten Metsä-Lappi, metsälappalaiset ja metsälappalaisuus, sisältöjen tarkastelu eri aikakausina.
- Tutkimustyön kytkeminen laajempaan vähemmistökansojen ja -ryhmien tutkimuksen kontekstiin.
- Metsälappalaisuuden jäsentäminen suhteessa eri väestöryhmien historiaan, kulttuuriin ja yhteiskuntaoloihin.
- Historiantutkimuksen kohdalla kulttuurin jatkuvuuden tutkiminen, ennen kaikkea 1900-luvulla.
- Arkistojen ja kokoelmien uudelleentarkastelu metsälappalaisesta näkökulmasta.

Suositus 2: Yhteiskunnallista tunnettuutta ja asemaa tukevat toimenpiteet

Ehdotamme seuraavia toimenpiteitä:

- Metsälappalaista kulttuuria käsittelevien, tutkimukseen perustuvien populaarijulkaisujen kuten tietokirjan tai dokumentin tukeminen
- Metsälappalaisuutta käsittelevän lapsille ja nuorille suunnatun aineiston tuottaminen, jotta metsälappalaisuutta voidaan käsitellä esim. osana metsälappalaisalueiden peruskoulujen kotiseutuopetusta
- Metsälappalaisuuden neutraali, epäpoliittinen käsittely mm. julkishallinnon viestinnässä ja toimenpiteissä sekä kulttuuripalveluissa ja -instituutioissa, kuten museoissa, kirjastoissa ja kansalaisopistoissa
- Metsälappalaisten itsensä tuottama kulttuuri- ja identiteetilähtöinen viestintä ja materiaali

Metsälappalaisen kulttuurin tunnettuuden lisääminen on ensiarvoisen tärkeää sekä hyväksytyksi tuleminen näkökulmasta, että käydyn keskustelun selkiyttämiseksi. Tällä hetkellä useat metsälappalaiset eivät uskalla tuoda identiteettiään esille ja olisikin olennaista, että metsälappalaiset saisivat harjoittaa kulttuuriaan ilman pelkoa negatiivisesta huomiosta. Nuoret metsälappalaiset sekä heidän kulttuuriin kasvamisensa tukeminen tulisi myös huomioida. Tutkimusperustaisen tiedon lisääminen on edellytys tunnettuuden kasvattamiselle, mutta vastaavasti tutkimuksen lisääminen on vaikeaa,

jos tutkijat ovat haluttomia tarttumaan poliittisena pidettyyn aiheeseen. Kulttuurilähtöisen, neutraalin ja kiihottoman keskustelun kautta entistä useampi metsälappalaiseksi itsensä identifioiva uskaltaisi tuoda julki omaa kulttuurista identiteettiään. Lisäksi se voi vaikuttaa siihen, että yhä useammat tutkijat uskaltaisivat tutkia aihetta ja journalistit uskaltaisivat tuoda mediassa metsälappalaisuutta esille.

Suositus 3: Metsälappalaista kulttuuria tukevat toimenpiteet

Ehdotamme seuraavia toimenpiteitä:

- Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön kartoittaminen, tallentaminen ja esitleminen
- Panostaminen perinteisten elinkeino- ja käsityötaitojen siirtymiseen seuraavalle sukupolvelle
- Kulttuuriin liittyvien kurssien, opintopiirien järjestäminen kaikille kiinnostuneille

Metsälappalaiset ovat itse aloittaneet oman aineettoman ja aineellisen kulttuuriperintönsä keräämisen ja tallettamisen. Yksittäisten ihmisten toiminta on tärkeää, mutta tarvitaan myös laajempia yhteisöllisiä ja yhteiskunnan tukemia tapoja kerätä, tallettaa ja esitellä metsälappalaista kulttuuriperintöä paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Myös Lapin alueella eri aikoina kerättyjen aineistojen uudelleentarkastelu voi avata metsälappalaista kulttuuria uudella tavalla.

Metsälappalainen kulttuuri on elämäntapaan ja arkeen kiinnittyvää kulttuuria. Sen arvojen ja asenteiden siirtyminen seuraavalle polvelle on yhtä tärkeää kuin kulttuurin näkyvämpien osien, kuten käsitöiden siirtäminen. Mitä paremmin omaa aineetonta ja aineellista kulttuuriperintöä osataan tunnistaa, sitä paremmin osataan myös huolehtia siitä, että tiedot ja taidot siirtyvät seuraaville sukupolville.

Kulttuurin tukemiseksi ehdotamme lisäksi perinnetietoa ja -taitoja siirtäviä kursseja, liittyen esimerkiksi pukuihin, tarve-esineisiin, erätaitoihin tai tarinaperinteeseen. Toisaalta on hyvä vahvistaa myös metsälappalaisten kulttuurista uusiutumista: käsitöille, taidoille ja tekniikoille voidaan kehittää uusia, nykyaikaan ja nykyisiin elämäntapoihin soveltuvia käyttötapoja.

Suositus 4: Metsälappalaisen identiteetin tukeminen

Ehdotamme seuraavia toimenpiteitä:

- Metsälappalaisten oman yhteisöllisen toiminnan vahvistaminen (esim. oma kansalaisjärjestö; paikalliset, alueelliset ja valtakunnalliset tapahtumat, nuorten oma toiminta)

Yksi tärkeimmistä toimijoista ovat metsälappalaiset itse. On tärkeää, että yhteisö toimii aktiivisesti oman yhteisön vahvistamiseksi, kulttuurin piirteiden tunnistamiseksi ja tallentamiseksi, taitojen ja arvojen siirtämiseksi seuraavalle sukupolvelle sekä metsälappalaisia juuria omaavien opastamisessa tiedon ja yhteisön äärelle. Metsälappalaispäivät ry on hyvä alku, mutta yhteisön parissa on toiveita aktiivisemmalle toiminnalle. Metsälappalaisten itsensä perustama oma kulttuurilähtöinen kansalaisjärjestö olisi hyvä tapa edistää kulttuurille tärkeiden asioiden edistämistä ja esiintuomista. Kansalaisjärjestön perustaminen on verrattain helppoa ja matalan kynnyksen toimintaa, joka ei edellytä suuria resursseja. Tärkeää olisi, että kansalaisjärjestö toimisi verrattain aktiivisesti ja keräisi talteen perinnetietoa, järjestäisi erilaisia tapahtumia ja kursseja (esim. eräkurssit, metsästys, käsityöt) yhdessä esimerkiksi kansalaisopistojen ja kirjastojen kanssa sekä viestisi toiminnastaan aktiivisesti. Kansalaisjärjestötoiminta mahdollistaisi paremmin myös ulkopuolisen rahoituksen hakemisen.

Metsälappalaisen yhteisön yhtenä isoimpana haasteena on kulttuurin suhde saamelaisuuteen. Yhteisön sisällä on eri näkemyksiä siitä, millainen tämän suhteen tulisi olla. Osa kokee olevansa vahvasti saamelaisia, osa sen sijaan näkee metsälappalaiset erillisenä, ei-saamelaisena ryhmänä. Kulttuurin sisällä tulisikin käydä keskustelua asiaan liittyen.

Identiteetin tukemisessa olennaista on huomioida, että vaikka metsälappalainen kulttuuri on ensisijaisesti Lapin alueen paikalliskulttuuri, asuvat nykyiset metsälappalaiset ja metsälappalaisia juuria omaavat ihmiset maantieteellisesti laajalla alueella. Metsälappalaisuuteen on oltava mahdollisuus kiinnittyä, vaikkei asuisikaan keskisen Lapin alueella.

7 Yhteenveto

Metsälappalaisen kulttuurin erityispiirteet (KULTA) -hankkeen tarkoituksena oli selvittää keskisen Lapin alueella asuvan väestöryhmän mahdollisia kulttuurisia erityispiirteitä ja kulttuuri-identiteettiä sekä sitä, kuinka heidän kulttuuriaan voisi mahdollisesti tukea tulevaisuudessa. Selvityksen ydin on kulttuurin kuvailussa selvityksessä kerättyjen aineistojen pohjalta.

Metsälappalaisen kulttuurin piirteitä on kartoitettu sekä paikan päällä että puhelimitse tehdyillä haastatteluilla, kyselyillä, kahdella työpajalla sekä seuraamalla aihepiirin näkymistä mediassa. Tutkimusryhmän ehdottamien toimenpiteiden osalta muutamille metsälappalaisuutta tunteville asiantuntijoille lähetettiin lisäksi kysely, jossa heille annettiin mahdollisuus pohtia toimenpiteiden relevanssia. Selvityksen taustana on myös käytetty metsälappalaista kulttuuria ja väestöryhmää käsittelevää kirjallisuutta ja tutkimuksia sekä haastateltu muutamia asiantuntijoita.

Hankkeen viitekehys on rakennettu yleisistä kulttuurin piirteistä käsin, mutta analyysissä ja tulokinnassa on painotettu aineistolähtöisyyttä siten, että se vastaa metsälappalaisen yhteisön ominais- ja erityispiirteitä sekä identiteettiä. Metsälappalaiset eivät nykyisellään muodosta yhtä täysin yhtenäistä ryhmää, ja tämä myös näkyy selvityksen tuloksissa ja tulosten käsittelyssä.

Selvityksessä käytetään termiä metsälappalaisuus nimeämään selvityksen kohteena olevaa väestöryhmää ja kulttuuria. Selvityksessä kuitenkin tunnustetaan, että metsälappalaisuudesta käytetään myös useita muita nimityksiä sekä väestöryhmän sisällä että ulkopuolella. Metsälappalaisten yleisimmin käyttämä termi on metsälappalainen ja toiseksi yleisin on metsäsaamelainen. Myös nimityksiä keminlappalainen ja kemin-saamelainen käytetään, johtuen metsälappalaisten perinteisestä asuinalueesta, jota on nimetty aikanaan Kemin Lapiksi.

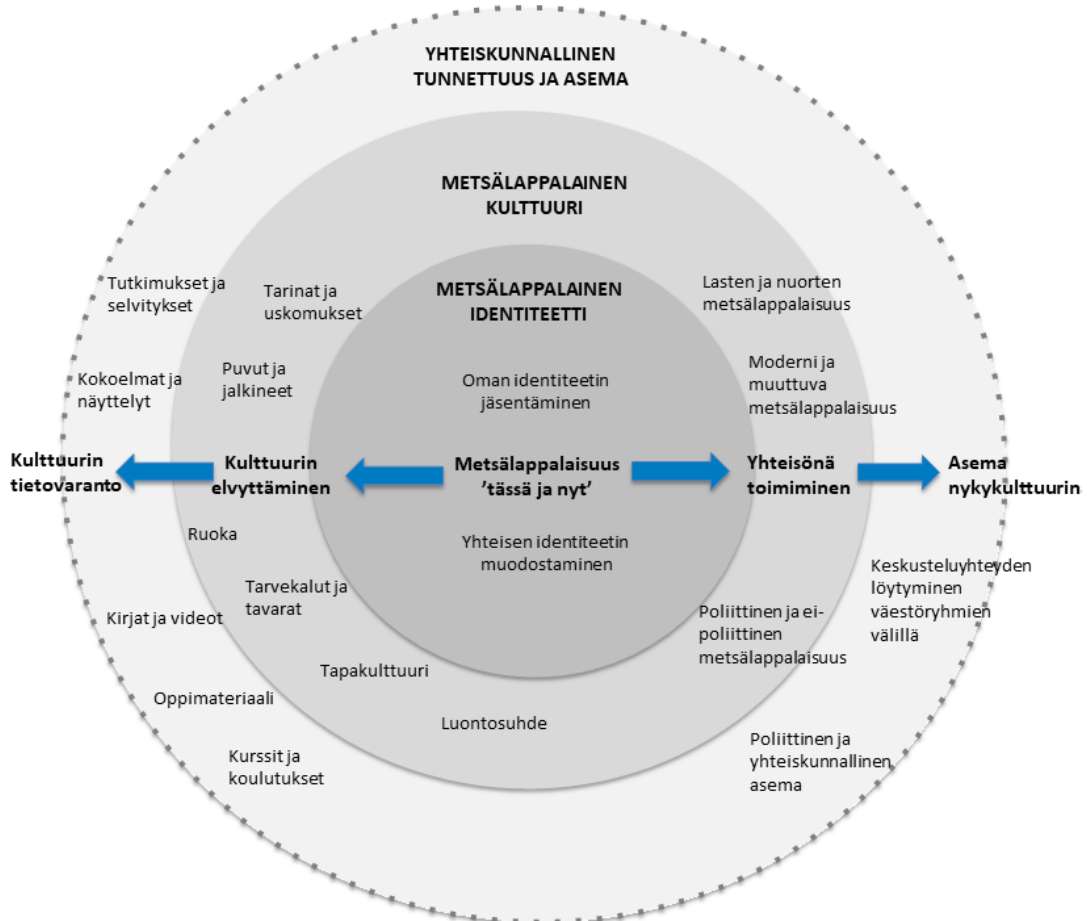
Osa metsälappalaisista kokee metsälappalaisuuden olevan yksi saamelaisryhmistä ja osa taas näkee metsälappalaisuuden olevan saamelaisuudesta erillinen ryhmä. Tämä on keskeinen ristiriita, joka hankaloittaa metsälappalaisten aseman edistämistä itsenäisenä ryhmänä. Metsälappalaiseksi identifioituminen on tapahtunut eri vaiheissa: osa on kasvanut metsälappalaiseen kulttuuriin lapsena, kun taas osa on identifioinut itsensä metsälappalaiseksi vasta myöhemmällä iällä. Kiinnostus omia juuria kohtaan on herännyt eri syistä, joita ovat: 1) vanhempien tai isovanhempien on tiedetty tai tiedetään olevan metsälappalaisia, mutta he ovat vaienneet asiasta tai hävenneet metsälappalaisuutta voimakkaasti, 2) on aina eletty metsälappalaisessa kulttuurissa, mutta myöhemmin ymmärretty vasta kulttuurin olevan ns. metsälappalainen kulttuuri,

3) metsälappalaisuuden esiintulo julkisuudessa, kuten Metsälappalaispäivät, on havahduttanut siihen, että metsälappalaisuus koskettaa myös itseä, 4) joku muu sukulainen, kuten sisarus tai jompikumpi vanhemmista, on tehnyt sukututkimusta ja tätä kautta löytänyt suvusta metsälappalaisia juuria ja hän on kertonut tästä muulle suvulle, tai 5) on löydetty lapintakkeja, nutukkaita, säpikkäitä tmv. esimerkiksi vanhoista aitoista ja tämän perusteella lähdetty tutkimaan sukujuuria ja löydetty kytkös metsälappalaisuuteen.

Metsälappalaisuuden esilletuominen on selvityksessä kerätyn aineiston mukaan alkanut hiljalleen 1980-luvulla, mutta julkisuudessa se on ollut enemmän esillä 2010-luvulla erityisesti Metsälappalaispäivien myötä. Metsälappalaisuuden on kerrottu olleen pitkään vaiettu asia, jota on hävetty. Julkisuudessa lisääntyneen keskustelun on kuitenkin osaltaan mainittu helpottaneen metsälappalaisen identiteetin esille tuomista. Toisaalta metsälappalaisuutta edelleenkin peitellään, koska metsälappalaiset mainitsevat kokevansa väheksyntää, ja monet ovat kokeneet kulttuurin olemassaolon kiistämistä.

Metsälappalaisten lukumäärästä ei tämän selvityksen pohjalta voi antaa tietoa. Selvityksen aikana metsälappalaisten määrästä on annettu arvioita muutamasta tuhannesta kymmeneen tuhansiin. On mahdollista, että metsälappalaiseksi luettavissa olevia henkilöitä asuu keskisen Lapin ulkopuolella suurikin määrä johtuen Lapin ja koko Suomen muuttoliikkeestä viimeisen 60 vuoden aikana. Selvitykseen osallistuneista metsälappalaisista selkeä enemmistö asuu kuitenkin Lapissa.

Kielellisesti metsälappalaiset ovat suomenkielisiä, mutta osa on opiskellut saamea. Joidenkin vastaajien vanhemmat ja/tai isovanhemmat ovat myös puhuneet saamea ainakin jollain tasolla: pääasiassa inarinsaamea tai pohjoissaamea ja joissain tapauksissa mahdollisesti keminsaamea. Metsälappalaisten käsitys on, että heidän suvuissaan on ollut saamenpuhujia kauemmin kuin tähän asti on ollut tiedossa. Kielen kuolema on surun aihe monelle metsälappalaiselle, mutta varsinaisia kielen rekonstruktioita ei kovin moni tästä huolimatta nosta esille.

Kuva 4. Jäsennys metsälappalaista kulttuuria ja identiteettiä tukevien toimenpiteiden näkökulmista.

Metsälappalaisen kulttuurin piirteiksi tässä selvityksessä nousivat erityisesti tiivis suhde luontoon ja vuodenkiertoon sekä siihen liittyvät tavat poronhoidossa, metsästyksessä, kalastuksessa ja marjastuksessa. Kulttuuri ja identiteetti kytkeytyvät vahvasti sukuihin ja sukujen asuinpaikkoihin, ja suvun sekä kylien merkitys on keskeinen. Erityisen vahvasti metsälappalaiset kokevat itselleen ominaiseksi vaatimattoman, tarpeen mukaisen elämäntavan, jossa luonnosta otetaan vain se, mitä ehdottomasti tarvitaan. Muiden kanssa toimitaan vaatimattomasti ja pyyteettömästi. Luontoon liittyy paljon uskomuksia ja luonnonusko pyhine paikkoineen onkin osalle metsälappalaisista edelleen osa elämää, osin sekoittuneena kristinuskoon. Suullinen tarinaperinne on edelleen vahvasti olemassa osana arkista elämää. Kulttuurin ulkoisista piirteistä erityisesti käsityöt ovat olleet metsälappalaisten keskuudessa vaalittuja ja uusintettuja tapoja. Pukujen, nutukkaiden sekä muiden käsitöiden tekeminen ja osin tarvekalujen tekeminen ovat tapoja, joita vaalitaan edelleen. Huolta kuitenkin aiheuttaa se, että siirtyvätkö tiedot ja taidot nuoremmalle sukupolvelle.

Metsälappalaisesta kulttuurista on olemassa vähän kirjallista materiaalia ja kulttuurin välittämisen keinot ovat muutenkin vähissä perhepiirin ulkopuolella. Metsälappalaisen kulttuurin medianäkyvyys on pieni, eikä siitä puhuta esimerkiksi kouluissa. Kulttuurin ylläpitäminen on näin ollen hyvin pitkälle yksilöiden arkielämän varassa sekä niiden verkostojen varassa, joita heillä on ollut muodostettuna esimerkiksi sukulaissuhteiden perusteella. Tämän vuoksi metsälappalaisen kulttuurin sisältöjen määrää, ominaisuuksia ja tunnistettavuutta ei ole mielekästä vertailla niihin väestöryhmiin, joilla on vahva institutionaalinen tuki taustalla.

Metsälappalaisen kulttuurin ja identiteetin tukemiseksi tarvitaan toimenpiteitä. Ehdottamamme toimenpiteet tähtäävät metsälappalaisen kulttuurin vahvistumiseen yhteisön sisältä käsin sekä sitä tukevilla muun yhteiskunnan toimilla. Metsälappalaisuuden suhde saamelaiskäräjälakiin ei kuulu tämän selvityksen tehtävänantoon, eikä siihen siten oteta kantaa selvityksen suosituksissakaan. Suositukset koskevat 1) tietovarannon lisäämistä tutkimuksen avulla, 2) yhteiskunnallisen tunnettuuden ja aseman vahvistamista yleistajuisella, neutraalilla tiedolla ja tunnistamisella, 3) metsälappalaisen kulttuurin tukemista sekä 4) metsälappalaisen identiteetin vahvistamista.

Suositus 1: Tietovarannon lisääminen

- Metsälappalaisuuden monitieteisen tutkimuksen tukeminen ja kannustaminen

Suositus 2: Yhteiskunnallista tunnettuutta ja asemaa tukevat toimenpiteet

- Metsälappalaista kulttuuria käsittelevien, tutkimukseen perustuvien populaarijulkaisujen kuten tietokirjan tai dokumentin tukeminen
- Metsälappalaisuutta käsittelevän, oppimateriaaliksi soveltuvan aineiston tuottaminen, jotta metsälappalaisuutta voidaan käsitellä esim. osana Pohjois-Suomen peruskoulujen kotiseutuopetusta
- Metsälappalaisuuden neutraali, epäpoliittinen käsittely mm. julkishallinnon viestinnässä ja toimenpiteissä sekä kulttuuripalveluissa ja -instituutioissa, kuten museoissa, kirjastoissa ja kansalaisopistoissa
- Metsälappalaisten itsensä tuottama kulttuuri- ja identiteetilähtöinen viestintä ja materiaali

Suositus 3: Metsälappalaista kulttuuria tukevat toimenpiteet

- Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön kartoittaminen, tallentaminen ja esitleminen
- Panostaminen perinteisten elinkeino- ja käsityötaitojen siirtymiseen seuraavalle sukupolvelle

- Kulttuuriin liittyvien kurssien, opintopiirien järjestäminen kaikille kiinnostuneille

Suositus 4: Metsälappalaisen identiteetin tukeminen

- Metsälappalaisten oman yhteisöllisen toiminnan vahvistaminen (esim. oma kansalaisjärjestö; paikalliset, alueelliset ja valtakunnalliset metsälappalaistapaamiset, nuorten oma toiminta)

Metsälappalaisella kulttuurilla on huonosta tunnettuudestaan, historiallisesta väheksynnän taakastaan ja nykyisestä kireästä keskustelukulttuurista huolimatta elinvoimaa. Elinvoima on avautunut ja laajentunut paikallisista sukujen ja kylien perinteestä alueellisesti ja valtakunnallisesti tunnistetuksi, joskaan ei välttämättä sisällöllisesti tunnetuksi väestöryhmäksi. Tulevaisuudessa on mahdollista, että metsälappalaisuus kasvaa edelleen itsensä tuntevaksi ja laajenevaa metsälappalaisyhteisöä sitovaksi kulttuuriksi, joka löytää paikkansa ja ilmenemistapansa myös modernissa yhteiskunnassa.

8 Lähdeluettelo

Teokset ja artikkelit

Aikio, M. 1988 Marjut Aikio, kielenvaihdon kierteessä Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Akwé: Kon -ohjeet 2011. Ympäristöministeriö: Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2011. [Verkkolähde](#).

Edwards 1992. Language in Group and Individual identity. - Social Psychology of Identity and Self Concept. Toim. Breakwell, G.M.S. London: Surrey Univ. Press.

Edwards 1977, 254. Ethnic Identity and Bilingual Education. - Language, Ethnicity and Intergroup Relations. Toimi. Giles, H. London: Academic Press

Elämäntilanne, työllisyys ja terveys. Pohjois-Suomessa vuonna 1966 syntyneiden terveys- ja hyvinvointitutkimusohjelman kuntaraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 16:2001. Sosiaali- ja terveysministeriö 2001. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236151>

Enbuske, M. 2008. Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun. Bibliotheca Historica 113. SKS 2008.

Itkonen 1948, Suomen lappalaiset vuoteen 1945 I, 104–105. WSOY, Helsinki

Kaisanlahti, J. 2018. Metsälappalaisten muistoja. Rovaniemi: Nouseva maaseutu ry.

Lantto, P. 2012. Lappväsendet. Tillämpningen av svensk samepolitik 1885–1971. Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.

Lehtola, V.-P. 2012. Saamelaiset suomalaiset: kohtaamisia 1896–1953. Helsinki: SKS – 2015. Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa? Helsinki: INTO.

Lehtiranta, Juhani ja Seurujärvi-Kari, Irja 1991: Saamelaiset. Artikkeleita kirjassa Uralilaiset kansat. Tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista. Toim. Johanna Laakso. WSOY. Helsinki

Liebkind 1992, Ethnic Identity - Challenging the Boundaries of Social Psychology, - Social Psychology of Identity and Self Concept. Toim. Breakwell, G.M.S. London: Surrey Univ. Press

Lähteenmäki, M. 2004. Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889. Historiallisia Tutkimuksia 220. SKS 2004, s. 304–312.

Maijala, E. (toim.) 2016. Kemin-Lappi elää! Alkuperäiskansa keminlappalaiset - yksi Suomen neljästä Saamen ryhmästä. Pihkassa Lapin luontoon ry.

Metsälappalaispäivät ry 2018. Lapin taivaan alla. Metsälappalaispäivien vuosikirja 1. Metsälappalaispäivät ry.

Nickul, K. 1970. Saamelaiset kansana ja kansalaisina, 1970 ; Ernst Manker, Skogslapparna i Sverige. Acta Lapponica XVIII. Stockholm, 1968.

Pentikäinen, J. / Hiltunen, M. (toim.) 1997. Suomen kulttuurivähemmistöt. Helsinki : Suomen Unesco-toimikunta, 1997

Sarhimaa, A. 2017. Vaietut ja vaiennetut – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa. Tietolipas nr. 256. Helsinki: SKS

Sarivaara, E.; Määttä K.; Uusiautti, S. 2013. Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus: identiteetin juurilla. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Skutnabb-Kangas 1993, Sverigefinnar handlar om etnisk identitet. - Man kan var tvåländare också - den sverigefinska minoritetens vägrän tystnad till kamp. Toim. Peura, M. & Skutnabb-Kangas, T. Stockholm: Sverigefinnarnas arkiv.

Toivanen 1994. Kieli on avain ja lukko. Maahanmuuttajan oman äidinkielen merkitys kulttuurien kohtaamisessa. Uskontotieteen pro gradu -tutkimus. Ms. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan työryhmän muistio 25.5.2018. [Verkkolähde](#)

Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta 2013. Finlex Valtiosopimukset

47/2013 Verkkolähde

Sanomalehtiartikkelit

Yle Saame 3.7.2013. Saarikivi: Sodankylän kuollut saamen kieli voitaisiin ottaa käyttöön. Verkkolähde

Yle Uutiset 18.2.2019. Metsälappalaisia vai peräpohjalaisia? Joukko lappilaisia koontui pohtimaan identiteettiään metsälappalaisuutta käsittelevässä työpajassa. Verkkolähde

Lausunnot

Saamelaiskäräjien lausunto ESR-hankehakemuksien käsittelystä Lapin ELY-keskuksessa (29.1.2014). Lausunto liittyi Kittilän lapinkylä -hankkeen suunnitteluvaiheeseen.

Liite

Selvitystyön aikana tutkimusryhmälle on kertynyt viitteitä metsälappalaisuuden historiaan tai nykyisyyteen liittyvään kirjallisuuteen. Alla oleva luettelo on koostettu tästä aineistosta, joka on joko tullut tietoon aineistonkeruun aikana eri informanteilta, jotka ovat pitäneet niitä relevantteina metsälappalaisuutta käsittelevälle tutkimukselle tai joihin on kirjallisuustietokannoissa liitetty aihepiiriin liittyviä asiasanoja kuten metsälappalainen, metsäsaamelainen tai keminsaamelaiset. Lista ei ole tyhjentävä eikä todennäköisesti myöskään täysin paikkansapitävä luettelo metsälappalaisuuteen liittyvästä kirjallisuudesta ja muista lähteistä. Se tarjoaa kuitenkin oikotien asiaan perehtyvälle päästä kiinni aihepiiriin ja sen kysymyksiin.

Tutkimuksia, tutkielmia ja opinnäytteitä

Matti Enbuske, Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun. *Bibliotheca Historica* 113. SKS 2008

Haataja, C. 2013. Matka metsäsaamelaisten maille: menneisyys näytteillä Levin matkailuympäristössä. Lapin yliopisto Pro gradu.

Haataja, C. 2018. Riimin Annan kerrotut elämät ja aineeton perintö. Lapin yliopisto Tutkielma Kulttuurihistorian proseminaari Kevät 2018. Rovaniemi

Joona, J. 2019. Ikimuistoinen oikeus: tutkimus Lapin alkuperäisistä maa- ja vesioikeuksista. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, Arktinen keskus 2019.

Kaisa Korpijaakko, Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa. Oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä. Lakimiesliiton kustannus, 1989.

Kyläniemi, H. 2014. Oletko nähnyt umpitakkia? *Raito* 2014, s. 38-43. Lapin maakuntamuseo. Rovaniemi. [Verkkolehti](#)

Lehtola, V. 2015. Saamelaiskiista - sortaako Suomi alkuperäiskansaansa. Helsinki: Into-kustannus 2015.

Lähteenmäki, M. 2004. Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889. *Historiallisia Tutkimuksia* 220. SKS 2004, s. 304–312

Pääkkönen, E. 2008. Saamelainen etnisyys ja pohjoinen paikallisuus. Saamelaisten etninen mobilisaatio ja paikallisperustainen vastaliike. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 42. Rovaniemi: Lapin yliopisto

Sarivaara, E.; Määttä K.; Uusiautti, S. 2013. Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus : identiteetin juurilla. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Sarivaara, E. 2012. Statuksettomat saamelaiset. Paikantumisia saamelaisuuden rajoilla. Sámi allaskuvla. Kautokeino.

Vahtola, A. 2003. Kemin Lapin saamelaisten verotus ja alueen saamelainen asutus 1555-1673. Lisensiaatintutkimus : Oulun yliopisto, Historian laitos.

Muita julkaisuja

Carpelan, C. 1993. Juikenttä - Näkökulmia saamelaiseen yhteiskuntaan. Suomen varhishistoria Tornion kongressi 14.-16.6.1991. Oulun yliopisto.

Alajärvi, P. 2006. Vaalajärvi : metsälappalaisten Pumpanen. Sodankylä: Vaalajärven kylähistoriapiiri.

Erkkilä, V. ja Jokela, T. 2006. Täälläki on suuri paljous elämää : perinnetietoa Kōnkäältä ja Rautuskylästä. Kōnkään ja Rautuskylän kyläyhdistys.

Ervasti, S. et al. 2006. Posion historia : muinaisilta leirituilta vuoteen 2000. Posion kunta: Posion seurakunta.

Hautala, P. 1982. Tuntsan kojamat. Sallan kunta.

Heinänen H.; Huurre, M. 1993. Sallan historia. Sallan kunta: Sallan seurakunta.

Jänkä lappilainen kulttuurilehti 2005-. Sodankylä.

Kaisanlahti, J. 2018. Metsälappalaisten muistoja. Nouseva maaseutu ry.

Kehusmaa A. ja Onnela, S. 1995. Suur-Sodankylän historia 1. Gummerus.

Metsälappalaispäivät ry 2018. Lapin taivaan alla. Metsälappalaispäivien vuosikirja 1.

Lassila, P. 2018. Kuhmitsan sukua : Johan Matinpoika Kairalan jälkeläiset. Salla.

Lassila, P. 2014. Kuolajärvi-Salla suvut: keitä me olemme - mistä me tulemme. Luentomoniste 3.6.2014.

Lassila, P. 2014. Sallan suvut. Sallan kansalaisopisto.

Lassila, P. ja Niskala, M. 2017. Pikkupirtistä koulukeskukseen - Sallan koululaitoksen historiaa. Sallan kunta.

Maijala, E. (toim.) 2016. Kemin-Lappi elää! Alkuperäiskansa keminlappalaiset - yksi Suomen neljästä Saamen ryhmästä. Pihkassa Lapin luontoon ry.

Erkki Nickul, Suomen saamelaiset vuonna 1962. Selostus Pohjoismaiden saamelaisneuvoston suorittamasta väestöntutkimuksesta. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto 1968.

Onnela, S. 2006. Suur-Sodankylän historia 2. WS Bookwell Oy.

Paulaharju, S. 1939. Sompio : Luiron korpien vanhaa elämää. [Verkkolähde](#)

Pyhäjärvi, L. 2011. Lokka muutosten näyttämönä - allasalueen elinkeinojen muutos. Teoksessa Leena Pyhäjärvi, Maria Hakkarainen, Timo Helle, Seija Tuulentie, Mervi Autti ja Pertti Sarala (toim.) Lokka muutosten näyttämönä. ACTA LAPPONICA FENNIAE 23. Lapin tutkimusseura, Rovaniemi

Riihitammela, Paavo. 1999 Poikela, Äärelä ja Sen sata sivusukua

2005 Hanhivaara, Puljujärvi ja Palovaara monien sukujen suku

2011 Hanhivaara, Eira, Raudus ja Tepasto suvuissa mukana : monien sukujen Kittilä ja lähipitäjät ja niiden elämää vuosisatojen ajan

Sallalaiset kiinnostuivat omasta lapinpuvustaan. Kotosalla. Sallan tiedotuslehti 3 / 2012, s. 8.

Tegengren, Helmer En utdöd lappkultur i Kemi Lappmark. Studier i Nordfinlands kolonisationshistoria. Åbo Akademi 1952

Äimä, F. ja Itkonen, T. 1918. Jacob Fellmanin muistiinpanot Sopion ja Kuolajärven lapinmurteista. Suomalais-ugrilainen Seura. Helsinki.

Äänitteitä ja videoita

Niemi, T. (käsik.) et al. 2008. Nyljetty maa : 1, Vanha Sompion aapa-Lappi. CD-äänilevy. YLE Export.

Tytti Sarivaaran tekemä opetusvideo: Metsäsaamelainen kesäpäivä Keminkylässä vuonna 1750. [Verkkolähde](#)

Tutkimus- ja arkistolähteitä sekä kokoelmia

Lapin seurakuntien arkistot 1900-luvulta

Lapin käräjäoikeuksien pöytäkirjat 1900-luvulla

Lapin lääninhallinnon arkistot vuodesta 1938 lähtien

Lapin kuntien arkistot

Paliskuntien arkistot

Lapin komiteoiden arkistot

Nimismiespiirien arkistot

Metsähallinnon arkisto

Sanomalehdet Lapin Kansa, Pohjolan Sanomat sekä paikallislehdet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistokokoelmat

Lapin maakuntamuseo / kulttuurihistorialliset kokoelmat

Kansallismuseo / suomalais-ugrilaiset kokoelmat

Sodankylän, Rovaniemen, Kemijärven, Kittilän, Savukosken ja Sallan paikallis- ja kotiseutumuseot

Yksityishenkilöillä on itse kerättyjä aineistokokoelmia, kirjoituksia ja koosteita metsälappalaisuudesta ja sen historiasta. Näitä voi yrittää tiedustella esimerkiksi yhdistysten ja metsälappalaisaktiivien kautta.

TIETOKAYTTOON.FI

